

Projekt

STRATEGIA ROZWOJU GMINY ŻARY na lata 2014-2020

ŻARY, 2014

Spis treści

I. STRATEGIA ROZWOJU GMINY ŻARY – ZAŁOŻENIA OGÓLNE	4
1. Przesłanki opracowania oraz znaczenie Strategii Rozwoju Gminy Żary	4
2. Opis metodologii opracowania Strategii	5
2.1 Formułowanie Strategii	5
2.2 Zakres prac	6
II. PODSTAWY ROZWOJU GMINY	8
1. Ogólna charakterystyka gminy	8
1.1 Położenie geograficzne	8
1.2 Wielkość gminy	9
1.3 Charakter gminy	10
1.4 Zarys historyczny	10
2. Zasoby gminy	11
2.1 Ludność	11
2.2 Zasoby przyrodnicze	16
2.3 Zasoby kulturowe	21
2.4 Zagospodarowanie przestrzenne	27
2.4.1 Poziom i stan zainwestowania: infrastruktura techniczna	27
2.4.2 Infrastruktura społeczna	31
2.5 Podstawy gospodarcze	39
2.5.1 Podmioty gospodarcze	39
2.5.2 Rolnictwo	43
2.5.3 Turystyka	44
3. Sytuacja finansowa gminy	45
III. ANALIZA SWOT	49
IV. ELEMENTY STRATEGII	50
V. CELE STRATEGICZNE, OPERACYJNE ORAZ DZIAŁANIA OBJETE STRATEGIĄ ROZWOJU GMINY ŻARY NA LATA 2014-2020	51
Obszar tematyczny I: Społeczność	53
Obszar tematyczny II: Ekologia	60
Obszar tematyczny III: Przestrzeń i infrastruktura	66
Obszar tematyczny IV: Turystyka	70
Obszar tematyczny V: Gospodarka	74
VI. FINANSOWANIE STRATEGII	78

VII.SYSTEM WDRAŻANIA, MONITOROWANIA	78
6.1. System wdrażania	78
6.2. System monitorowania.....	79
Spis tabel	88
Spis wykresów.....	88
Spis rycin.....	89
Załącznik – WYNIKI KONSULTACJI SPOŁECZNYCH	90

I. STRATEGIA ROZWOJU GMINY ŻARY – ZAŁOŻENIA OGÓLNE

1. Przesłanki opracowania oraz znaczenie Strategii Rozwoju Gminy Żary

Strategia rozwoju jest najważniejszym dokumentem programowym dla danej jednostki samorządu terytorialnego, dokumentem określającym ścieżkę rozwoju, która została wyznaczona w nowym horyzoncie czasowym. Jest również dokumentem kluczowym dla planowania rozwoju lokalnego i długofalowego zarządzania gminą. Strategia Rozwoju Gminy Żary powstała z inicjatywy władz lokalnych, które dostrzegły potrzebę rozwoju gminy, w różnych aspektach życia jej mieszkańców. Strategia to także swego rodzaju odpowiedź na nieustannie zmieniające się warunki w otoczeniu zewnętrznym, jak i wewnętrznym oraz wzrost konkurencyjności tego otoczenia. Wykazuje, określone w jasny sposób, kierunki w jakich powinna zmierzać gmina by zapewnić sobie zrównoważony rozwój, a jej mieszkańcom poprawę jakości warunków w jakich funkcjonują w życiu codziennym.

Strategia Rozwoju Gminy konkretyzuje sposób osiągnięcia wyznaczonych w niej celów zaplanowanych w nowym horyzoncie czasowym (uwzględniając swoje możliwości i dostosowując je do panujących warunków), który jest również nowym okresem finansowania Unii Europejskiej. Ponadto zawiera szczegółowe działania, których realizacja przyczyni się do osiągnięcia pożądanego stanu założonego w wizji gminy, będącej jednym z kluczowych elementów opracowanego dokumentu.

Podstawą do określenia celów priorytetowych, którymi gmina Żary będzie się kierowała w najbliższym horyzoncie czasowym, obejmującym okres 7 lat, było przygotowanie diagnozy społeczno-gospodarczej. Była ona nie tylko zbiorem ogólnodostępnych danych o podstawowych zasobach gminy, ale także wynikiem przeprowadzonych konsultacji społecznych będących oceną warunków życia w gminie oraz określeniem głównych obszarów problemowych. Wspomniane problemy zostały określone w takich obszarach tematycznych jak: społeczność, ekologia, przestrzeń i infrastruktura, turystyka oraz gospodarka. To właśnie na podstawie tych danych określono misję i wizję, a także cele strategiczne i odpowiadające im cele operacyjne, które w zamierzeniu mają doprowadzić do poprawy jakości życia mieszkańców gminy, co jest głównym celem opracowanego dokumentu.

Dokument, jakim jest Strategia Rozwoju Gminy stanowi podstawę do ubiegania się o dofinansowanie ze środków unijnych w ramach funduszy strukturalnych i innych zewnętrznych źródeł finansowania. Fundusze te stanowią dla jednostek samorządu terytorialnego szansę na realizację zarówno przedsięwzięć infrastrukturalnych, jak

i projektów związanych z rozwojem społeczności lokalnych. Wszelkie działania, zaplanowane w ramach niniejszego dokumentu, pozwalają na zmniejszenie dysproporcji w dostępie do infrastruktury, co stwarza warunki do długoterminowego wzrostu poprzez wzrost aktywności społeczno-gospodarczej. Zgodnie z Dyrektywą Unii Europejskiej każda jednostka samorządowa powinna opierać swoje działania inwestycyjne współfinansowane ze środków Unii Europejskiej na planie strategicznym. Strategia jest także podstawą do opracowywania programów operacyjnych, planów rozwoju lokalnego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów inwestycyjnych czy budżetów gminy. Nowy okres finansowania w Unii Europejskiej jest dużą szansą dla gminy Żary w pozyskaniu środków na realizację poszczególnych celów zawartych w ramach opracowanego dokumentu.

Przygotowywana Strategia jest tylko i wyłącznie dokumentem kierunkowym. Przede wszystkim nie powinno się go traktować jako dokument wykonawczy, czyli konieczność realizacji wszystkich w nim zawartych celów i związanych z nimi działań. Zarówno wspomniane działania jak i założony czas realizacji są określane z perspektywy dnia (okresu) w którym zostały one opracowane oraz na mocy ówczesnie obowiązujących regulacji prawnych, a także dostępnych zasobów. W związku z tym uchwalona Strategia jest dokumentem, w którym można dokonywać zmiany, poddawać konsultacjom społecznym oraz dostosowywać do nowych, pojawiających się możliwości w otoczeniu gminy. Konieczność aktualizacji, czyli właśnie dokonywania zmian w opracowaniu wynika przede wszystkim z uregulowań prawnych zawartych między innymi w ustawie o samorządzie gminnym oraz ustawie o prowadzeniu polityki rozwoju. To właśnie w konsekwencji prowadzenia przez gminę polityki rozwoju, posiada ona obowiązek opracowania i realizowania Strategii Rozwoju. Narzędziem jej realizacji są przede wszystkim programy lub instrumenty finansowe pochodzące ze środków publicznych, w tym również z budżetu UE.

2. Opis metodologii opracowania Strategii

2.1 Formułowanie Strategii

Strategia Rozwoju Gminy Żary ma charakter wieloaspektowy i wielopodmiotowy, ponieważ obejmuje wiele dziedzin życia mieszkańców gminy przy udziale przedstawicieli władz, pracowników Urzędu, mieszkańców gminy, organizacji pozarządowych oraz lokalnych przedsiębiorców. Sformułowana została tak, aby określała scenariusz przyszłych działań przy wykorzystaniu swoich największych atutów oraz wykorzystaniu pojawiających się szans

w otoczeniu. Dokument w pierwszej części zawiera diagnozę stanu obecnego, natomiast w drugiej zbiór powiązanych potrzeb i kierunków działań z nimi związanych. Podczas prac o charakterze planistycznym określono stan w jakim powinna znaleźć się gmina w związku z realizacją wyznaczonych kierunków działań.

Określono cele strategiczne, które mają za zadanie przybliżyć gminę do osiągnięcia pożądanego stanu. Celami tymi są:

1. Stworzenie warunków do efektywnego wykorzystania potencjału ludzkiego,
2. Zwiększanie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców,
3. Racjonalne wykorzystanie obszaru Gminy wraz z poprawą jej dostępności komunikacyjnej,
4. Rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnych Gminy na bazie potencjału kulturalno-przyrodniczego,
5. Zapewnienie korzystnych warunków dla rozwoju gospodarczego.

Strategia Rozwoju Gminy Żary jest spójna z dokumentami programowymi na szczeblu powiatowym (Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020), wojewódzkim (Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020, Program Ochrony Środowiska dla Województwa Lubuskiego na lata 2012-2015 z perspektywą do 2019 roku), krajowym (Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju, Strategia Rozwoju Kraju 2020, Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie) oraz europejskim (Europa 2020). Wynika to z zasady spójności, która jest gwarantem tego, że osiągnięte skutki będą w jak najwyższym stopniu synergiczne ze ścieżką rozwoju całego regionu, natomiast z formalnego punktu widzenia stanowi to podstawę o ubieganie się środków finansowych z funduszy unijnych oraz innych źródeł zewnętrznego finansowania.

2.2 Zakres prac

Prace nad Strategią Rozwoju Gminy Żary rozpoczęto od przygotowania diagnozy społeczno-gospodarczej gminy, w której badaniom poddano sytuację społeczną i gospodarczą na podstawie ogólnodostępnych danych statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego, danych pochodzących z Urzędu Gminy Żary oraz wyników zebranych podczas konsultacji społecznych. Diagnozę skonstruowano na podstawie m.in. takich zagrożeń, jak: zjawiska demograficzne, środowisko przyrodnicze, infrastruktura drogowa, gospodarka, edukacja, rynek pracy, pomoc społeczna, opieka zdrowotna, bezpieczeństwo publiczne, kultura i sport. Analizie poddano słabe i mocne strony, szanse i zagrożenia związane z wyszczególnionymi

dziedzinami. W następnej kolejności określono cel główny oraz cele strategiczne i operacyjne rozwoju gminy w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej.

Konsultacje społeczne odbyły się w dniach 2 i 3 lipca 2013 r. Zaproszeni zostali przedstawiciele 24 sołectw - 12 sołectw 2 lipca i pozostałe 12 sołectw 3 lipca. Każdego dnia mieszkańcy gminy Żary podzieleni zostali na pięć zespołów, w taki sposób, aby w każdym zespole znalazł się przedstawiciel każdego sołectwa. Zespoły miały za zadanie wypełnić formularz problemów i sposobów ich rozwiązania w takich obszarach tematycznych jak: społeczność, ekologia, przestrzeń i infrastruktura, turystyka oraz gospodarka. Ponadto wśród uczestników konsultacji przeprowadzono ankietę, której zadaniem była ocena warunków życia w gminie oraz określenie istotności działań dla mieszkańców i rozwoju gminy.

Wyniki opracowanej diagnozy społeczno-gospodarczej zostały zaprezentowane podczas jednych z konsultacji społecznej i poddane do wglądu społeczności gminy Żary poprzez umieszczenie ich na stronie internetowej Urzędu Gminy. Mieszkańcy gminy, jak i organizacje pozarządowe i przedsiębiorcy mieli możliwość zapoznania się z projektem dokumentu (który był fundamentem do opracowania Strategii) oraz okazji do wyrażania opinii i wskazania obszarów, które mogłyby wejść w skład zaprojektowanych do realizacji działań. Szczegółowa analiza potencjału rozwojowego gminy, celów szczegółowych i operacyjnych, a także wyniki przeprowadzonych z mieszkańcami konsultacji społecznych posłużyły do określenia szczegółowych działań dla poszczególnych celów operacyjnych oraz misji i wizji gminy.

Określona ścieżka rozwoju pozwala na racjonalne gospodarowanie posiadanymi przez gminę zasobami w kierunku realizacji jej głównych zamierzeń, a przede wszystkim skoncentrowanych na osiągnięciu głównego celu jakim jest: poprawa jakości życia mieszkańców gminy Żary.

II. PODSTAWY ROZWOJU GMINY

1. Ogólna charakterystyka gminy

1.1 Położenie geograficzne

Gmina Żary jest gminą wiejską położoną w południowo-zachodniej części województwa lubuskiego, w granicach powiatu żarskiego, na pograniczu Niziny Śląskiej i Niziny Wielkopolskiej. Dawniej (w latach 1975-1998) należała do województwa zielonogórskiego. Siedzibą gminy jest miasto Żary w dzielnicy Śródmieście.

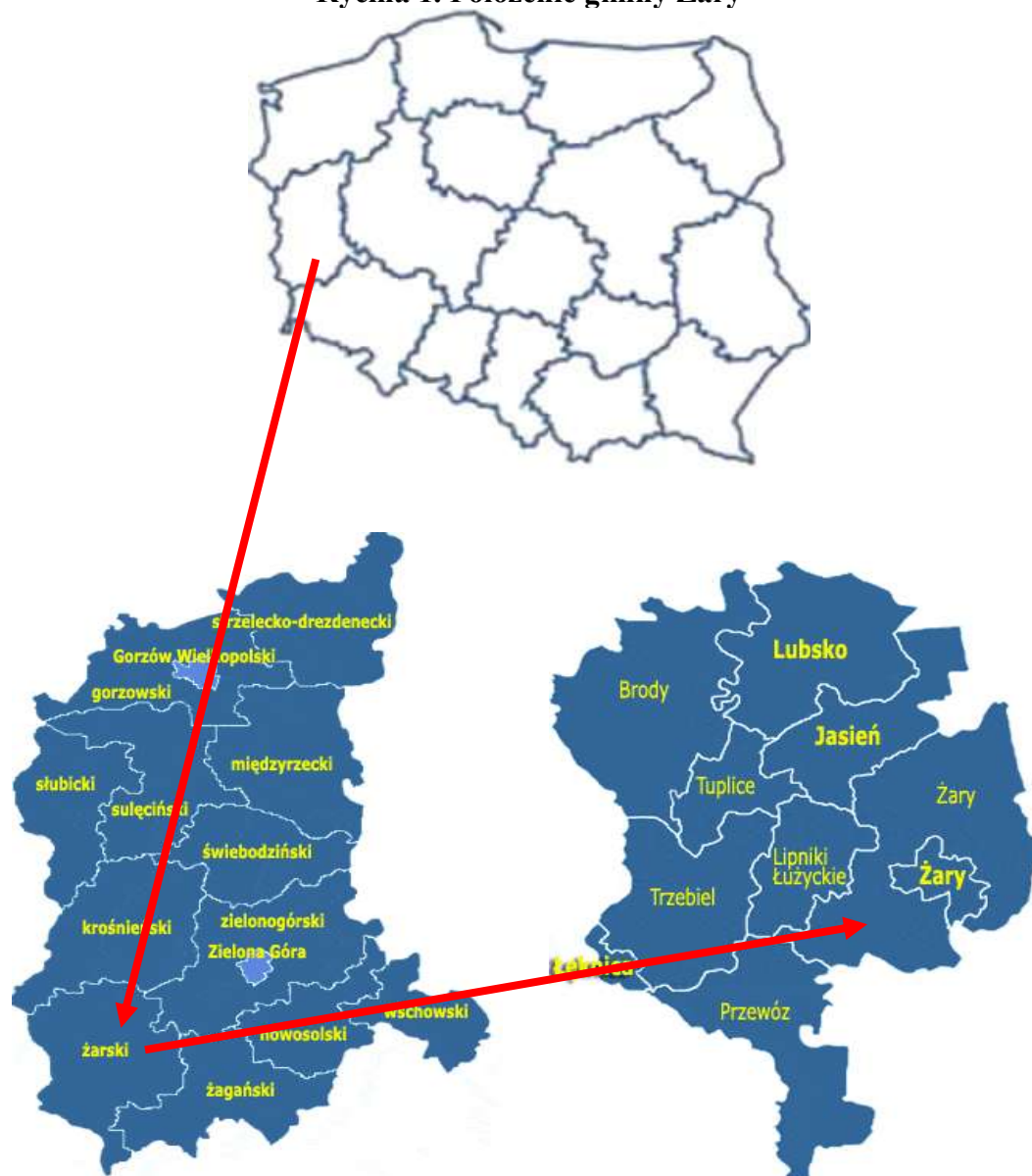
Gmina sąsiaduje z:

- gminą Jesień (od północnego zachodu) – powiat żarski,
- gminą Lipniki Łużyckie (od zachodu) - powiat żarski,
- gminą Przewóz (od południowego zachodu) – powiat żarski,
- gminą Wymiarki (od południa) – powiat żagański,
- gminą Hłowa (od wschodu) – powiat żagański,
- gminą Żagań (od wschodu/północnego wschodu) – powiat żagański,
- gminą Nowogród Bobrzański (od północy) – powiat zielonogórski
- miastem Żary i Żagań.

Gmina Żary zajmuje głównie tereny Wysoczyzny, która obejmuje Wzgórza Żarskie, leżące na północ od wsi Łaz i osiągające wysokość 229 m n.p.m. Od 2001 roku jest zaliczana do Euroregionu Sprewa-Nysa-Bóbr, a od 2002 roku należy do Łużyckiego Związku Gmin będącego dobrowolnym stowarzyszeniem działającym na terenie województwa lubuskiego.

Gmina położona jest w bliskiej odległości od przejść granicznych z Niemcami: w Przewozie (ok. 30 km), Olszynie (ok. 25 km) i Łęknicy (ok. 35 km). Teren gminy Żary przecięty jest ważnymi szlakami komunikacyjnymi - drogami nr: 12 i 27, umożliwiającymi dojazd do przejść drogowych na granicy, a także autostradą A18, łączącą dawne przejście w Olszynie z autostradą A4 prowadzącą w kierunku Przemyśla, na której zlokalizowano węzeł Żary.

Rycina 1. Położenie gminy Żary

Źródło: www.gminy.pl

1.2 Wielkość gminy

Gmina Żary jako jedna z największych gmin w województwie lubuskim zajmuje powierzchnię ok. 294 km² (29362 ha) i liczy 12 097 (wg stanu z 2012 roku)¹ mieszkańców, którzy zamieszkują 24 sołectwa. Sołectwami tymi są: Biedrzychowice Dolne, Bieniów, Bogumiłów-Janików, Drozdów-Rusocice, Drożków, Grabik, Kadłubia, Lubanice, Lubomyśl, Łaz, Łukawy, Marszów, Miłowice, Mirostowice Dolne, Mirostowice Górne, Olbrachtów, Olszyniec, Rościce, Sieniawa Żarska, Siodło, Stawnik, Surowa, Włostów-Dąbrowiec, Złotnik.

¹ Źródło: Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl

Pod względem obszaru gmina zajmuje ponad 21% ogólnej powierzchni powiatu żarskiego i jest największą gminą w tym powiecie.

1.3 Charakter gminy

Charakter gminy można określić jako rolniczy, jak również jest atrakcyjnym regionem pod względem turystycznym. Na jej obszarze zachowało się wiele obiektów o dużej wartości kulturalnej. Gmina Żary należy do regionu w którym zachowały się tradycje ludowe szczególnie związane z folklorem ludowym, który wywodzi się z kultury łużyckiej.

1.4 Zarys historyczny

Dzisiejszy obszar gminy obejmuje swoim zasięgiem historyczne tereny Dolnych Łużyc zamieszkiwanych przez plemię Żara. Pierwsze, udokumentowane wzmianki o grodzie i zamieszkującym go plemieniu pochodzą z 1007 roku i wymienione zostały przez niemieckiego kronikarza Thietmara opisując wojnę Bolesława Chrobrego z Henrykiem II. Przez terytorium, które zajmowało wspomniane plemię przebiegała droga handlowa nazywana Traktem Niskim lub Solnym prowadząca z południowych Niemiec przez Trzebiel do Wielkopolski. Trakt ten był szczególnie ważny dla rozwoju gminy Żary i całego regionu, zarówno w średniowieczu, jak i nowszych dziejach. W późniejszych czasach ukształtowały się również ważne szlaki przez Lubsko do Gubina i przez Nowogród do Krosna i Zielonej Góry. W 1848 roku Żary otrzymały połączenie kolejowe z Wrocławiem i Berlinem.

Niewielki teren plemienny Żarowian położony był na obszarze granicznym, gdzie w okresie wczesnego średniowiecza ścierały się wpływy serbołużyckie i polskie. Okresowo obszar ten należał do monarchii Chrobrego, następnie do Marchii Miśnieńskiej, a w XIII i XIV w. do książąt śląskich.

Obszar dzisiejszej gminy był zasiedlany już w bardzo odległych czasach. Ok. 1000 roku osadnictwo typu wiejskiego było dość liczne, tworzone przez gospodarstwa rodzinne nazywane żrebami, które z kolei przekształcały się w osady – siodła. W skutek reform Henryka Brodatego zostały one przekształcone w racjonalnie rozplanowane wsie. XIII-XIV – wieczny rodowód posiadają: Biedrzychowice, Bieniów, Bogumiłów, Dąbrowiec, Drożków, Kadłubia, Lubomyśl, Łaz, Marszów, Miłowice, Mirostowice Dolne i Górne, Olbrachtów, Olszyniec, Sieniawa Żarska, Włostów i Złotniki. Natomiast osadami typu folwarcznego z XVIII i XIX wieku są: Drozdów, Łukawy, Rościce i Rusocice. Na łużycki rodowód wymienionych miejscowości, zamieszkałych przez ludność rodzimą do XVIII wieku

wskazuje słowiański rdzeń w ich pierwotnych nazwach. Natomiast wieś Siodło położona w południowej części gminy ma niewątpliwą genezę wczesnośredniowieczną.

Ziemie żarskie należały m.in. do: Korony Czeskiej, Saksonii, monarchii austriackiej i Prus, od XIII wieku zarówno miasto Żary, jak i okoliczne ziemie były własnością kolejnych rodów rycerskich. W roku 1355 wspomniane tereny zostały przejęte przez ród Bibersteinów, a następnie utworzone zostało wolne państwo Żary-Trzebiel. Był to okres rozwoju budownictwa świeckiego, a region stał się ważnym centrum gospodarczym, politycznym oraz ośrodkiem myśli reformacyjnej. Wieś Lubanice była pierwszą miejscowością, która przyjęła naukę Marcina Lutra.

W latach 1558-1765 ziemią żarską władał ród Promnitzów. W roku 1815 Dolne Łużyce wraz z całym regionem żarskim zostały włączone do Prus, a do Polski wróciły w lutym 1945 roku.

2. Zasoby gminy

2.1 Ludność

Demografia jest nauką o prawidłowościach rozwoju ludności w konkretnych warunkach gospodarczych i społecznych badanego terytorium, natomiast struktura demograficzna gminy decyduje o wielu istotnych aspektach rozwoju społeczno-gospodarczego. Wpływa również na potencjał ekonomiczny jej rozwoju, podział pracy, zasoby sił roboczych oraz stosunki własnościowe. Na podstawie danych demograficznych można określić zmiany jakie zachodzą w społeczeństwie, jak również sporządzić prognozy dotyczące potrzeb oraz ich hierarchię.

Na przestrzeni analizowanych lat można zaobserwować wzrost ogólnej liczby mieszkańców gminy Żary o 3,2%. Dane liczbowe z podziałem na płeć przedstawia tabela nr 1.

Tabela 1. Liczba ludności wg płci zamieszkałej na terenie gminy Żary w latach 2009-2012

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012
Ogółem	11719	11973	12044	12097
Kobiety	5933	6054	6100	6136
Mężczyźni	5786	5919	5944	5961

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

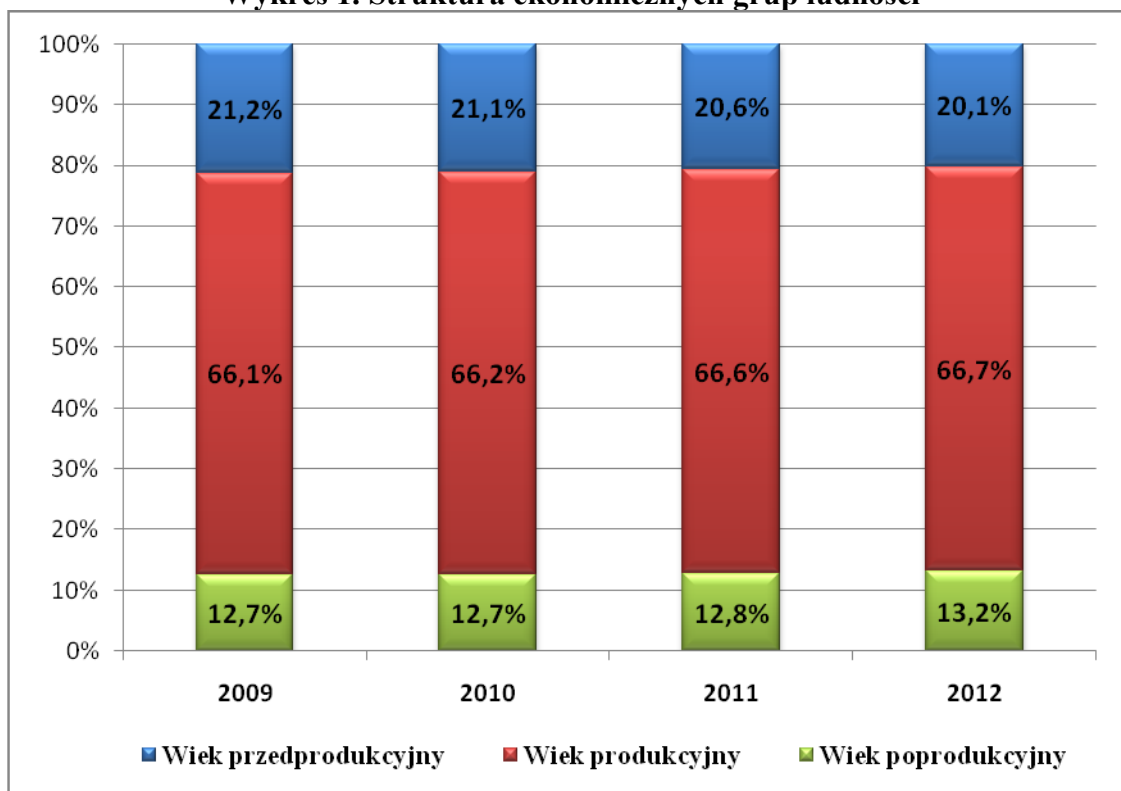
Z powyższych danych wynika, że udział kobiet w całej populacji jest nieco wyższy i roku 2012 wynosił 50,7%. W związku z tym współczynnik feminizacji (liczba kobiet na 100 mężczyzn) osiągnął poziom 103. Wg danych Głównego Urzędu Statystycznego wskaźnik ten jest niższy niż wskaźnik dla całego kraju (107) oraz województwa (105).

Zdecydowaną większość społeczeństwa stanowią osoby w wieku produkcyjnym (66,7%) i w ostatnich czterech latach liczba ta pozostawała na zbliżonym poziomie odnotowując niewielki wzrost rzędu 4,1%. Zjawisko to jest niezwykle korzystne, ponieważ świadczy o stosunkowo młodym społeczeństwie zamieszkującym gminę Żary. Zmniejszyła się natomiast liczba osób w wieku przedprodukcyjnym o 2% i w ostatnim badanym roku ok. 20,1% mieszkańców gminy Żary nie miało ukończonych 18 lat. Największy przyrost w liczbie ludności widać w grupie osób wieku poprodukcyjnego (o ponad 7%), w której zdecydowaną większość stanowią kobiety (blisko 73%). Sytuacja taka jest charakterystyczna dla polskiego społeczeństwa i stanowi zjawisko niepokojące świadczące o starzeniu się społeczeństwa. Cecha ta jest również charakterystyczna dla społeczeństwa żyjącego w rozwijającej się gospodarce. Współcześnie proces starzenia się społeczeństwa nie przynosi jeszcze negatywnych skutków, ale w przyszłości może spowodować zbyt duże obciążenie demograficzne i zatrzymanie rozwoju gospodarczego. W 2012 roku odsetek osób w wieku poprodukcyjnym, grupy wiekowej najmniej korzystnej z punktu widzenia gospodarki, wynosił 13,2%.

Wskaźnik obciążenia ekonomicznego (ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) na przestrzeni ostatnich lat nieustannie zmniejszał się i w 2012 roku na terenie gminy Żary wnosił 50 osób, przy średnie dla powiatu równej 53,8 osób, dla województwa 54, a dla kraju równej 56,6 osób².

² Źródło: Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl

Wykres 1. Struktura ekonomicznych grup ludności

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego (www.stat.gov.pl)

Na przestrzeni zaprezentowanego okresu liczba ludności gminy wzrosła o 378 osób. Wzrost ten jest spowodowany w głównej mierze dodatnim przyrostem naturalnym (z wyjątkiem roku 2010), jak również dodatnim saldem migracji.

Tabela 2. Ruchy naturalne zmian liczby ludności

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012
Urodzenia żywe				
Ogółem	146	127	124	131
Kobiety	75	67	74	69
Mężczyźni	71	60	50	62
Zgony ogółem				
Ogółem	117	130	120	105
Kobiety	49	60	56	46
Mężczyźni	68	70	64	59
Przyrost naturalny				
Ogółem	29	-3	4	26
Kobiety	26	7	18	23
Mężczyźni	3	-10	-14	3

Źródło: Główny Urząd Statystyczny (www.stat.gov.pl)

Przyrost naturalny w prezentowanych latach wynosił odpowiednio +29 w 2009 roku, -3 – 2010, +4 – 2011 i +26 w roku 2012. Ujemny poziom przyrostu naturalnego w 2010 roku był spowodowany zarówno gwałtownym spadkiem ogólnej liczby urodzeń (w porównaniu z rokiem poprzednim o 13%), jak i znacznym wzrostem ogólnej liczby zgonów (o 11%). Przyrost naturalny, zdecydowanie większy poziom osiąga w grupie kobiet. W grupie mężczyzn w analizowanych latach dwukrotnie osiąga ujemny poziom (w roku 2010 i 2011). W 2012 roku pomimo, iż w powiecie żarskim przyrost naturalny był ujemny i wynosił -10 to w gminie Żary przyrost ten był dodatni. Dodatni przyrost naturalny wpływa bardzo korzystnie na strukturę ekonomiczną społeczeństwa, powiększając w ten sposób stopniowo liczbę osób wieku produkcyjnego.

Tabela 3 przedstawia migracje w ruchu wewnętrznym oraz zagranicznym w gminie Żary (na podstawie zameldowań i wymeldowań).

Tabela 3. Migracje na pobyt stały wg typu i kierunku

Wyszczególnienie	Zameldowania				Wymeldowania			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
Ogółem	228	225	216	217	194	156	149	160
Z miast	177	178	178	181	141	120	112	127
Ze wsi	51	47	29	31	49	28	29	25
Z zagranicy	0	0	9	5	4	8	8	8

Źródło: Główny Urząd Statystyczny (www.stat.gov.pl)

W analizowanych latach zmniejsza się liczba zameldowań na terenie gminy Żary (o 4,8%), podczas gdy liczba wymeldowań początkowo spada, jednak w ostatnim roku ponownie wzrasta. Warto zaznaczyć, że większość ludzi wyemigrowała do miast.

Tabela 4. Saldo migracji

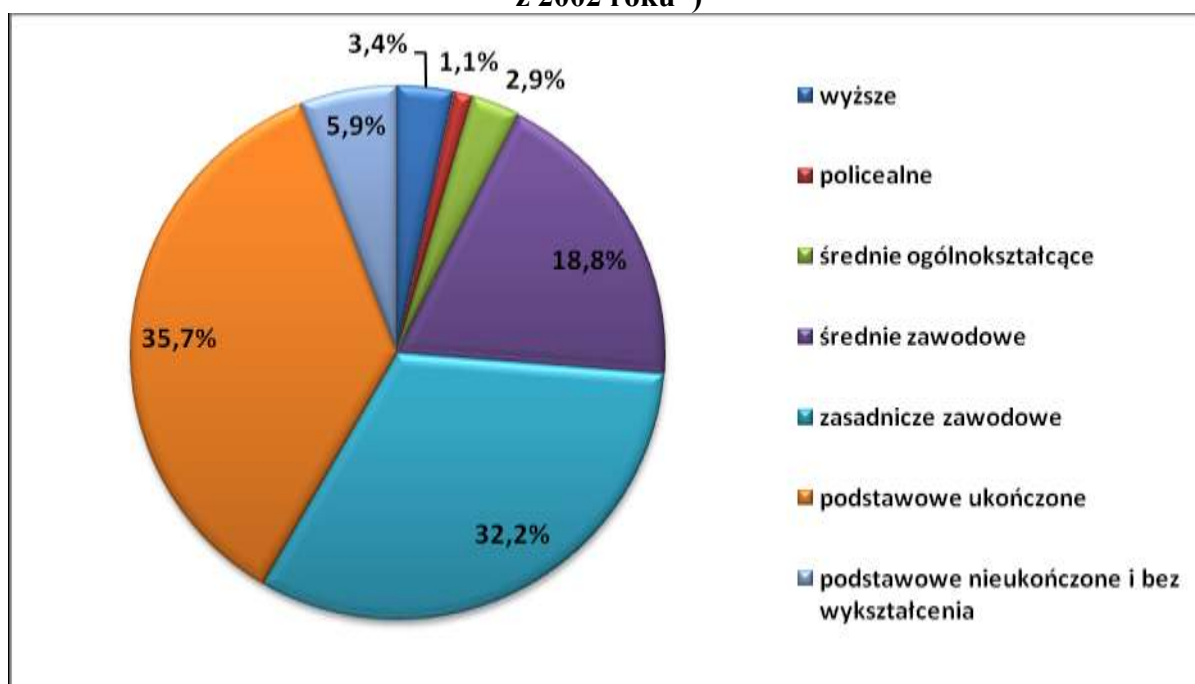
Saldo migracji				
Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012
Ogółem	34	69	67	57

Źródło: Główny Urząd Statystyczny (www.stat.gov.pl)

Pomimo, iż liczba zameldowań zmniejsza się, a liczba wymeldowań w ostatnim roku wzrosła to saldo migracji pozostawało na wysokim, dodatnim poziomie. W 2010 roku w porównaniu z rokiem wcześniejszym nastąpił gwałtowny, dwukrotny wzrost omawianego wskaźnika, jednak do roku 2012 obserwujemy jego spadek o 17%.

Zgodnie z danymi pochodzącymi z Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2002 roku zdecydowaną większość ludzi zamieszkujących gminę stanowią osoby posiadające wykształcenie podstawowe (35,7%), zasadnicze zawodowe (32,2%) oraz średnie zawodowe (18,8%). Osoby z wykształceniem wyższym stanowiły zaledwie 3,4% ludności (w tym w większości kobiety). Stanowi to barierę w związku z podejmowaniem pracy w zakładach znajdujących się na terenie gminy. Wymaga to zdecydowanej interwencji ze strony lokalnego społeczeństwa, ponieważ przy obecnym stanie rynku można zaobserwować zapotrzebowanie na specjalistów wysokiej klasy.

Wykres 2. Ludność wg poziomu wykształcenia (dane z Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku*)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego (www.stat.gov.pl)

*brak danych z NSP 2011 na temat wykształcenia ludności, odnoszących się do gmin

Część mieszkańców gminy Żary pracuje poza miejscem zamieszkania, jednak stopa bezrobocia w całym powiecie żarskim utrzymuje się na wysokim poziomie, równym 17,1%, przy stopie dla województwa 15,8% i kraju 13,4%. Biorąc pod uwagę udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym to jest on zdecydowanie niższy w gminie Żary (6,8%), niż w powiecie (9,1%), województwie (9,1%) i kraju (8,7%).

Tabela 5. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych wg płci w gminie Żary w latach 2009-2012

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012
Ogółem	573	510	552	547
Kobiety	305	290	320	315
Mężczyźni	268	220	232	232

Źródło: Główny Urząd Statystyczny (www.stat.gov.pl)

W latach 2009-2012 liczba bezrobotnych zarejestrowanych w gminie ulegała ciągłym zmianom. W 2009 roku liczba ta wynosiła 573 osób i do następnego roku zmniejszyła się o ok. 11%, rok później wzrosła o 8,2%, następnie ponownie, jednak nieznacznie odnotowano spadek rzędu 0,9%. Zdecydowaną większość w tej liczbie zajmują kobiety, w 2012 roku stanowiły ponad 58% ogólnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych.

2.2 Zasoby przyrodnicze

Rzeźba terenu

Gmina Żary położona jest w części obrębu makroregionu Wzniesień Śląsko-Wielkopolskich i w całości w mezoregionie Wzniesień Żarskich na wysokości 95 – 225 m. n.p.m. (wg regionalizacji T. Bartkowskiego). Wzniesienia te stanowią przedłużenie wysuniętego na zachód Wału Trzebnickiego i związane są z intensywnymi procesami morfologicznymi zachodzącymi w plejstocenie (zlodowacenie środkowopolskie). Z kolei proces holoceni dokonał dalszych, niewielkich przemian w krajobrazie, zasadniczo ukształtowanych we wcześniejszym okresie. W rzeźbie terenu można wyróżnić następujące jednostki morfologiczne:

- ciąg moren końcowych Stadiału Warty o wysokościach 150 – 225 m n.p.m. (tzw. Wzgórza Żarskie), położonych w południowej części gminy stanowiących charakterystyczny element krajobrazu;
- wysoczyzna morenowa falista okalająca trzon Wzgórz Żarskich, łagodnie opadająca we wszystkie strony, wznosząca się na wysokość 120 – 170 m n.p.m.;
- wysoczyzna morenowa płaska, położona na wysokości 110 – 145 m n.p.m. i w części północno-wschodniej i wschodniej przechodzi w równinę sandrową;
- równina sandrowa o płaskiej powierzchni, częściowo przechodząca w terasę plejstoceni rzeki Bóbr;
- terasa plejstoceni rzeki Bóbr, położona na wysokości 95 – 100 m n.p.m.;

- fragmentaryczne występowanie doliny cieków i dolinek suchych o szerokości od 50 do 600 m i zróżnicowanej długości, ich profil waha się od form nieciekawych poprzez skrzynkowe aż do małych wciosowych.

Również na terenie gminy można znaleźć wiele form antropogenicznych związanych z eksploatacją surowców, m.in.: zapadliska, wyrobiska oraz hałdy nadkładu i skały pionowej towarzyszące wyrobiskom, które zajmując znaczne obszary stwarzają problemy dla gospodarki przestrzennej.

Budowa geologiczna

W budowie geologicznej gminy Żary można wyróżnić przede wszystkim twory trzecio- i czwartorzędowe, które są ściśle związane z morfologią omawianego obszaru. Podłoże trzeciorzędowe wytworzone zbudowane jest przez mioceńskie osady, wykształcone w postaci: ilów, mułków i piasków przewarstwionych węglem brunatnym. Natomiast czwartorzędowe utwory wodno-lodowcowe i lodowcowe zostały wykształcone w postaci: glin morenowych, piasków i żwirów. Obszary wysoczyznowe, a szczególnie pagóry moreny końcowej zbudowane są z utworów morenowych oraz ilów trzeciorzędowych. Utwory wodno-lodowcowe budują głównie równinę sandrową, natomiast rzeczne piaski, mady gliniaste, torfy i namuły występują w dolinach cieków i niektórych Golinkach bocznych.

Zasoby surowcowe i gleby

Obszar gminy Żary jest bardzo obfitą bazą surowców naturalnych, a do najważniejszych, udokumentowanych złóż należą: kruszywa naturalne, gliny ceramiczne, piaski szklarskie i węgiel brunatny. Należą do nich:

- złoża ilów ceramiki budowlanej w Mirostowicach Dolnych – do wyrobów klinkierowych, drenażowych i cienkościennych,
- złoża ilów ceramicznych trzeciorzędowych „Mirostowice”,
- złoża piasków szklarskich w Mirostowicach Górnych,
- złoża kruszywa budowlanego „Marszów”,
- złoża kruszywa naturalnego Sieniawa Żarska – nadające się na potrzeby drogownictwa i budownictwa,
- złoża węgla brunatnego „Mirostowice Górne”,
- złoża węgla brunatnego „Henryk” w Mirostowicach Dolnych,

- piaski szklarskie złoża „Lutyńka”. Za rejon perspektywiczny dla złóż naturalnych uznaje się okolice Mirostowic i Jankowej Żagańskiej (duże zasoby iłó ceramicznych i piasków szklarskich) oraz rejon Sieniawy Żarskiej (znaczące zasoby piasków i pospółek do celów budowlanych).

Gmina Żary jest obfita w gleby bardzo zróżnicowane zarówno gatunkowo, jak i typologicznie w zależności od położenia i warunków gruntowo-wodnych. Na terenach pozadoliny wykształciły się gleby bielcowe, brunatne, brunatne wylugowane i czarne ziemie, w obniżeniach terenu gleby torfowe, mułowo – torfowe i murszowo – mineralne, a w dolinach mady. Gleby dolinne zostały podzielone na pięć grup wg przydatności dla rozwoju i intensywności rolnictwa:

- > I grupa: gleby brunatne wylugowane, wytworzone z piasków gliniastych mocnych, z glin lekkich i średnich – gleby żyzne o wykształconej warstwie próchnicznej i prawidłowych stosunkach powietrzno – wodnych;
- > II grupa: gleby brunatne wylugowane, wytworzone z piasków gliniastych mocnych, z glin lekkich i średnich okresowo lub stale, nadmiernie uwilgotnione – gleby gruntów ornych, kompleksu zbożowo-pastewnego mocnego;
- > III grupa: gleby bielcowe, brunatne wylugowane i miejscami czarne ziemie (zdegradowane), wytworzone z piasków gliniastych płytko podścielonych glinami lekkimi i średnimi – gleby żyzne o prawidłowych stosunkach powietrzno - wodnych;
- > IV grupa: gleby bielcowe, brunatne wylugowane i czarne ziemie wytworzone z piasków naślinionych – gleby mało żyzne o poprawnych stosunkach powietrzno – wodnych;
- > V grupa: gleby bielcowe i brunatne wylugowane wytworzone z piasków całkowitych – gleby nie zaliczane do grupy żyznych i zbyt suche.

Natomiast go gleb dolinnych zaliczono mady lekkie wytworzone z glin lekkich i piasków gliniastych mocnych, podścielonych piaskami luźnymi (gleby żyzne stale lub okresowo nadmiernie uwilgotnione).

Zasoby wodne

Gmina Żary położona jest w dorzeczu dwóch rzek: Lubszy i Bobru, a linia wododziałowa biegnie środkiem obszaru z północy na południe. Pierwsza z nich swój początek ma w okolicach Olbrachtowa i stanowi fragment zachodniej granicy gminy, natomiast druga wraz ze swoją doliną położona jest w odległości ok. 1 km od wschodniej granicy gminy. Obie rzeki nie posiadają licznych dopływów, jednak są wystarczające do zasilania kompleksów stawów

hodowlanych w rejonie: Miłowic, Rościc i Janikowa. Również na terytorium gminy występuje dość liczna ilość zbiorników wodnych, które w przeważającej części są zalanyymi przez wody podziemne wyrobiskami lub zapadliskami poeksploatacyjnymi.

Część cieków wodnych jest zanieczyszczona przez ścieki i odpady, dotyczy to w szczególności Złotej Strugi.

Występowanie wód podziemnych ma ścisły związek z budową geologiczną i morfologiczną terenu. Pierwszy rejon ich występowania związany jest z gruntami przepuszczalnymi, natomiast druga z występowaniem gruntów nieprzepuszczalnych i słabo przepuszczalnych, gdzie woda występuje w postaci sączeń na różnych głębokościach.

Położenie gminy Żary obejmuje również dwa rejony hydrogeologiczne: Żary i Glinki Górnej – Jasienia. Rejon Żar obejmuje południowo-wschodnią część gminy, na zachód i południe od linii: Olbrachtów-Sieniawa Żarska, Złotnik (poziomem użytkowym jest poziom trzeciorzędowy na głębokości 20-30 metrów), a rejon Glinki Górnej – Jasienia zachodnią i północno-zachodnią część gminy (poziom czwartorzędowy na głębokości 30 metrów). Największą wydajność uzyskuje się ze studni zlokalizowanej na zachód od Żar, najmniejsze w rejonie Kunic Żarskich, Kadłubi i Maszowa. Wody, które składają się na poziom trzeciorzędowy są na ogół zdecydowanie lepszej jakości niż te z poziomu czwartorzędowego. Jednak często zawierają znaczne ilości żelaza i manganu. Bywają też zbyt kwaśne, wody czwartorzędowe są z reguły zażelazione i zamanganione, kwaśne i zbyt zanieczyszczone. Podsumowując można stwierdzić, że wody podziemne na terenie omawianej gminy wymagają uzdatniania i prowadzenia lepszej gospodarki nimi.

Zasoby roślinne i zwierzęce

Lasy w gminie Żary zajmują 47,9% całkowitej powierzchni, przy średniej dla powiatu: 46,5%, województwa: 49,1% i kraju: 29,3%. Spełniają funkcje: ekologiczną, produkcyjną i społeczną, a także mają istotne znaczenie gospodarcze, są kluczowym elementem bezpieczeństwa ekologicznego i mają szczególnie znaczenie w ochronie środowiska naturalnego. Administracyjnie lasy te należą Nadleśnictwa Lipniki Łużyckie, Nadleśnictwa Wymiarki, Nadleśnictwa Nowogród Bobrzański, Nadleśnictwo Krzystkowice i Nadleśnictwa Żagań, Lubsko. Prowadzą one w ramach swojej działalności zalesienia i odnowienia lasów, czego efektem jest powstanie nowej uprawy leśnej. Pod względem przyrodniczo-leśnym leżą w III Krainie Wielkopolsko-Pomorskiej. Dominują gleby bielcowe, wytworzone z piasków całkowitych tworzące siedliska borowe. Na siedliskach lasowych dominującym typem są gleby brunatne, z podtypem brunatnych kwaśnych. Przeważającymi gatunkami drzew, które

występują na obszarze gminy są: sosna (która jest głównym gatunkiem lasotwórczym), brzoza, olsza, dąb i świerk. Pozostałymi gatunkami współtworzącymi zasoby leśne, będącymi jedynie domieszką biocenotyczną są: sosna bauksa, sosna smołowa, wejmutka, rzadziej daglezcja, dąb błotny, jesion, klon, wiąz, buk, gram, olsza szara, topola itd.

Podszyty występują nielicznie ze względu na słabe siedliska. Występujące lasy można określić jako lasy strefy zieleni wysokiej (położone w kompleksie leśnym na południe od Żar, pełniąc funkcję ochronną i wypoczynkową dla mieszkańców) i lasy krajobrazowe.

Uchwałą nr XII/118/08 Rady Gminy Żary z dnia 28 lutego 2008 roku w sprawie ustanowienia pomników przyrody wyróżniono:

- 1) dąb szypułkowy „HIERONIM”,
- 2) dąb szypułkowy „BOGDAN”,
- 3) sosna zwyczajna „KRYSTYNA”,
- 4) lipa szerokolistna „STEFAN”,
- 5) dąb szypułkowy „WŁADYSŁAW”.

Zgodnie z uchwałą nr XXI/184/09 Rady Gminy Żary z dnia 30 kwietnia 2009 roku w sprawie ustanowienia pomników przyrody wyznaczono dodatkowe drzewa będące pomnikami – 10 sztuk dębów szypułkowych i buk zwyczajny. Natomiast kolejne 25 sztuk ustanowiono uchwałą nr XXI/133/97 Rady Gminy Żary z dnia 30 kwietnia 1997 roku w sprawie uznania drzew za pomniki przyrody oraz uchwałą nr XX/203/12 Rady Gminy Żary z dnia 21 czerwca 2012 roku w sprawie nadania nazwy pomnikowi przyrody ustanowionemu w drodze uchwały Rady Gminy Żary nr XXI/133/97 z dnia 30 kwietnia 1997 roku.

Na terenie gminy Żary ustanowiono również następujące użytki ekologiczne o łącznej powierzchni 13,07 ha:

- 1) „Stary park”,
- 2) „Stary staw”,
- 3) „Torfowisko wełnianka”,
- 4) „Katarzyna”.

W związku ze wspomnianą Uchwałą użytkiem ekologicznym jest 6 bagien o łącznej powierzchni 4,23 ha na terenie Zielonego Lasu oraz łąka o powierzchni 1,45 ha również na terenie Zielonego Lasu.

Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 jest systemem ochrony zagrożonych składników różnorodności biologicznej kontynentu europejskiego, wdrażanym od 1992 r. w sposób spójny pod względem metodycznym i organizacyjnym na terytorium wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej. Celem utworzenia sieci Natura 2000 jest

zachowanie zarówno zagrożonych wyginięciem siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt w skali Europy, ale też typowych, wciąż jeszcze powszechnie występujących siedlisk przyrodniczych, charakterystycznych dla 9 regionów biogeograficznych. Na terytorium gminy Żary wyróżniamy:

- PLH 080070 „Las Żarski” (w całości znajduje się na terenie gminy Żary i miasta Żary, powierzchnia 1245,1 ha);
- PLH 08_34 Wrzośce w Borach Dolnośląskich (pow. 2210,8 ha, w całości położony w granicach powiatu na terenie gmin: Lipinki Łużyckie, Przewóz, Trzebiel, Żary);
- PLH 080064 Skroda (w całości leży w granicach gmin Żary i Lipinki Łużyckie, powierzchnia 378,6 ha);
- PLH080057 Dolina Lubszy (obejmuje swoim zasięgiem gminy Jasień, Lipinki Łużyckie, Żary), pow. 724,5 ha³.

Dodatkowe znaczenie mają również tereny zieleni urządzonej, którymi są: parki, aleje drzew oraz starodrzewy przykościelne i cmentarne. Stanowią one ważny składnik szaty roślinnej oraz ostoje fauny, jak i zasoby kulturowe. W gminie Żary wyróżnić można 14,4 ha zieleni osiedlowych, parków i zieleńców oraz 22 cmentarze o łącznej powierzchni 22,2 ha.

Duża dostępność lasów, a dzięki temu doskonałe warunki roślinne i niedostępność wielu miejsc sprzyja rozwojowi świata zwierzęcego. Spotkać można przede wszystkim zwierzynę podstawowych gatunków, takich jak: sarny, dziki, jelenie itp. Urok dodają owady gatunków chronionych typu motyle: paż królowej, biegacze i ważki.

2.3 Zasoby kulturowe

Zasoby środowiska kulturowego rozpoznano pod względem ilościowym i jakościowym zakładając następujące kryteria:

- ochronę prawną zasobów objętych rejestrem zabytków o wybitnych i dużych wartościach,
- ochronę zabytków objętych ewidencją zabytków,
- nie objęte ochroną prawną, a wymagających ochrony z uwagi na istotne wartości dla dziedzictwa kulturowego,
- ochronę zasobów posiadających znaczenie dla tożsamości kulturowej gminy,
- atrakcyjność terenu gminy.

³ Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska (<http://natura2000.gdos.gov.pl>)

Wyodrębniono liczne zabytkowe elementy i układy świadczącej o długiej historii regionu, m.in.:

- założenia urbanistyczne,
- obiekty i założenia sakralne,
- obiekty i założenia rezydencjalne,
- założenia folwarczne,
- zabudowę mieszkaniową i mieszkaniowo-usługową,
- obiekty użyteczności publicznej,
- obiekty i urządzenia techniczno-przemysłowe,
- cmentarze.

Ponadto na obszarze rozpoznano wiele stanowisk archeologicznych z licznymi śladami osadniczymi i cmentarzyskami.

Zgodnie z uchwałą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gmina Żary ma obowiązek dbać o zabytki znajdujące się na omawianym obszarze. Najwyższą kontrolę sprawuje w tym przypadku Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Zielonej Górze, z którym należy uzgadniać wszelkie prace prowadzone w obiektach zabytkowych lub w ich obrębie. W tym celu prowadzone są niezbędne prace nad przygotowaniem gminnej ewidencji zabytków wraz z kartami adresowymi wszystkich obiektów i miejsc zabytkowych, który w przyszłości posłuży do stworzenia programu opieki nad zabytkami.

Tabela 6. Ewidencja istniejących zabytków na terenie gminy Żary

MIEJSCOWOŚCI	ZABYTKI
Biedrzychowice Dolne	<ul style="list-style-type: none"> - Układ ruralistyczny – historyczny układ wsi, - Cmentarz (d.ewangelicki) przykościelny, wokół kościoła, - Kościół poewangelicki, - Historyczne otoczenie kościoła, - Dzwonnica bramna przy kościele, - Ogrodzenie przy kościele poewangelickim, - Kościół ewangelicki wraz z historycznym otoczeniem, - Kaplica nagrobna Rötzerów, - Dom nr 8 i 12, - Budynek mieszkalno-gospodarczy, - Dom nr 36 (koło kościoła), nr 38, 39, 57, 79
Bieniów	<ul style="list-style-type: none"> - Układ ruralistyczny – historyczny układ wsi, - Cmentarz (d.ewangelicki) przykościelny, wokół kościoła, - Cmentarz rzym.-kat.(d.ewangelicki), we wsi, przy wiejskiej, - Kościół par.pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, ul. Dolna 2, - Historyczne otoczenie kościoła, - Plebania, ul. Dolna 2, - Dom ul. Dolna nr 11, 12, 18, 33, 36, 45, 60, 66,

	<ul style="list-style-type: none"> - Budynek gospodarczy ul. Dolna nr 12, 25, 47 - Budynek inwentarski, ul. Dolna nr 53, - Stodoła, ul. Dolna nr 65, - Założenie dworsko-folwarczne: dwór, budynek inwentarski, 2 spichlerze, stodoła, bom mieszkalny, kórnik, kuźnia, pozostałości gorzelni, obora, dom mieszkalny, ul. Górna, - Kuźnia, ul. Górna 17, - Dom, ul. Górna 29, 55, 59, 67, - Biblioteka, Trafostacja, Budynek gospodarczy, Dom droźnika, Budynek, Magazyn, Dworzec PKP, Budynek gospodarczy nr 6, Dom nr 6, 8, 10, ul. Zielonogórska,
Bogumiłów	<ul style="list-style-type: none"> - Cmentarz (d.ewangelicki), przykościelny, w centrum wsi, - Cmentarz (d.ewangelicki), na północ od wsi, - Kościół fil.pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, - Historyczne otoczenie kościoła, dzwonnica przy kościele, - Założenie folwarczne: dwór, dom, obora, stajnia, budynek gospodarczy, stodoła – Bogumiłów/Bogaczów, - Założenie folwarczne: czworak, magazyn (d. obora), cielętnik, obora, magazyn, garaże, warsztaty, magazyn, budynek mieszkalny, - Spichlerz, - Leśniczówka nr 6, - Dom nr 9,
Dąbrowiec	<ul style="list-style-type: none"> - Pałac, - Dom nr 2, 4, 5, 8, 11, 19, - Stodoła nr 6, 11, - Obora nr 11, - Budynek nr 13,
Drozdów	<ul style="list-style-type: none"> - Cmentarz (d.ewangelicki), na północny-wschód od ostatnich zabudowań wsi, - Założenie folwarczne, - Dom nr 9,
Drożków	<ul style="list-style-type: none"> - Układ ruralistyczny – historyczny układ wsi, - Kościół fil.pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, - Historyczne otoczenie kościoła, - Dom koło kościoła (plebania), nr 37, - Kurnik - Muzeum Etnogr.w Ochli, - Gołębnik drewniany nr 20, - Dom nr 21, 23, 27, 32, 101, 103, 131, - Willa nr 29, - Stodoła nr 103, - Budynek gospodarczy nr 103, 106,
Grabik	<ul style="list-style-type: none"> - Układ ruralistyczny – historyczny układ wsi, - Cmentarz rzym.-kat.(d.ewangelicki), na południe od wsi, - Założenie folwarczne: pałac, park krajobrazowy, kuźnia, magazyn, obora, spichlerz, stajnia i magazyn, stodoła, wozownia, - Dom, Budynek inwentarski, Stodoła nr 1, - Obora nr 7, - Dom (d. kuźnia) nr 18,
Lubanice	<ul style="list-style-type: none"> - Układ ruralistyczny – historyczny układ wsi, - Cmentarz rzym.-kat.(d.ewangelicki), wokół kościoła,

	<ul style="list-style-type: none"> - Kościół fil.pw. Matki Boskiej Różańcowej, - Historyczne otoczenie kościoła, - Kaplica Ukrzyżowania przy ogrodzeniu kościoła fil., - Ogrodzenie z bramką kościoła fil., - Założenie folwarczne: budynek mieszkalno-biurowy, magazyn, obora, dom mieszkalny, - Biblioteka, - Dom nr 21, 32, 76,
Łukawy	<ul style="list-style-type: none"> - Dom nr 3,
Miłowice	<ul style="list-style-type: none"> - Kościół fil.pw.św. Antoniego, - Historyczne otoczenie kościoła, - Ogrodzenie z bramką kościoła, - Zespół folwarczny: pałac, pałac (Dom Opieki Społecznej dla Dzieci Upośledzonych), park krajobrazowy, budynek administracyjny, budynek mieszkalny, budynek chlewni, stodoła, stajnia, garaże,
Mirostowice Dolne	<ul style="list-style-type: none"> - Układ ruralistyczny – historyczny układ wsi, - Kościół fil.pw.św. Barbary wraz z historycznym otoczeniem, - Ogrodzenie kościoła filialnego, - Zespół pałacowy, - Stodoła folwarczna nr 19, - Willa ul. Kolejowa nr 9, 39, - Dom ul. Kolejowa nr 20, 49, - Willa, pl. Kościelny nr 13, - Dom, pl. Kościelny nr 1, 6, 12, - Budynek gospodarczy, pl. Kościelny nr 14, 15,
Mirostowice Górne	<ul style="list-style-type: none"> - Układ ruralistyczny – historyczny układ wsi, - Kościół fil.pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, - Historyczne otoczenie kościoła, - Brama, dzwonnica przy kościele fil., - Ogrodzenie przy kościele fil., - Budynek mieszkalno-inwentarski nr 13, - Dom nr 13, 14, - Willa nr 54,
Olbrachtów	<ul style="list-style-type: none"> - Cmentarz rzym.-kat.(d.ewangelicki), w lesie, - Kościół fil.pw.św. Michała, - Historyczne otoczenie kościoła, - Ruina pałacu - Założenie folwarczne: dom, stodoła, spichlerz i mieszkanie, budynek chlewni, stajnia, dom, - Szkoła nr 40 a,
Olszyniec	<ul style="list-style-type: none"> - Układ ruralistyczny – historyczny układ wsi, - Cmentarz (d.ewangelicki), przy drodze, - Ruina kościoła, - Historyczne otoczenie kościoła, - Ogrodzenie kościoła, - Założenie folwarczne, - Dwór/dom nr 32,
Sieniawa Żarska	<ul style="list-style-type: none"> - Układ ruralistyczny – historyczny układ wsi, - Cmentarz (d.ewangelicki)przykościelny, na północ od wsi, - Cmentarz rzym.-kat.(d.ewangelicki) – w północnej części wsi,

	<ul style="list-style-type: none"> - Kościół fil.pw.śś. Apostołów Piotra i Pawła, - Historyczne otoczenie kościoła, - Dom nr 3, 54, 55, 56, 115, - Willa nr 48, 145, - Młyn gospodarczy w zagrodzie nr 90,
Siodło	<ul style="list-style-type: none"> - Cmentarz (d.ewangelicki) – na północ od wsi, - Dom nr 49,
Surowa	<ul style="list-style-type: none"> - Dom (d.zajazd) nr 6,
Włostów	<ul style="list-style-type: none"> - Założenie folwarczne: park, pałac, stajnia, dom mieszkalno-gospodarczy, obora, - Budynek gospodarczy - Dom nr 30, 33, - Dom z budynkiem gospodarczym nr 31,
Złotnik	<ul style="list-style-type: none"> - Układ ruralistyczny – historyczny układ wsi, - Droga łącząca Złotnik z drogą nr 284, - Zespół kościelny: Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela wraz z historycznym otoczeniem, Ogrodzenie kościoła z bramką, ruina kościoła, - Spichlerz (d.dwór), - Biblioteka, - Dom z budynkiem gospodarczym nr 51, - Dom nr 130.

Źródło: Urząd Gminy Żary

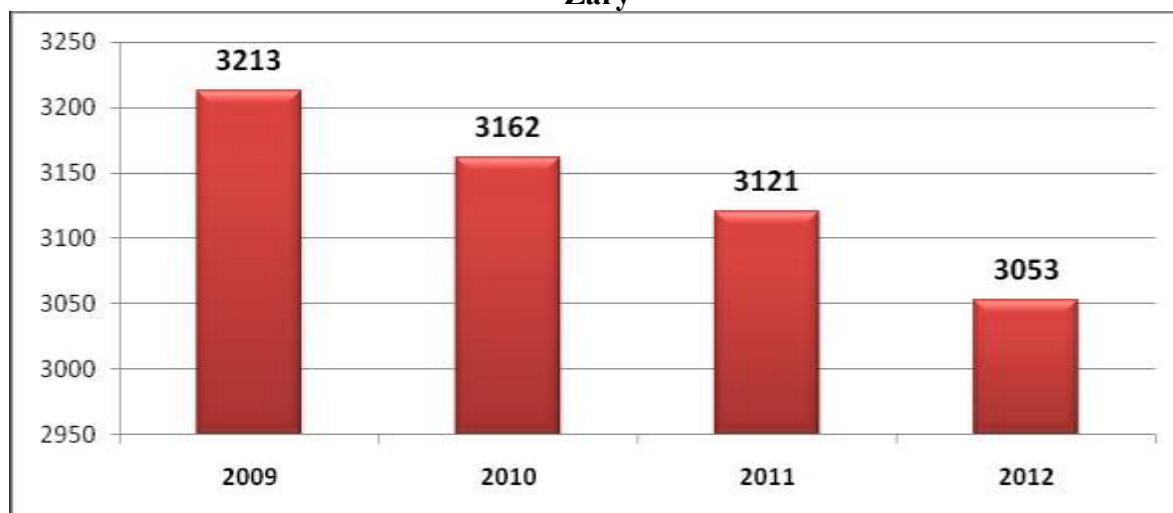
Gmina Żary należy do najzasobniejszych w zabytki architektury zwłaszcza w obiekty sakralne. Większość kościołów usytuowanych jest w częściach centralnych wsi, stanowiąc ich najważniejszy punkt z często bogatym zasobem dzieł sztuki. Większość zabytków została objęta ochroną prawną poprzez wpisanie do ewidencji zabytków. Dodatkowo wyróżnić można architekturę rezydencjalną w postaci dworów i pałaców, a także 11 folwarków. Do innych obiektów, zyskujących miano zabytkowych, należą: liczne cmentarze, założenia parkowe, cegielnie, kopalnia węgla brunatnego, plebanie, dworzec kolejowy oraz szkoły.

Wśród osad występujących na terenie gminy Żary można zaobserwować duże zróżnicowanie w rozplanowaniu przestrzennym. Wyróżnić można: łańcuchówkę, ulicówkę, wielodrożnicę, układ owalniczy, ulicowo-placowy, ulicowo-rzędowy oraz plan rzędówki.

Na terenie gminy Żary funkcjonuje Gminna Biblioteka Publiczna z siedzibą w Bieniowie, która jest Biblioteką Centralną z 10 filiami (w miejscowościach: Drożków, Grabik, Kadłubia, Lubanice, Łaz, Mirostowice Dolne, Mirostowice Górne, Olbrachtów, Sieniawa Żarska, Złotnik) oraz 3 punktami bibliotecznymi (w Łukawiu, Lubomyślu, Siodle). Zbiory oferowane użytkownikom to m.in.: książki z różnych dziedzin (ponad 72 500 woluminów), czasopisma bieżące, księgozbiór regionalny, teczki zagadnieniowe. Zbiory biblioteczne wypożyczane są na zewnątrz oraz udostępniane na miejscu w czytelnich.

Biblioteka w Bieniowie to nie tylko środek wsi, ale także centrum kulturalne i oświatowe. Odbywają się tam: liczne konkursy, zgaduj-zgadule, wystawy, spotkania opłatkowe, spotkania autorskie, różnego rodzaju zebrania oraz inne imprezy. Jednak pomimo licznych spotkań oraz imprez zachęcających do odwiedzania Bibliotek liczba zarejestrowanych czytelników w analizowanym okresie nieustannie spada (odnotowano spadek rzędu 5%).

Wykres 3. Liczba czytelników zarejestrowanych w ciągu roku w bibliotekach w gminie Żary

Źródło: Główny Urząd Statystyczny (www.stat.gov.pl)

Również kultura ludowa na terenie gminy Żary ma bogatą tradycję. Najstarszym zespołem funkcjonującym na terenie gminy jest zespół „Wrzos” z Mirostowic Dolnych, którego początki sięgają lat 60-tych XX wieku. Mieszkańcy gminy, którzy tworzą zespoły śpiewacze przenoszą do swoich repertuarów niejednokrotnie elementy zapożyczone z kultury serbo-łużyckiej, obecnej na tych terenach przed wojną. Jednak podstawę stanowią motywy polskie, wywodzące się z rozmaitych regionów. Innym funkcjonującymi zespołami są: Bieniowianki (z Bieniowa), Chabry (ze Złotnika), Czerwona Jarzębina (z Lubanic), Dolina Nowego Szołca (ze Złotnika), Jarzębina (z Sieniawy Żarskiej), Jutrzenka (z Olbrachtowa), Karolinki (z Grabika), Łazowianki (z Łazu), Mała Tęcza (z Olbrachtowa), Rodzina Muzykująca (z Łukawy), Szyszynianki (z Biedrzychowic), Wesoła Gromada (z Mirostowic Górnych), Złoty Kłosa (z Marszowa). Natomiast wielkość i różnorodność twórczości, w której odnaleźć można także tradycje rumuńskich górali czadeckich, świadczy o dużej aktywności kulturowej mieszkańców. Częste spotkania, występy zespołów, śpiewaczy, pozwalają przypuszczać, że tradycje ludowe na terenie gminy Żary nie zginą.

2.4 Zagospodarowanie przestrzenne

Zagospodarowanie przestrzenne jest stanem przestrzeni, a więc terenów, zabudowy, urządzeń infrastruktury technicznej, społecznej i ekonomicznej, a także środowiska, wynikłym z prowadzonej gospodarki przestrzeni. Gospodarka przestrzenna jest więc działalnością ludzi wywołującą skutki przestrzenne, zarówno pozytywne, jak i negatywne.

Dla obrębu całej gminy uchwalone jest Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego. Obowiązujące Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego obejmują fragmenty wsi: Olbrachtów, Grabik, Mirostowice Dolne, Sieniawa Żarska, Kadłubia, Drozdów, Miłowice, Lubanice i Drożków. Przeznaczenie gruntów w uchwalonych planach miejscowych to głównie tereny mieszkaniowe budownictwa jednorodzinnego, wolnostojącego. Pozostałe grunty przeznaczone zostały pod tereny przemysłowe oraz przebieg gazociągu wysokiego ciśnienia i lokalizację ferm wiatrowych.

2.4.1 Poziom i stan zainwestowania: infrastruktura techniczna

Infrastruktura techniczna to element w układzie zagospodarowania przestrzennego gminy, który spaja wszystkie jej składniki w jedną całość. Przede wszystkim są to urządzenia sieci przesyłowej i związane z nią obiekty świadczące usługi dla określonej jednostki w zakresie dostarczania wody i ciepła, energetyki, usuwania ścieków i odpadów, transportu czy telekomunikacji.

Infrastruktura drogowa

Zgodnie z ustawą o drogach publicznych wyróżnia się drogi w kategoriach: gminne, powiatowe, wojewódzkie oraz krajowe. Sieć dróg gminnych przebiega na łącznej długości 77,3 km. Stanowią one sieć uzupełniającą, zaspokajającą elementarne potrzeby i dostęp do dróg powiatowych i wojewódzkich. Ich stan jest niezadowalający, ponieważ większość z nich posiada nawierzchnię gruntową (45 km), a tylko 9 km dróg posiada nawierzchnie twardą ulepszoną. Z kolei drogi powiatowe posiadają niedostateczną geometrię (zbyt małą szerokość, nienormatywne łuki), natomiast stan nawierzchni bitumicznej, ze względu na bardzo liczne spękania i uszkodzenia, wymaga pilnego remontu (odnowy).

Dodatkowo na terenie gminy znajduje się ok. 1100 km dróg stanowiących uzupełnienie sieci drogowej. Często służą jedynie miejscowym potrzebom lokalnym, wewnętrznym, w większości posiadając nawierzchnię gruntową.

Drogi powiatowe (63 km) to ciąg 16 dróg, których przebieg określono w Rozporządzeniu Ministra Komunikacji:

- nr F1076 Żary – Lubomyśl - Złotnik- Niemcza,
- nr F 1077 Świbna – Bieszków- Biedrzychowice- Bieniów – Gorzupia,
- nr F 1080 Żary Mirostowice Dolne – Jankowa Żagańska – Lubieszów,
- nr F 1087 Wicina – Bieszków – Lubanice,
- nr F 1089 Złotnik – Olszyniec – Marszów – Żary – Kunice,
- nr F 1090 Żary – Kadłubia – Lubomyśl,
- nr F 1091 Żary – Siodło,
- nr F 1092 Drozdów – Mirostowice Górne- Mirostowice Dolne,
- nr F 1093 Żary – Łaz – Mirostowice Dolne,
- nr F 1094 Cisowa- Schleb – Miłowice- Olbrachtów- Łaz,
- nr F 1095 Cielców- Pietrzyków- Lubanice – Lubomyśl,
- nr F 1115 Janików - Bogumiłów – Drozdów,
- nr F 1116 Lipinki Łużyckie- Górka – Sieniawa Żarska – do drogi krajowej nr 12,
- nr F 1117 Brzostowa – Sieciejów - Górka - Grabik,
- nr 1119 od drogi krajowej nr 27 – do drogi powiatowej nr F 1076.

W ciągu zaliczanym do kategorii dróg wojewódzkich leży droga nr 287 Dychów-m.Lusko-Żary (8 km), natomiast wśród dróg krajowych przebiegających przez teren gminy Żary (45,8 km) wyróżniamy drogi:

- nr 12 Żary-Żagań oraz Żary-Łęknica,
- nr 18 Olszyna - Wrocław (przyszła autostrada A18),
- nr 27 Przewóz - Zielona Góra (przez Żary).

Infrastruktura kolejowa

Przez gminę Żary przebiegają linie kolejowym o dwóch znaczeniach:

- państwowym w relacjach: Żagań – Bieniów – Zielona Góra, Jankowa Żagańska – Mirostowice Dolne – Mirostowice Górne –Sanice,
- wojewódzkim w relacjach: Żagań – Żary – Sieniawa Żarska-Zasieki, Bieniów – Żary– Jankowa Żagańska, Bieniów – Lubsko – Gubinek, Sieniawa Żarska – Jasie.

Linie kolejowe o znaczeniu państwowym posiadają również charakter międzynarodowy. Liniami tymi przewozi się dużą ilość ładunków, również ze względu na fakt, że stanowią szlak prowadzący do przejścia granicznego. Jediną zelektryfikowaną linią jest szlak z Głogowa, przez Żagań i Żary do Zasiek. Wszystkie linie są jednotorowe.

Na terenie gminy znajdują się dwie stacje kolejowe w Bieniowie i Sieniawie Żarskiej, które posiadają bocznice oraz przystanki kolejowe w Grabiku, Marszowie, Mirostowicach Dolnych, Mirostowicach Górnych, Lubanicach, Dąbrowcu, Złotniku, Biedrzychowicach Dolnych. Ponadto węzłem kolejowym jest stacja kolejowa w mieście Żary.

Wodociągi

Długość sieci wodociągowej wynosi 176,12 km. Na terenie gminy znajduje się 9 ujęć wody w miejscowościach: Mirostowice Dolne (wydajność 16 m³/h), Łaż (5 m³/h), Olbrachtów (15 m³/h), Bogumiłów (5 m³/h), Sieniawa Żarska (10 m³/h), Olszynie (10 m³/h), Drożków (16 m³/h), Złotnik (33 m³/h), Bieniów (16 m³/h) oraz 7 stacji uzdatniania wody: SUW Mirostowice Dolne, SUW Łaż, SUW Olbrachtów, SUW Bogumiłów, SUW Sieniawa Żarska, SUW Olszynie, SUW Drożków. Oprócz wyżej wymienionych ujęć, na terenie gminy znajduje się szereg studni nie powiązanych ze zorganizowanym systemem ujmowania i dostarczania wody. Studnie te mogą służyć jako ujęcia rezerwowe, w razie awarii wodociągów.

Z sieci wodociągowej korzysta (wg stanu z 2011 roku) 80,3% ogólnej liczby ludności gminy Żary. Liczba ta z roku na rok nieznacznie wzrasta i w porównaniu z rokiem 2006 nastąpił wzrost o 5,6%.

Na terenie gminy występują również ujęcia oraz udokumentowany system strefy ochrony pośredniej ujęć wód komunalnych dla miasta Żary. Na terenach tej strefy nie wolno wprowadzać ścieków do wód powierzchniowych i ziemi, rolniczego wykorzystania ścieków, lokalizować wysypisk i wylewisk odpadów komunalnych i przemysłowych, lokalizować magazynów produktów ropopochodnych i substancji chemicznych, lokalizować zakładów przemysłowych, rozbudowy istniejących cmentarzy.

Sieć gazowa

Przez teren gminy Żary przebiega magistrala gazowa wysokiego ciśnienia od strony gminy Nowogród Bobrzański – Dąbrowiec, Włostów, Bieniów, Złotnik, Lubomyśl, Grabik i Sieniawę Żarską oraz Lubomyśla przez Kadłubię, Marszów w kierunku do miasta Żagania. Łączna długość czynnej sieci gazowej w gminie wynosi ponad 37 km (37 642 m). Liczba osób korzystających z sieci gazowej to w 2010 roku 22 osoby (tj. 0,2% ogółu mieszkańców), natomiast w roku 2011 – 14 osób (0,1%).

Gospodarka ściekowa

Gmina Żary nie posiada ogólnospławnej instalacji kanalizacyjnej oraz oczyszczalni ścieków.

Gospodarka odpadami komunalnymi

Z dniem 1 lipca 2013 roku w życie weszła znowelizowana ustawa o utrzymaniu czystości i porządku w gminach z dnia 13 września 1996 roku, która zrewolucjonizowała dotychczasowy system gospodarowania odpadami komunalnymi. Nowe zapisy ustawy mają na celu dostosowanie gospodarki odpadami komunalnymi do wymogów Unii Europejskiej. Najważniejszym celem wprowadzania zmian było zwiększenie rozmiarów recyklingu i odzysku odpadów selektywnie zebranych oraz zmniejszenie masy odpadów biodegradowalnych kierowanych do składowania. Zgodnie z ustawą obowiązek gospodarowania odpadami komunalnymi od 1 lipca 2013 roku należy do zadań własnych Gminy Żary. Na terenie gminy funkcjonują także Punkty Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych „PSZOK”.

Ciepłownictwo

Na terenie gminy brak jest zorganizowanego systemu ciepłowniczego, lokalne kotłownie posiadały jedynie większe zakłady przemysłowe i gospodarstwa rolne, z których zasilane w ciepło były własne obiekty zakładowe i przyległe budynki wielorodzinne. W chwili obecnej większość tych kotłowni nie jest użytkowana, a o ich stanie technicznym brak jest konkretnych informacji. Pozostali mieszkańcy posiadają ogrzewanie z własnych, lokalnych źródeł ciepła, o zasięgu ograniczonym do poszczególnych budynków⁴.

Największym dystrybutorem ciepła powiecie żarskim jest Energetyka Ciepła Opolszczyzny SA., która zarządza 2 kotłowniami w Żarach i 1 kotłownią w Jasieniu o łącznej mocy około 31,88 MW. Z danych Głównego Urzędu Statystycznego uzyskujemy informację, że na przestrzeni lat zmniejsza się liczba eksploatowanych kotłowni ciepłych.

Energetyka

Dostawa energii elektrycznej na terenie Gminy Żary odbywa się na poziomie napięcia 110kV liniami napowietrznymi:

- GPZ Budziechów – GPZ Żary długości ok. 17 km,
- GPZ Żary – GPZ Jankowa Żagańska długości ok. 11 km,

⁴ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Żary

- GPZ Żary – GPZ Bronowice długości ok. 26,5 km.

Dostarczaniem energii elektrycznej dla wszystkich odbiorców na terenie powiatu żarskiego oraz działaniami w zakresie eksploatacji sieci, obsługi mieszkańców, konserwacji sieci i usuwania awarii zajmuje się ENEA SA.

Na terenie gminy wykazano tereny przeznaczone pod lokalizację farm wiatrowych.

Telekomunikacja

Wszystkie miejscowości na terenie gminy Żary mają zapewnioną obsługę telekomunikacyjną, którą sprawuje Telekomunikacja Polska SA. Wszystkie miejscowości podłączone są do sieci telefonicznej, jednak stopień telefonizowania obszaru zależy od odległości obiektów od centrali ale również od uwarunkowań ekonomicznych mieszkańców. Obok telefonów łączności stacjonarnej bardzo prężnie rozwinęła się sieć operatorów telefonii komórkowej:

- Orange (Olbrachtów 74, Rościce)
- T-Mobile (Olbrachtów 39, Kadłubia)
- Plus (Drozków, Olszynec, Bieniów)⁵.

Na obszarze gminy zapewniony jest też ogólny dostęp do Internetu, który dociera niemal do każdego miejsca w gminie.

2.4.2 Infrastruktura społeczna

Infrastruktura społeczna jest definiowana jako zespół instytucji i usług zaspokajających w różny sposób potrzeby ludzkie w dziedzinie prawa, bezpieczeństwa, kształcenia, oświaty, kultury, opieki społecznej służby zdrowia i budownictwa mieszkaniowego.

Szkolnictwo

W gminie Żary funkcjonuje Przedszkole Gminne w Grabiku, 7 Szkół Podstawowych wraz z oddziałami przedszkolnymi oraz 3 Gimnazja. Organem prowadzącym dla wszystkich typów szkół jest gmina Żary.

⁵ <http://mapa.btsearch.pl>

Tabela 7. Wykaz placówek oświatowych w gminie Żary

L.p.	Miejscowość	Szkoła
1.	Lubanice	Szkoła Podstawowa
2.	Olbrachtów	Szkoła Podstawowa
3.	Sieniawa Żarska	Szkoła Podstawowa
4.	Złotnik	Szkoła Podstawowa
5.	Bieniów	ZS: Szkoła Podstawowa o Gimnazjum
6.	Grabik	ZS: Gminne Przedszkole, Szkoła Podstawowa i Gimnazjum
7.	Mirostowice Dolne	ZS: Szkoła Podstawowa i Publiczne Gimnazjum

Źródło: <http://www.gminazary.pl>

Liczba uczniów w placówkach edukacji przedszkolnej do roku 2011 wykazała tendencję wzrostową, jednak w roku 2012 liczba ta spadła o 4% (w porównaniu z rokiem poprzednim). W edukacji na poziomie podstawowym i gimnazjalnym natomiast w analizowanym okresie liczba uczniów nieustannie spadała, analogicznie o 14,1% i 20,3%. Według danych z Głównego Urzędu Statystycznego do przedszkoli (wraz z oddziałami przedszkolnymi) uczęszczało łącznie 194 dzieci, SP 544, a do Gimnazjów 248 (stan z 2012 roku). Wskaźnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych wynosił 70,19%, a dla gimnazjów 57,01% i był zdecydowanie niższy niż wskaźnik dla całego powiatu (96,99% i 102,56%), województwa (97,42% i 100,46%) i kraju (99,15% i 99,71%).

Tabela 8. Liczba uczniów w placówkach oświatowych w gminie Żary w latach 2009-2012

2009	2010	2011	2012
Przedszkola i oddziały przedszkolne przy Szkołach Podstawowych			
121	139	202	194
Szkoły Podstawowe			
633	601	571	544
Gimnazja			
311	269	246	248

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

W 2012 roku w szkoły na terenie gminy Żary posiadały 10 pracowni komputerowych, w których było łącznie 147 komputerów, w tym w szkołach podstawowych 110 (86 z nich

było podłączonych do Internetu), natomiast w gimnazjach 37 komputerów posiadających dostęp do Internetu.

Tabela 9. Komputeryzacja w gminie Żary w latach 2009-2012

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012
Komputery w szkole				
Ogółem	162	171	171	147
Szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży	123	133	135	110
Gimnazja dla dzieci i młodzieży	39	38	36	37
Komputery z dostępem do Internetu				
Ogółem	127	136	139	123
Szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży	88	98	103	86
Gimnazja dla dzieci i młodzieży	39	38	36	37
Pracowanie komputerowe				
Ogółem	10	10	11	10
Szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży	7	7	8	7
Gimnazja dla dzieci i młodzieży	3	3	3	3

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Sytuacja w zakresie wyposażenia szkół o komputery na przestrzeni analizowanych lat ulegała zmianom, gdyż początkowo (do roku 2011) nastąpił wzrost ogólnej liczby komputerów (o 5,6%) oraz komputerów z dostępem do Internetu (9,4%), jednak w 2012 roku liczba ta zmalała analogicznie o 14% i 11,5%. Liczba uczniów przypadających na 1 komputer z dostępem do Internetu w gminie Żary wypada korzystnie, ponieważ w SP wynosi 7,25, a w gimnazjach 8,55 i liczba ta jest mniejsza niż powiecie, województwie i kraju.

Ponadto funkcjonuje Zespół Ekonomiczno-Administracyjny Szkół, do którego należą takie zadania jak: obsługa ekonomiczno-administracyjna i finansowo-księgową szkół oraz stypendiów szkolnych.

Sport

W gminie funkcjonują liczne kluby sportowe: „Fax” Bieniów, „Piast” Lubanice, „Huragan” Lubomyśl, „Zieloni” Złotnik, „Sparta” Grabik, „Błękitni-Adriano” Olbrachtów, „WKS” Łaz, „Miostowiczanka” Miostowice Dolne, „Nobiles” Olszyniec (obecnie zawieszona

działalność, „Delta” Sieniawa Żarska, „Zieloni” Drożków, „Zorza” Kadłubia. Karate Seinken Lubomyśl oraz UKS Karate Katana w Mirostowicach Dolnych.

Gmina Żary posiada znacznie rozbudowaną bazę sportowo-rekreacyjną, która zgodnie z podstawowymi celami wymaga dalszej rozbudowy i modernizacji. W 26 miejscowościach na terenie gminy znajdują się wszelkiego rodzaju boiska oraz place zabaw. Szczegółowy wykaz znajduje się w poniższej tabeli.

Tabela 10. Wykaz bazy sportowo-rekreacyjnej w gminie Żary

L.p.	Miejscowość	Boiska pełnowymiarowe	Boiska wielofunkcyjne z nawierzchnią poliuretanową	Boiska do plażowej piłki siatkowej	Place zabaw	Inne miejsca spełniające funkcje sportowo-rekreacyjne
1.	Bieniów	1	1	1	2	Kompleks sportowo-rekreacyjny za remizą strażacką
2.	Biedrzychowice				1	Boisko do piłki nożnej przy świetlicy wiejskiej
3.	Bogumiłów				1	
4.	Dąbrowiec				1	
5.	Drożków	1			1	
6.	Drozdów				1	Plac rekreacyjny z boiskiem do piłki nożnej, koszykówki, siatkówki
7.	Grabik	1			2	
8.	Kadłubia	1			1	
9.	Lubanice	1	1		1	
10.	Lubomyśl	1				Plac rekreacyjno sportowy w parku wiejskim z placem zabaw
11.	Łaz	1			1	
12.	Łukawy				1	Plac rekreacyjny z boiskiem do piłki nożnej, siatkówki
13.	Mirostowice Dolne	1	Kompleks sportowy Orlik 2012		2	
14.	Mirostowice Górne			1	1	Boisko do piłki nożnej
15.	Miłowice				1	
16.	Marszów				1	
17.	Olbrachtów	1	1		2	
18.	Olszyniec	1				
19.	Rościce				1	Plac rekreacyjny z boiskiem do siatkówki
20.	Rusocice				1	
21.	Stawnik				1	

22.	Siodło	1		1	1	
23.	Surowa				1	
24.	Sieniawa Żarska	1	1		1	
25.	Włostów				1	
26.	Złotnik	1		1	2	

Źródło: Urząd Gminy Żary

Slużba zdrowia

Na terenie gminy Żary opiekę zdrowotną sprawuje:

- Filia Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „NOVA – MED” s.c. Podstawowa opieka zdrowotna – Olbrachtów 103 (należy do ZOZ „NOVA – MED”, Przewóz, ul. Wojska Polskiego). Posiada gabinet medycyny szkolnej, poradnię pielęgniarki środowiskowo-rodzinnej oraz poradnię lekarza POZ.
- Filia Niepublicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej „PRIMUS” s.c. Podstawowa opieka zdrowotna – Mirostowice Dolne, Plac Kościelny 19 (należy do ZOZ – „PRIMUS”, Żary, ul. Wieniawskiego 3B). Posiada poradnię lekarza POZ.
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Praktyka Lekarza Rodzinnego "MEDYK" s.c. Drożków 26. Posiada poradnię lekarza POZ.

Na terenie gminy brak jest ogólnodostępnych aptek oraz żłobków.

Pomoc społeczna

Jednostką organizacyjną gminy Żary wykonującą zadania z zakresu pomocy społecznej wynikające z ustawy jest Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, który został utworzony na mocy uchwały nr XI/50/90 Gminnej Rady Narodowej w Żarach z dnia 22 lutego 1990 roku.

GOPS podejmuje działania na rzecz:

- osób bezdomnych,
- korzystających z pomocy społecznej w ramach pracy socjalnej,
- osób zwalnianych z Zakładów Karnych, opuszczających Areszt Śledczy,
- osób starszych, chorych i niepełnosprawnych,
- osób z zaburzeniami psychicznymi,
- oraz z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Praca socjalna prowadzona jest w celu wzmocnienia aktywności i samodzielności życiowej, zawodowej lub przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, a także w celu określenia współdziałania w rozwiązywaniu problemów osoby lub rodziny.

W latach 2008-2011 zmniejszyła się liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej (o 14,3%), a w związku z tym zmniejszyła się również liczba osób z tych gospodarstw objętych pomocą (o 22,1%). Spadła również liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci (w analizowanym okresie o 33,2%), jednak wzrosła kwota udzielonych zasiłków pielęgnacyjnych o 34,8%.

Tabela 11. Dane dotyczące świadczeń pomocy społecznej w gminie Żary w latach 2008-2011

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011
liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	510	526	520	437
liczba osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	1580	1573	1501	1231
liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci	745	629	574	498
kwota zasiłków rodzinnych (wraz z dodatkami)	2237	2000	2072	1788
kwota zasiłków pielęgnacyjnych	635	714	772	856

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Główną przyczyną powstawania patologii społecznych jest przede wszystkim ubóstwo, które prowadzi kolejno do dalszym negatywnych skutków takich jak patologie w rodzinie, a poprzez to niewydolności wychowawcze czy utrudniony dostęp do podstawowych dóbr zapewniających prawidłowe funkcjonowanie. W obecnych czasach jednak nie można wyszczególnić typowych obszarów problemowych, gdyż są one zjawiskiem występującym w niemal każdej społeczności.

Na przestrzeni analizowanych lat głównymi powodami przyznawania pomocy społecznej są: bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego oraz potrzeba ochrony macierzyństwa.

Tabela 12. Powody przyznawania pomocy społecznej (w liczba rodzin) w latach 2009-2012

POWÓD TRUDNEJ SYTUACJI ŻYCIOWEJ	2009	2010	2011	2012
SIEROCTWO	1	1	0	1
BEZDOMNOŚĆ	12	14	11	14
POTRZEBA OCHRONY MACIERZYŃSTWA	86	107	90	107
W TYM:	60	70	59	70
WIELODZIETNOŚĆ				
BEZROBOCIE	294	271	237	271
NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ	184	194	147	194
DŁUGOTRWAŁA LUB CIĘŻKA CHOROBA	174	180	123	180
BEZRADNOŚĆ W SPRAWACH OPIEK.-WYCHOWAWCZYCH I PROWADZENIA GOSPODARSTWA DOMOWEGO - OGÓŁEM	119	114	103	114
W TYM:	77	85	76	85
RODZINY NIEPEŁNE				
RODZINY WIELODZIETNE	44	32	22	32
PRZEMOC W RODZINIE	5	3	3	3
POTRZEBA OCHRONY OFIAR HANDLU LUDŹMI	0	0	0	0
ALKOHOLIZM	27	35	37	35
NARKOMANIA	0	0	1	0
TRUDNOŚCI W PRZYSTOSOWANIU DO ŻYCIA PO ZWOLNIENIU Z ZAKŁADU KARNEGO	3	8	6	8
TRUDNOŚCI W INTEGRACJI OSÓB, KTÓRE OTRZYMAŁY STATUS UCHODźCY LUB OCHRONĘ UZUPEŁNIAJĄCĄ	0	0	1	0
ZDARZENIE LOSOWE	5	6	5	6
SYTUACJA KRYZYSOWA	0	0	0	0
KŁĘSKA ŻYWIOŁOWA LUB EKOLOGICZNA	0	1	1	1

Źródło: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej

Współpraca z organizacjami pozarządowymi

Zgodnie z uchwałą nr XXVII/271/12 Rady Gminy Żary z dnia 20 grudnia 2012 roku przyjęto „Roczny program współpracy gminy Żary z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2013”. Celem głównym programu jest

budowanie i umacnianie partnerstwa pomiędzy samorządem a organizacjami pozarządowymi.

Celami szczegółowymi są:

- poprawa jakości życia, poprzez pełniejsze zaspokojenie potrzeb mieszkańców gminy Żary,
- integracja podmiotów realizujących zadania publiczne,
- prezentacja dorobku sektora i promowanie jego osiągnięć,
- wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych,
- racjonalne wykorzystanie publicznych środków finansowych,
- rozwijanie partnerstwa publiczno-prywatnego.

Realizacja powyższych zadań opiera się na zasadzie pomocniczości, suwerenności stron, partnerstwa, efektywności oraz uczciwej konkurencji i jawności. Natomiast priorytetowe zadania będą realizowane w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, edukacji, oświaty i wychowania, wspierania i upowszechniania kultury fizycznej i sportu, wypoczynku dzieci i młodzieży, ochrony i promocji zdrowia oraz w zakresie turystyki i krajoznawstwa.

Tabela 13. Wykaz stowarzyszeń i fundacji działających na terenie gminy Żary

L.p.	NAZWA	DANE TELEADRESOWE
1.	Złotnicki Zespół Górali Czadeckich „Dolina Nowego Solańca”	Złotnik 46 68-200 Żary
2.	Stowarzyszenie Na Rzecz rozwoju Wsi RAZEM w Bieniowie	Bieniów, ul. Dolna 24 68-200 Żary
3.	Towarzystwo Przyjaciół Grabika	Grabik 51A 68-200 Żary
4.	Stowarzyszenie Drożkowska Jutrzenka	Drożków 38A 68-200 Żary
5.	Towarzystwo Przyjaciół Marszowa	Marszów 53A 68-200 Żary
6.	Stowarzyszenie Mirostowice Dolne Najpiękniejsza Wieś Lubuska 2012	Mirostowice Dolne, ul. Kolejowa 37c/2 68-200 Żary
7.	Gminne Stowarzyszenie Zespołów Śpiewaczych „Śpiewajmy Razem”	Bieniów, ul. Dolna 4A 68-200 Żary
8.	Fundacja Natura Polska	Lubomyśl 23b 68-200 Żary
9.	Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Wsi „Dolina Zielona” w Mirostowicach Dolnych	Mirostowice Dolne Plac Kościelny 19 68-200 Żary Korespondencja: Mirostowice Dolne, ul. Kolejowa 3

		68-200 Żary
10.	Stowarzyszenie Ekorozwoju Wsi Kadłubia	Kadłubia 12 68-200 Żary

Źródło: Urząd Gminy Żary

W zakresie bezpieczeństwa, szczególnie przeciwpożarowego, kluczowe znaczenie odgrywają zastępy Ochotniczych Straży Pożarnych, które są bezpośrednio koordynowane przez Komendę Powiatową Państwowej Straży Pożarnej w Żarach. Kieruje ona na szczeblu powiatowym wszelkie działania ratowniczo-gaśnicze. W gminie Żary funkcjonują następujące jednostki:

- OSP Bieniów,
- OSP Lubanice,
- OSP Marszów,
- OSP Mirostowice Dolne,
- OSP Sieniawa Żarska,
- OSP Złotniki.

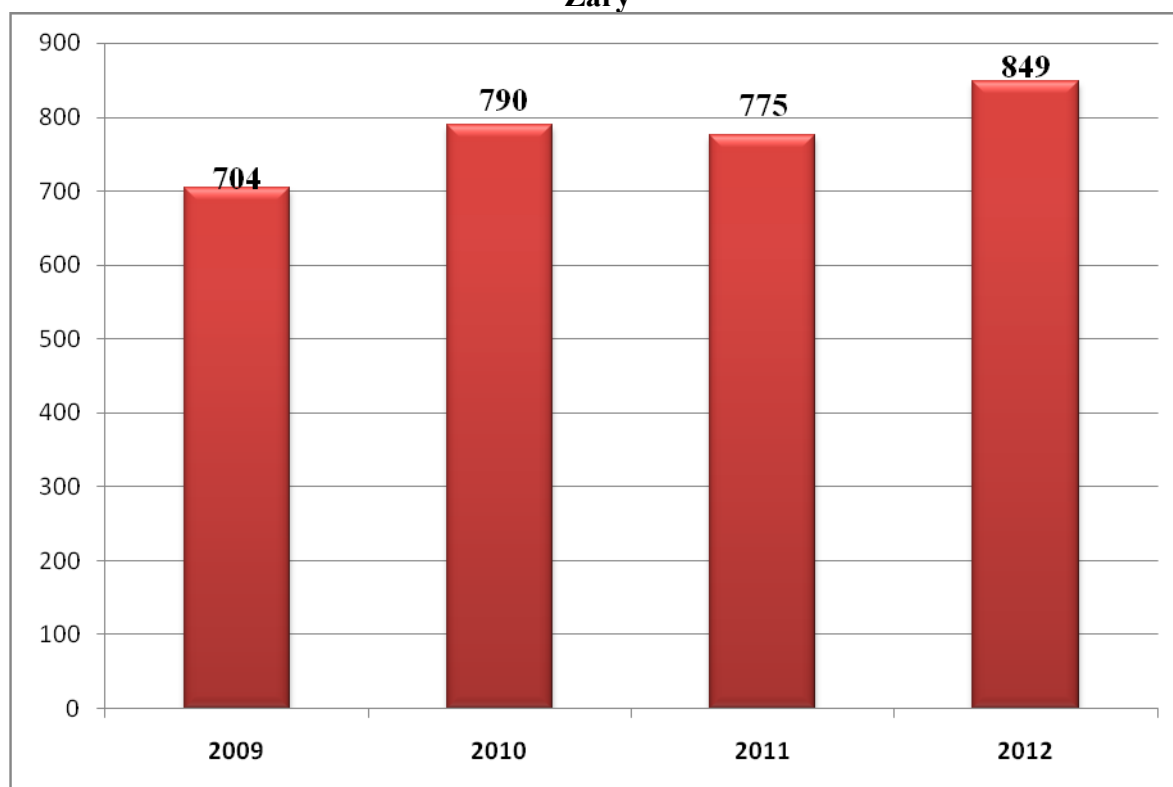
Wymienione jednostki uczestniczą w zorganizowanych Zgrupowaniach Gminnych Jednostek OSP Gminy Żary, których celem jest pozytywnie wpływać na stan ochrony przeciwpożarowej gminy. Ponadto do ich podstawowych zadań należy udział w akcjach ratowniczych, ostrzeganie ludności o zaistniałych zagrożeniach, wykonywanie zadań wynikających z przepisów o ochronie przeciwpożarowej, działania na rzecz społeczności lokalnej czy uczestnictwo w zawodach sportowo-pożarniczych.

2.5 Podstawy gospodarcze

2.5.1 Podmioty gospodarcze

Na terenie gminy Żary w 2012 roku odnotowano 849 zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. W analizowanym okresie liczba tych podmiotów wzrosła o 20,6% (w porównaniu z rokiem 2009), jednak na przestrzeni lat liczba tych podmiotów wykazała zmienną tendencję. Początkowo odnotowano wzrost rzędu 12,2%, następnie niewielki spadek w wysokości 1,9% i ponowny wzrost (9,5%).

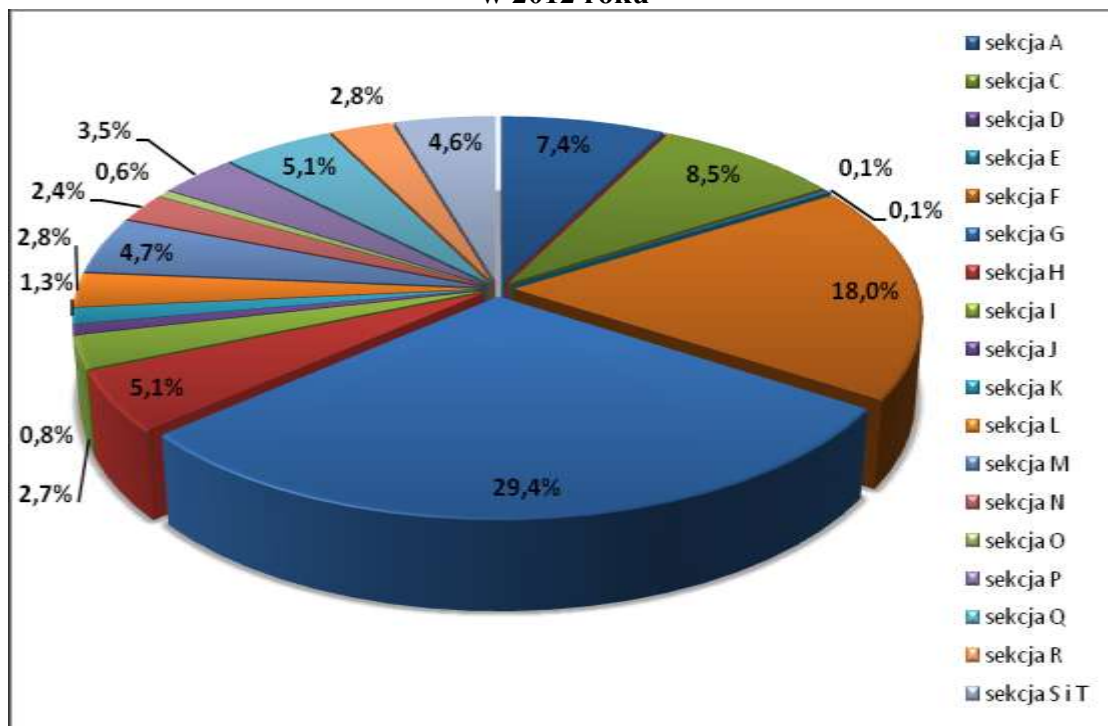
Wykres 4. Ogólna liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na terenie gminy Żary

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Zdecydowana większość zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na terenie gminy Żary zajmuje się handlem hurtowym i detalicznym oraz naprawą samochodów (sekcja G – 29,4%). Z kolei 18% podmiotów zajmuje się budownictwem (sekcja F), natomiast rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (sekcja A) skupia 7,4% wszystkich podmiotów, a przetwórstwo przemysłowe (sekcja C) 8,5%.

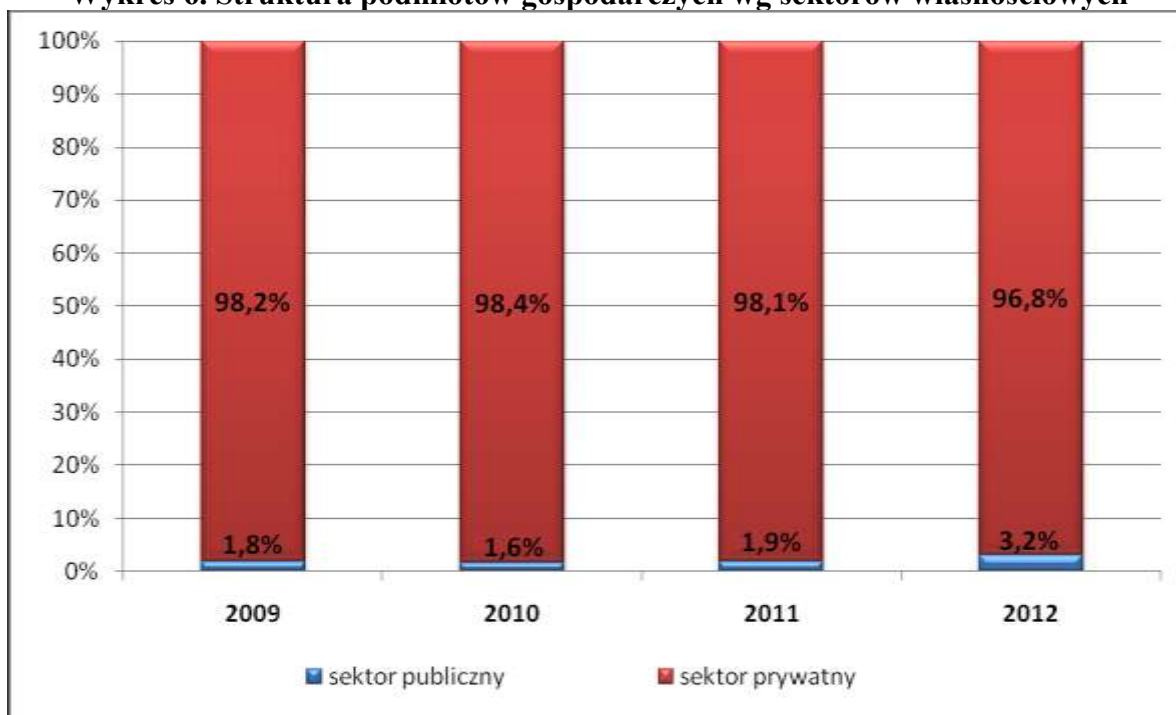
Wykres 5. Udział zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w gminie Żary wg sekcji w 2012 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Zdecydowana większość podmiotów gospodarczych należy do sektora prywatnego – 96,8%, natomiast do sektora publicznego należy 3,2% podmiotów (wg stanu z 2012 roku). W latach 2009-2011 udział sektora publicznego w liczbie podmiotów gospodarczych był o połowę niższy niż udział odnotowany w 2012 roku. Zmianę tę spowodował niemal dwukrotny wzrost podmiotów sektora publicznego – o 80% (na przełomie lat 2011-2012).

Wykres 6. Struktura podmiotów gospodarczych wg sektorów własnościowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Do najważniejszych podmiotów gospodarczych gminy Żary należą:

- Querqus, Fraszewski Damian, Bieniów, ul. Górna 71 - Produkcja wyrobów tartacznych,
- Przedsiębiorstwo Wielobranżowe West, Krzysztof Kurczab, Drożków 58,
- Box-Pak s.c., Grabik 1a – Hurtownia wielobranżowa,
- PW SAALMAR MAREK SALAMON, Grabik 27 – Produkcja odzieży wierzchniej,
- Hurtownia Spożywczo - Przemysłowa, Grabik,
- Haft Komputerowy Firma Reklamowa P. Wójcik, Grabik 20 – Hafciarstwo ręczne i maszynowe,
- POLISH BABY VELOURS SP. z o.o., Łaz – Przedsiębiorstwo produkcyjne, wyroby tekstylne,
- Apexim AB, Mirostowice Dolne, ul. Kolejowa 52 – Przedsiębiorstwo wielobranżowe – przemysł i energetyka,
- Nat-Oli Skład Opału Ewelina Grębowiec, Olbrachtów 103 - Sprzedaż hurtowa paliw stałych, ciekłych i gazowych oraz produktów pochodnych,
- JASTA Sp. z o.o. Sieniawa Żarska 154 - Wynajem i sprzedaż maszyn budowlanych i urządzeń,

- Magnaplast Sp. z o.o., Sieniawa Żarska 69 - Przetwórstwem tworzyw sztucznych i produkcja systemów kanalizacyjnych,
- Opał-Złom J.A.S., Sieniawa Żarska 155.

2.5.2 Rolnictwo

Całkowita powierzchnia użytków rolnych wynosi 8897,57 ha, co stanowi ponad 30% ogólnej powierzchni gminy Żary, z czego 92,5% to użytki rolne w dobrej kulturze rolnej, na które składają się użytki pod zasiewami, grunty ugorowane, uprawy trwałe, ogrody przydomowe, łąki trwałe oraz pastwiska trwałe.

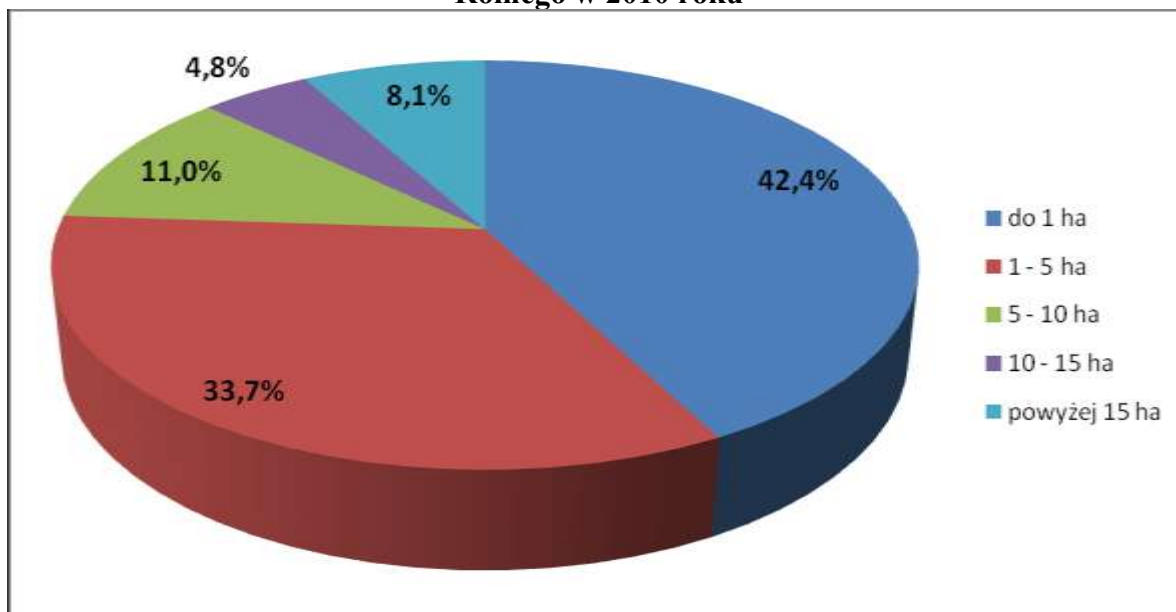
Tabela 14. Użytkowanie gruntów wg Powszechnego Spisu Rolnego w 2010 roku

Ogólna powierzchnia gruntów	9848,34
użytki rolne ogółem	8897,57
w tym:	
w dobrej kulturze	8230,56
w tym:	
- pod zasiewami	6097,50
- grunty ugorowane	403,12
- uprawy trwałe (w tym sady)	185,49
- ogrody przydomowe	29,43
- łąki trwałe	1320,78
- pastwiska trwałe	194,25
pozostałe użytki rolne	667,01
lasy i grunty leśne	269,52
pozostałe grunty	681,24

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Gmina charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem gospodarstw, ponieważ zdecydowana większość gospodarstw ma obszar do 1 ha (42,2%), a gospodarstwa o obszarze od 1 do 5 ha stanowią 33,7% ogólnej liczby.

Wykres 7. Struktura liczby gospodarstw wg grup obszarowych wg Powszechnego Spisu Rolnego w 2010 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

2.5.3 Turystyka

Duży udział powierzchni zielonej nieurządzonej w postaci lasów stwarza dobre warunki do rekreacji i wypoczynku stwarzając szczególne walory krajobrazowe i przyrodnicze. Krajobraz przyrodniczy w połączeniu z krajobrazem kulturowym są ważnymi elementami tożsamości gminy. Udokumentowaną XIII-XIV wieczną metrykę posiadają takie miejscowości jak: Biedzychowice, Bieniów, Bogumiłów, Dąbrowiec, Drożków, Grabik, Kadłubia, Lubomyśl, Łaz, Marszów, Miłowice, Mirostowice Dolne, Mirostowice Górne, Olbrachtów, Sieniawa Żarska, Siodło, Stawnik, Surowa, Włostów i Złotnik. Prawie we wszystkich miejscowościach gminy rozpoznane zostały stanowiska archeologiczne.

Gmina Żary należy do jednych z najzasobniejszych w zabytki architektury (wyszczególnione w pkt. 2.3. Zasoby kulturowe), szczególnie w obiekty sakralne. Większość kościołów usytuowanych jest w częściach centralnych wsi, stanowiąc ich najważniejszy punkt z często bogatym zasobem dzieł sztuki. Większość zabytków została objęta ochroną prawną poprzez wpisanie do ewidencji zabytków. Dodatkowo wyróżnić można architekturę rezydencjalną w postaci dworów i pałaców, a także 11 folwarków. Do innych obiektów zyskujących miano zabytkowych należą liczne cmentarze, założenia parkowe, cegielnie, kopalnia węgla brunatnego, plebanie, dworzec kolejowy oraz szkoły.

Wg Głównego Urzędu Statystycznego na terenie gminy Żary w 2012 roku funkcjonował wyłącznie jeden obiekt noclegowy, posiadający 45 miejsc, z którego

skorzystało 420 polskich turystów. Liczba udzielonych noclegów zmniejsza się jednak i od 2009 roku spadek ten wyniósł 72,3%. Również w roku 2012 nie odnotowano noclegów udzielonych turystom zagranicznym, podczas gdy w roku 2011 udzielono 91 noclegów udzielonych turystom zagranicznym, natomiast w 2009 - 806.

Wg oddziału PTTK „Powiatu żarskiego” przez teren gminy przebiegają następujące szlaki turystyczne:

- **czarny:** Żary – Żagań (23 km): Szlak wychodzi z Żagania, znajduje się tam wiele cennych obiektów zabytkowych,
- **czerwony:** Żary – Łęknica (45 km): Rowerowo-pieszy szlak turystyczny udostępnia miejsca szczególne krajoznawcom wrażliwym na piękno przyrody i krajobrazu, na wiekowe dzieła rąk ludzkich, na bogactwa burzliwych dziejów dzisiejszego powiatu żarskiego,
- **zielony:** Żary – Gubin (76, 5 km): Rowerowo-pieszy szlak śladami kultury łżyckiej,
- **żółty:** Dolina Szyszyny: Ścieżka dydaktyczna.

Powiat Żarski realizuje projekt pt.: „Przygoda z Nysą”, którego idea jest poprawa wizerunku terenów przygranicznych oraz poprawa jakości istniejącej bazy turystyki wodnej i pieszo - rowerowej, podnoszącej atrakcyjność rekreacyjno-wypoczynkową terenów objętych projektem, zarówno dla mieszkańców jak i turystów. W ramach projektu planuje się wytyczenie nowych szlaków rowerowych, rewitalizacja istniejących szlaków pieszych i dostosowanie ich do ruchu pieszo-rowerowego, wytyczenie tras Nordic-Walking, wytyczenie szlaków konnych oraz oznaczenie szlaku wodnego po Nysie Łżyckiej. Część wytyczonych szlaków objętych projektem przebiega przez obszar gminy Żary.

3. Sytuacja finansowa gminy

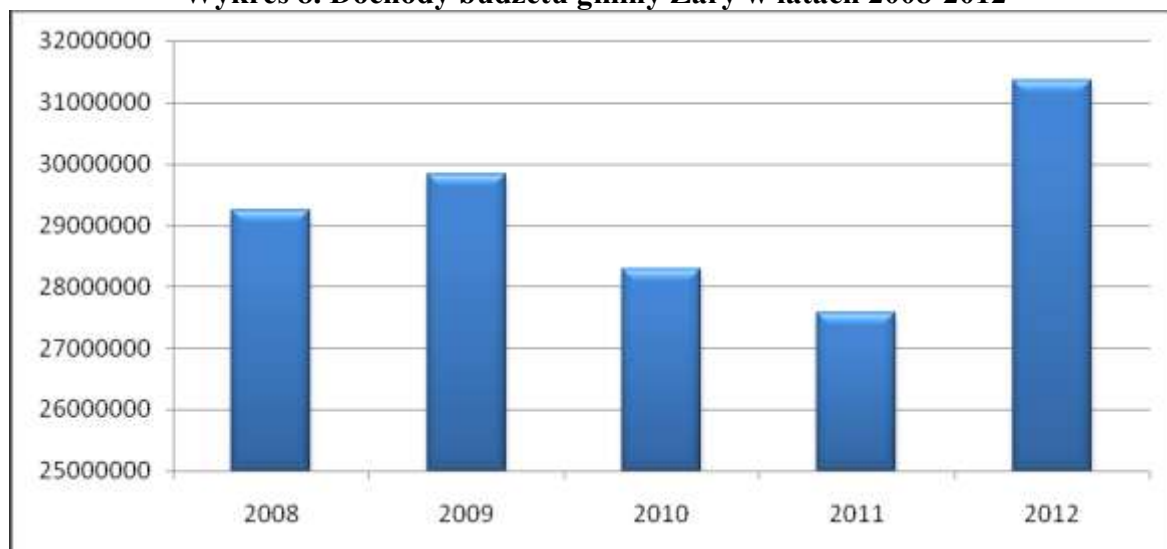
Gmina Żary jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego odpowiada za zaspokajanie zbiorowych potrzeb społeczności lokalnych i inicjowanie działań rozwojowych mających na celu podniesienie atrakcyjności i konkurencyjności gminy. Realizowane przez gminę zadania publiczne w zakresie jej statutowych kompetencji możliwe są do wykonania dzięki odpowiedniemu planowi finansowemu, tj. dzięki budżetowi.

Na potrzeby niniejszego dokumentu przeprowadzona została analiza sytuacji finansowej w gminie, wykazująca możliwość sprostania zadaniom nakreślonym w Strategii oraz zapewnienie trwałości realizowanych projektów.

W latach 2008 - 2012 dochody gminy Żary ogólnie wykazywały tendencję wzrostową.

W 2010 i 2011 r. dochody te nieznacznie zmalały, by w 2012 r. znów wzrosnąć. W roku 2012 przyrost dochodów podniósł się o 7,23% w porównaniu z rokiem 2008.

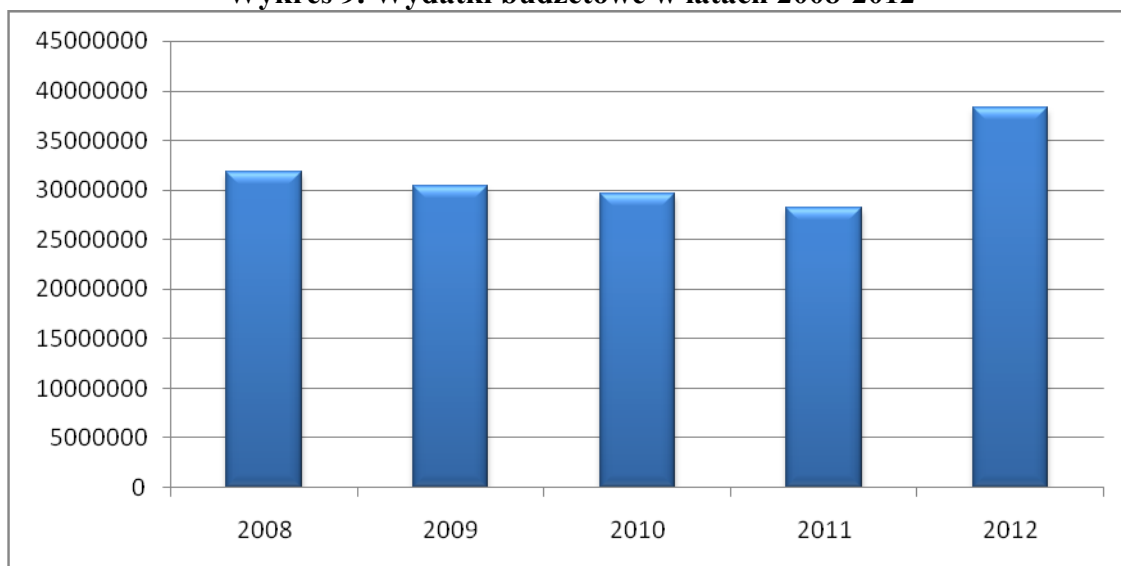
Wykres 8. Dochody budżetu gminy Żary w latach 2008-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Analiza dynamiki zmian wydatków w latach 2008 – 2012 wskazuje na tendencję spadkową do 2011 r., by w 2012 r. wzrosnąć w stosunku do poprzedniego roku o 35,7%.

Wykres 9. Wydatki budżetowe w latach 2008-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Skala wydatków inwestycyjnych świadczy o dążeniu władz lokalnych do poprawy jakości przestrzeni, a tym samym przyczynia się do rozwoju gospodarczego gminy. Stąd następstwem działalności władz lokalnych w zakresie realizacji nowych inwestycji są

wahania wydatków majątkowych, w tym inwestycyjnych. Ulegały one zmianom w całym analizowanym okresie. W analizowanym okresie następuje sukcesywny spadek wydatków majątkowych inwestycyjnych, aż do 2011r. W stosunku do 2008 r. wartość ta spadła w 2011r. o 78,7%. Niemniej w 2012r. następuje już wzrost tej wartości o ponad 130%.

Tabela 15. Sytuacja finansowa gminy Żary w latach 2008-2012

Rok budżetowy	2008	2009	2010	2011	2012
Ogółem dochody	29248913,61	29838510,18	28285684,50	27564078,24	31364991,22
Ogółem wydatki	31807780,13	30379859,77	29667812,19	28245277,38	38319578,88
Deficyt	2558866,52	541349,59	1382127,69	681199,14	6954587,66
Nadwyżka	-	-	-	-	-

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

W analizowanym okresie, sytuacja finansowa gminy Żary charakteryzowała się przewagą wydatków nad dochodami, czego efektem był ujemny wynik finansowy (niemniej w 2013 r. przewidziano nadwyżkę budżetu). Należy stwierdzić, że w tym czasie samorząd Żar realizował inwestycje, które były dofinansowywane ze źródeł zewnętrznych, w tym z Unii Europejskiej. Refundacja tych środków następuje po zakończeniu i rozliczeniu danego zadania, niemniej na sfinansowanie danego przedsięwzięcia gmina musi zabezpieczyć fundusze we własnym zakresie. Przy czym niektóre inwestycje są zadaniami wieloletnimi, dopiero po wypełnieniu wszystkich procedur, Unia Europejska zwraca zadeklarowaną kwotę dofinansowania. Jednak zanim to nastąpi pieniądze dla samorządów są „zamrożone”, a przedsięwzięcia są najczęściej finansowane z kredytów.

Należy podkreślić, że pomimo przewagi wydatków nad dochodami w analizowanym okresie, Gmina nie przekroczyła ustawowych wskaźników finansowych.

Rada Gminy Żary podejmując uchwałę Nr XXVII/257/12 z dnia 20 grudnia 2012 r. w sprawie budżetu Gminy Żary na 2013 rok określiła dochody na poziomie 32.174.542,00 zł, zaś wydatki w wysokości 31.438.542,00 zł. Przy czym przewidziano powstanie nadwyżki budżetu w wysokości 736.000,00 zł, którą przeznaczono na spłatę zaciągniętych zobowiązań.

W celu określenia stanu finansów publicznych Gminy Żary zbadano wartości odpowiednich wskaźników. Według Wieloletniej Prognozy Finansowej Gminy Żary na latach 2013 – 2018 wartości wskaźników nie przekroczą poziomów dopuszczalnych w ustawie o finansach publicznych (art. 169 i 170, Dz. U. z 2005 r. Nr 249 poz. 2104), tj.: 60% dla wskaźnika łącznej kwoty długu do dochodów oraz 15% dla wskaźnika obsługi długu.

W latach 2014 – 2018 zostanie zachowana też relacja, o której mowa w art. 243 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych.

Pozytywną opinię w tym przedmiocie wydał Skład Orzekający Regionalnej Izby Obrachunkowej w Zielonej Górze w uchwale Nr 719/2012 z dnia 11 grudnia 2012 r. jednocześnie stwierdzając, że w latach 2013-2018, przy realizacji założonych wielkości, zachowane zostaną przepisy ustawy o finansach publicznych dotyczące uchwalania i wykonywania budżetów.

Niemniej, z punktu widzenia rozwoju gminy Żary, sukcesywny wzrost jej dochodów, znaczące środki przeznaczane na inwestycje potwierdzają, iż istnieją realne przesłanki dla dalszego intensywnego rozwoju gminy.

Według Raportu „V rankingu gmin województwa lubuskiego” opracowanego przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego w 2012 r. (dane do rankingu dot. 2011 r.) dla identyfikacji kierunku rozwoju gmin wyróżniono dwa różne kierunki - ścieżkę proinwestycyjną oraz socjalną. Obie drogi rozwoju różnią się głównie strukturą wydatków jednostek samorządu terytorialnego. Gminy, które więcej środków przeznaczają na realizację nowych inwestycji niż na wydatki związane ze świadczeniami socjalnymi, uznawane są za proinwestycyjnie. Z kolei te, które większą część poświęcają na wydatki socjalne niż na inwestycje gminy, uważane są za jednostki, które obrały ścieżkę socjalną.

Gmina Żary znalazła się na 17 miejscu w grupie gmin, które podążają ścieżką socjalną z ujemnym wynikiem Indeksu Socjalnego (-0,187753). Gminy, dla których wartość wskaźnika ukształtowała się na minusie, więcej środków przeznaczają na wsparcie socjalne dla swych mieszkańców niż na inwestycje.

Według przedmiotowego rankingu na 83 gminy województwa lubuskiego gmina wiejska Żary (według danych z 2011 r.) plasuje się na:

- poz. 79. Żary (gmina wiejska) - grupa gmin uzyskująca najmniejszy dochód wykonany gminy w przeliczeniu na jednego mieszkańca – 2.303,94 zł;
- poz. 4. Żary (gmina wiejska) – grupa gmin należąca do najmniej zadłużonych gmin w przeliczeniu na jednego mieszkańca – 217,04 zł. Stopień zadłużenia gminy jest ważnym wskaźnikiem świadczącym o sytuacji finansowej gminy.
- poz. 80. Żary (gmina wiejska) – grupa gmin, która pozyskała najmniej środków z funduszy unijnych w przeliczeniu na jednego mieszkańca – 13,39 zł.

III. ANALIZA SWOT

Tabela 15. Analiza SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Położenie na ważnym szlaku komunikacyjnym, 2. Bogata tradycja związana z folklorem ludowym wywodzącym się z kultury łużyckiej, 3. Duża powierzchnia zieleni nieurządzonej w postaci lasów, stwarzającej dogodne warunki do rekreacji i wypoczynku, 4. Wiele stanowisk archeologicznych, 5. Bogaty zasób zabytków – szczególnie obiektów sakralnych, 6. Liczne kluby sportowe wraz z boiskami sportowymi, 7. Stosunkowo dobrze rozwinięta baza surowców naturalnych, 8. Duża liczba zespołów śpiewaczych, 9. Funkcjonowanie licznych świetlic wiejskich, 10. Dobrze rozwinięta baza oświatowa, 11. Atrakcyjne tereny pod tworzenie bazy agroturystycznej, 12. Dobrze rozbudowana sieć bibliotek wiejskich, 13. Korzystna sytuacja demograficzna, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niezadawalający stan infrastruktury drogowej, 2. Brak ogólnospławnej instalacji kanalizacyjnej, oczyszczalni ścieków oraz całkowitego zwodociągowania gminy, 3. Wysoka emisja zanieczyszczeń (niska emisja) w skutek przestarzałych urządzeń grzewczych, 4. Spadek liczby uczniów w szkołach (niski wskaźnik skolaryzacji), 5. Brak pełnowymiarowych przedszkoli, 6. Brak ogólnodostępnych aptek oraz żłobków, 7. Wysoka liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej w ramach trudnej sytuacji życiowej jaką jest bezrobocie, 8. Słaba gazyfikacja Gminy, 9. Zły stan techniczny obiektów kulturalnych, słabo rozbudowane zaplecze rekreacyjne, 10. Niekompletny system oświetlenia na terenie Gminy, 11. Słabo rozbudowana baza gastronomiczno-noclegowa, 12. Brak wykorzystania potencjału strefy inwestycyjnej, 13. Rozdrobnienie w rolnictwie,
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Przygraniczne położenie, 2. Przynależność do Euroregionu Sprewa-Nysa-Bóbr oraz Łużyckiego Związku Gmin, 3. Wzrost liczby podmiotów gospodarczych, 4. Wykorzystanie finansowych środków wsparcia z UE oraz innych programów pomocowych, 5. Wykorzystanie zasobów kulturalnych do rozwoju turystyki, 6. Współpraca zagraniczna z Gminą Gablenz, 7. Oddziaływanie silnego ośrodka miejskiego – Żary, 8. Nawiązanie dobrych kontaktów z sąsiednimi gminami, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niski poziom bezpieczeństwa publicznego, 2. Niska świadomość ekologiczna mieszkańców Gminy, 3. Znaczny przyrost ludności wieku poprodukcyjnego, 4. Niski stopień wykształcenia mieszkańców, 5. Wzrost świadczeń pomoc społecznej z zakresu zasiłków pielęgnacyjnych, 6. Słabo oznakowane pomniki przyrody, 7. Występowanie budynków (popegeerowskich) nie pełniących żadnej funkcji, 8. Znaczne zanieczyszczenie wód powierzchniowych,

Źródło: Opracowanie własne

IV. ELEMENTY STRATEGII

Wizja i misja gminy

Zarówno wizja, jak i misja określają obraz w przyszłości. Wizja to rodzaj opisu wizerunku gminy w przyszłości, do którego dąży przy założeniu określonego celu i zaangażowaniu wszelkich możliwych zasobów. Z kolei misja ma charakter bardziej precyzyjny, ponieważ określa konkretniejszy kierunek rozwoju i stawia przed władzą gminy oraz jej mieszkańcami określone wyzwania.

WIZJA GMINY

Gmina Żary – obszar zintegrowanej społeczności efektywnie wykorzystującej swój potencjał z doskonale rozwiniętą świadomością ekologiczną. Stwarza dogodne warunki do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości oraz efektywnego wykorzystania posiadanych zasobów środowiska przyrodniczego i kulturalnego poprzez rozbudowę i modernizację istniejącej infrastruktury, a także wykorzystanie sprzyjającego położenia.

MISJA GMINY

Poprawa jakości życia mieszkańców gminy Żary z uwzględnieniem zasad zrównoważonego rozwoju w obszarach obejmujących: lokalną społeczność, ekologię, przestrzeń i infrastrukturę, turystykę oraz gospodarkę.

CEL GŁÓWNY

POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW GMINY ŻARY

Cele strategiczne i operacyjne

Cele operacyjne będą realizowane w pięciu obszarach tematycznych: Społeczność, Ekologia, Przestrzeń i infrastruktura, Turystyka oraz Gospodarka w oparciu o następujące cele strategiczne:

V. CELE STRATEGICZNE, OPERACYJNE ORAZ DZIAŁANIA OBJETE STRATEGIĄ ROZWOJU GMINY ŻARY NA LATA 2014-2020

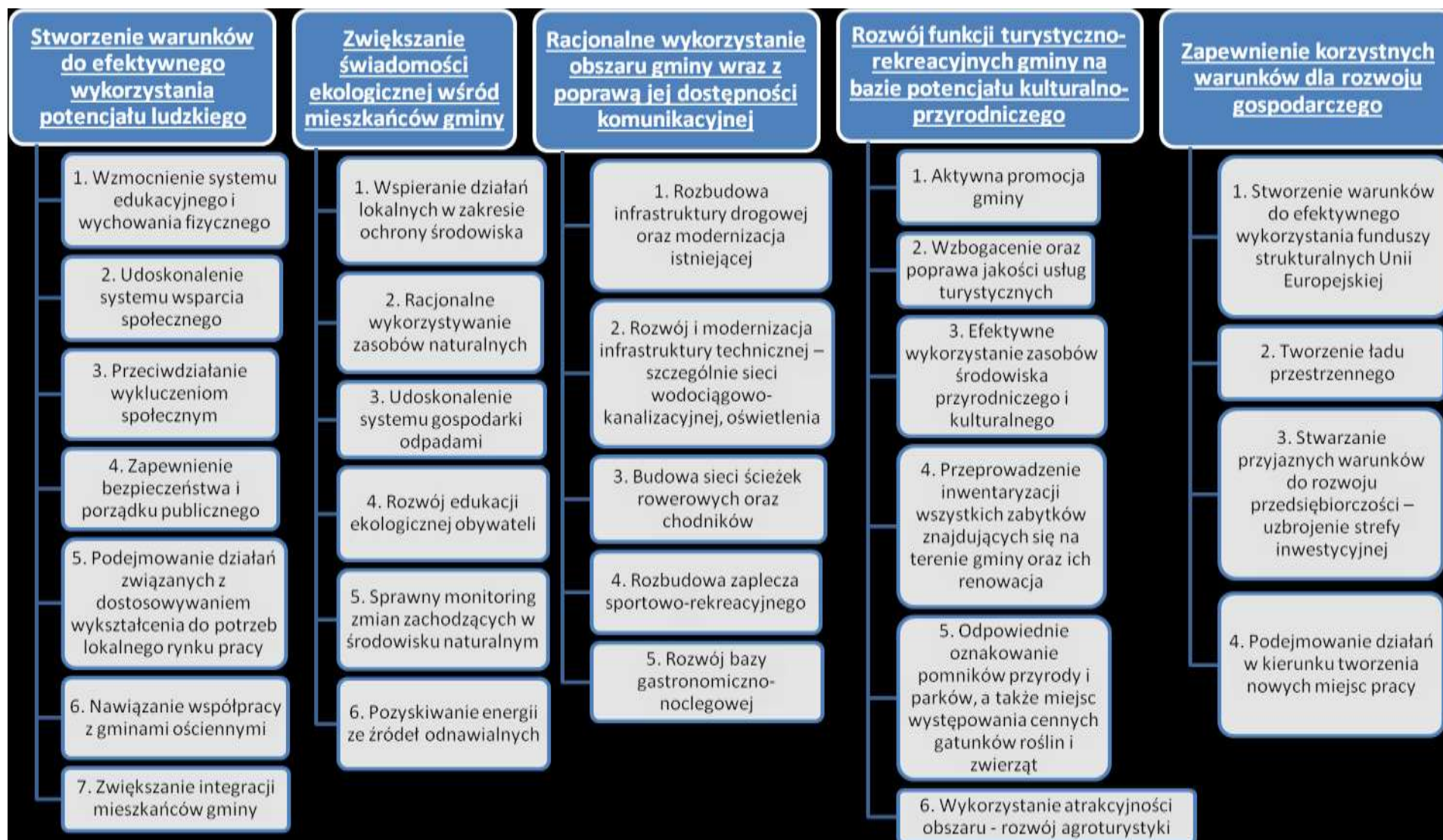
Zamierzone działania w ramach Strategii Rozwoju Gminy Żary na lata 2014-2020 będą realizowane w pięciu obszarach tematycznych:

- Obszar tematyczny I. Społeczeństwo,
- Obszar tematyczny II. Ekologia,
- Obszar tematyczny III. Przestrzeń i Infrastruktura,
- Obszar tematyczny IV. Turystyka,
- Obszar tematyczny V. Gospodarka.

Poniższe działania zostały opracowane na podstawie diagnozy społeczno-gospodarczej oraz konsultacji społecznych przeprowadzanych w związku z pracą nad niniejszym dokumentem, które określiły główne obszary problemowe występujące na obszarze gminy Żary. Zdefiniowane problemy znajdują odzwierciedlenie w potrzebach mieszkańców gminy, jak również ich najbliższego otoczenia. Ważne jest podnoszenie jakości życia mieszkańców gminy Żary, co jest jednocześnie głównym celem opracowywanego dokumentu. Ponadto istotne jest również podnoszenie konkurencyjności gminy w regionie poprzez budowę i modernizację infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, ułatwieniu dostępu do instytucji użyteczności publicznej, rozszerzenie oferty turystycznej, zwiększanie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców, a także przyciąganie inwestorów zewnętrznych do lokowania swoich przedsiębiorstw na obszarze gminy.

Główny cel strategii, jakim jest „Poprawa jakości życia mieszkańców gminy Żary” będzie realizowany za pomocą odpowiednio wyodrębnionych celów strategicznych i operacyjnych. Będą one realizowane przez Urząd Gminy we współpracy z jednostkami samorządów terytorialnych na różnych szczeblach (krajowym, wojewódzkim czy powiatowym), a także z organizacjami pozarządowymi czy innymi partnerami społecznymi. Nad prawidłowym przebiegiem prac, przy realizacji poszczególnych działań będzie czuwał specjalnie do tego powołany zespół ds. Strategii na czele z Wójtem Gminy Żary.

Cele strategiczne i operacyjne

Obszar tematyczny I: Społeczność

Cel strategiczny 1. Stworzenie warunków do efektywnego wykorzystania potencjału ludzkiego

Zasoby ludzkie to najważniejsze, a zarazem najbardziej wartościowe zasoby każdej jednostki terytorialnej i tym samym gminy Żary. To właśnie ludzie przyczyniają się w głównej mierze do osiągnięcia wyznaczonych celów. Kapitał ludzki jest czynnikiem, który zapewnia efektywny rozwój ekonomiczno-społeczny, zapewniający przewagę konkurencyjną gminy w danym regionie. Dlatego tak ważne jest, aby zapewnić odpowiedni system wsparcia dla osób najbardziej tego potrzebujących, czyli rodzin najuboższych, zagrożonych wykluczeniem społecznym. Można to osiągnąć przede wszystkim poprzez doskonalenie systemu edukacyjnego oraz wychowania fizycznego, zapewnienie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa publicznego, a także aktywizację zawodową osób bezrobotnych i ukierunkowanie na rozwój społeczeństwa informacyjnego. Ważne jest również zapewnienie odpowiednich warunków, również programu kulturalnego dla osób starszych, co związane jest głównie z ciągłym wzrostem liczby osób w tej właśnie grupie wiekowej. Można stwierdzić, iż ludzie są warunkiem istnienia każdej jednostki, dlatego warte uwagi jest kształtowanie przynależności regionalnej mieszkańców gminy, współpraca pomiędzy poszczególnymi instytucjami, z gminami ościennymi, a przede wszystkim pomiędzy mieszkańcami gminy Żary.

Cel operacyjny 1.1. Wzmocnienie systemu edukacyjnego i wychowania fizycznego

Działania:

- 1.1.1 Wspieranie systemu edukacji,
- 1.1.2 Stworzenie oferty zajęć pozalekcyjnych,
- 1.1.3 Upowszechnianie systemów stypendialnych,
- 1.1.4 Poprawa wyposażenia szkół w elementy dydaktyczne,
- 1.1.5 Pełna komputeryzacja szkół,
- 1.1.6 Upowszechnianie kultury fizycznej w szkołach,
- 1.1.7 Utworzenie pełnowymiarowych przedszkoli i żłobków.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Europa 2020	Inteligentny rozwój – gospodarka oparta na wiedzy i innowacji, Projekt przewodni: „Młodzież w drodze”.
Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju	Cel 3. Poprawa dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach oraz podniesienie konkurencyjności nauki Kierunek interwencji: Podnoszenie jakości edukacji poprzez zorientowanie na efekty uczenia się, w szczególności w zakresie kluczowych kompetencji, a także personalizację nauczania oraz ewaluację pracy szkół i placówek, Cel 6 - Rozwój kapitału ludzkiego poprzez wzrost zatrudnienia i stworzenie „workfare state” Kierunek działania: Wzrost poziomu aktywności fizycznej społeczeństwa poprzez poprawę warunków umożliwiających jej uprawianie na każdym etapie życia.
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 3. Społeczna i terytorialna spójność regionu Cel operacyjny 3.1 Wzrost dostępności i atrakcyjności kształcenia w placówkach, Cel operacyjny 3.3 Zapewnienie różnorodnej oferty kulturalnej i sportowej.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład społeczny Cel ogólny: Rozwój systemu edukacji, usług społecznych i zdrowotnych zgodnych z potrzebami regionu Cel szczegółowy 2.7 Wychowanie przez sport, kulturę i przygodę.

Cel operacyjny 1.2. Udoskonalenie systemu wsparcia społecznego

Działania:

- 1.2.1 Zapewnienie odpowiedniego funkcjonowania instytucji przyczyniających się do poprawy sytuacji społecznej w gminie,
- 1.2.2 Doskonalenie umiejętności społecznych,
- 1.2.3 Odpowiednia organizacja pomocy dla najuboższych rodzin,
- 1.2.4 Zwiększanie pomocy socjalnej dla najuboższych,
- 1.2.5 Działania w ramach świadczeń socjalnych,
- 1.2.6 Utworzenie funduszu pożyczkowego dla organizacji pozarządowych.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju	Cel 6 - Rozwój kapitału ludzkiego poprzez wzrost zatrudnienia i stworzenie „workfare state” Kierunek interwencji: Przeprowadzenie zmian w systemie zabezpieczenia społecznego oraz podatkowym, tak aby zwiększyć opłacalność i skłonność do podejmowania pracy,
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 3. Społeczna i terytorialna spójność regionu Cel operacyjny 3.2 Zwiększenie dostępu do usług medycznych i profilaktyka zdrowotna.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład społeczny Cel ogólny: Rozwój systemu edukacji, usług społecznych i zdrowotnych zgodnych z potrzebami regionu Cel szczegółowy 2.6 Wzrost wykorzystania potencjału organizacji w realizacji zadań integracji społecznej.

Cel operacyjny 1.3. Przeciwdziałanie wykluczeniom społecznym

Działania:

- 1.3.1 Sprawna diagnoza podstawowych problemów społeczności lokalnej,
- 1.3.2 Objęcie specjalną opieką osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- 1.3.3 Ograniczenie ubóstwa,
- 1.3.4 Zmniejszenie bezrobocia, w szczególności wśród młodzieży – aktywizacja osób bezrobotnych,
- 1.3.5 Zwiększanie poziomu zatrudnienia wśród osób niepełnosprawnych,
- 1.3.6 Rozwój systemu wsparcia,
- 1.3.7 Rozwój pomocy środowiskowej,
- 1.3.8 Wspieranie osób zagrożonych bezdomnością,
- 1.3.9 Dożywianie dzieci w szkołach z rodzin o najcięższych warunkach życiowych.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Europa 2020	Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – gospodarka charakteryzująca się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniająca spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną, Projekt przewodni: „Europejski program walki z ubóstwem”.
Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności.	Cel 6 - Rozwój kapitału ludzkiego poprzez

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju	wzrost zatrudnienia i stworzenie „workfare state” Kierunek interwencji: Zapewnienie jak najlepszej adresowalności świadczeń i zasiłków i rozwój ekonomii społecznej, tak aby z jednej strony stymulowały i wspierały korzystanie z usług publicznych oraz z drugiej ograniczały ryzyko marginalizacji spowodowanej ubóstwem, Kierunek interwencji: Zapewnienie realnego wsparcia rodzin wielodzietnych zabezpieczającego je przed ryzykiem wykluczenia społecznego, Kierunek działania: Stworzenie modelu aktywności intelektualnej, społecznej i zawodowej osób starszych opartego na wykorzystywaniu ich potencjałów i zapobieganiu wykluczeniu społecznemu.
Strategia Rozwoju Kraju 2020	Obszar strategiczny III. Spójność społeczna i terytorialna Cel III.1 Integracja społeczna III.1.1 Zwiększanie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, III.1.2 Zmniejszanie ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych.
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 3. Społeczna i terytorialna spójność regionu Cel operacyjny 3.4 Promocja włączenia zawodowego i społecznego.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład społeczny Cel ogólny: Rozwój systemu edukacji, usług społecznych i zdrowotnych zgodnych z potrzebami regionu Cel szczegółowy 2.2 Optymalizacja opieki społecznej pod kątem skuteczniejszego zaspokajania potrzeb grup wykluczonych.

Cel operacyjny 1.4. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego

Działania:

- 1.4.1 Zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa publicznego,
- 1.4.2 Budowa nowych i modernizacja świetlic wiejskich,
- 1.4.3 Zwiększanie współpracy władz gminy z organizacjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo publiczne,
- 1.4.4 Doskonalenie procedury szybkiego reagowania na powstałe niebezpieczeństwa: wypadki, pożary czy klęski żywiołowe.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju	Cel 6 - Rozwój kapitału ludzkiego poprzez wzrost zatrudnienia i stworzenie „workfare state” Kierunek interwencji: Wdrożenie instrumentów podnoszących jakość świadczonych usług zdrowotnych i efektywność systemu ochrony zdrowia Kierunek interwencji: Stworzenie warunków dla wzrostu liczby osób niepełnosprawnych zatrudnionych na otwartym rynku pracy, Kierunek interwencji: Zapewnienie realnego wsparcia rodzin wielodzietnych zabezpieczającego je przed ryzykiem wykluczenia społecznego.
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 3. Społeczna i terytorialna spójność regionu Cel operacyjny 3.2 Zwiększenie dostępu do usług medycznych i profilaktyka zdrowotna, Cel operacyjny 3.6 Wsparcie budowy oraz modernizacji systemów i infrastruktury zapobiegania zagrożeniom.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład społeczny Cel ogólny: Rozwój systemu edukacji, usług społecznych i zdrowotnych zgodnych z potrzebami regionu Cel szczegółowy 2.3 Wzrost integracji usług zdrowotnych. Ład instytucjonalny-polityczny Cel ogólny: Nowoczesne zarządzanie powiatem Cel szczegółowy 3.9 Poprawa bezpieczeństwa publicznego

Cel operacyjny 1.5. Podejmowanie działań związanych z dostosowywaniem wykształcenia do potrzeb lokalnego rynku pracy

Działania:

- 1.5.1 Podejmowanie działań w kierunku dostosowywania wykształcenia do potrzeb lokalnego rynku poprzez organizację szkoleń, kursów czy prowadzenie doradztwa zawodowego,
- 1.5.2 Wykorzystywanie technologii informacyjnych dla efektywniejszego przebiegu szkoleń przekwalifikowujących,

1.5.3 Aktywizacja zawodowa zwrócona szczególnie w kierunku osób najbardziej potrzebujących,

1.5.4 Wspieranie kształcenia oraz doksztalcania dla osób dorosłych,

1.5.5 Upowszechniania równości szans na rynku pracy.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Europa 2020	Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – gospodarka charakteryzująca się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniająca spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną, Projekt przewodni: „Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia”.
Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju	Cel 8 - Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych Kierunek interwencji: Stworzenie warunków sprzyjających tworzeniu pozarolniczych miejsc pracy na wsi i zwiększaniu mobilności zawodowej na linii obszary wiejskie – miasta.
Strategia Rozwoju Kraju 2020	Obszar strategiczny II. Konkurencyjna gospodarka Cel II.4 Rozwój kapitału ludzkiego II.4.1 Zwiększanie aktywności zawodowej, II.4.2 Poprawa jakości kapitału ludzkiego, II.4.3 Zwiększanie mobilności zawodowej i przestrzennej.
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna, Cel operacyjny 1.2 Rozwój przedsiębiorczości i zwiększenie aktywności zawodowej, Cel operacyjny 1.3 Podniesienie jakości kształcenia i dostosowanie go do potrzeb regionalnego rynku pracy.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład społeczny Cel ogólny: Rozwój systemu edukacji, usług społecznych i zdrowotnych zgodnych z potrzebami regionu Cel szczegółowy 2.1 Dostosowanie systemu kształcenia do potrzeb lokalnego i regionalnego rynku prac.

Cel operacyjny 1.6. Nawiązanie współpracy z gminami ościennymi

Działania:

- 1.6.1 Umacnianie współpracy zagranicznej,
- 1.6.2 Pozyskanie Partnera z Brandenburgii na potrzeby pozyskiwania środków w ramach Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014-2020 Polska-Brandenburgia,
- 1.6.3 Nawiązywanie współpracy z gminami sąsiednimi,
- 1.6.4 Aktywna współpraca z gminą Miejską Żary,
- 1.6.5 Pozyskiwanie środków unijnych w ramach Partnerstwa.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów 1.3 Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne, 1.3.7 Współpraca międzynarodowa.
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 4. Region efektywnie zarządzany Cel operacyjny 4.2 Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej, Cel operacyjny 4.4 Wzmocnienie integralności systemów zarządzania strategicznego i planowania przestrzennego na poziomie regionalnym i lokalnym.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład instytucjonalny-polityczny Cel ogólny: Nowoczesne zarządzanie powiatem Cel szczegółowy 3.10 Doskonalenie mechanizmów współpracy sektora publicznego, społecznego, gospodarczego.

Cel operacyjny 1.7. Zwiększanie integracji mieszkańców gminy**Działania:**

- 1.7.1 Zachęcanie mieszkańców do aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym,
- 1.7.2 Odpowiednie zagospodarowanie czasu wolnego, szczególnie dla najmłodszych mieszkańców gminy,
- 1.7.3 Budowa i modernizacja budynków użyteczności publicznej,
- 1.7.4 Wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego,
- 1.7.5 Identyfikacja mieszkańców z miejscem swojego zamieszkania.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju	Cel 11. Wzrost społecznego kapitału rozwoju, Kierunek interwencji: Przygotowanie i wprowadzenie programu edukacji obywatelskiej na wszystkich poziomach edukacji, w perspektywie uczenia się przez całe życie,
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 4. Region efektywnie zarządzany Cel operacyjny 4.3 Wzmocnienie potencjału kapitału społecznego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej, Cel operacyjny 4.5 Podwyższenie sprawności działania administracji samorządowej i instytucji regionalnych.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład społeczny Cel ogólny: Rozwój systemu edukacji, usług społecznych i zdrowotnych zgodnych z potrzebami regionu Cel szczegółowy 2.5 Rozwój oferty spędzania czasu wolnego Cel szczegółowy 2.6 Wzrost wykorzystania potencjału organizacji w realizacji zadań integracji społecznej. Ład instytucjonalny-polityczny Cel ogólny: Nowoczesne zarządzanie powiatem Cel szczegółowy 3.8 Zwiększanie udziału społeczeństwa w podejmowaniu decyzji publicznych.

Obszar tematyczny II: Ekologia

Cel strategiczny 2. Zwiększanie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców gminy

W czasach szybkiego rozwoju wysokiej technologii, masowej produkcji oraz wzrastającej liczby ludności, która przyczynia się do masowego korzystania z zasobów środowiska naturalnego szczególnie nacisk kładzie się właśnie na odpowiednie korzystanie z tych zasobów, co wiąże się przede wszystkim z działaniami w kierunku zmiany poglądu społeczeństwa. Jest to także jeden z najważniejszych obszarów współpracy państw Unii Europejskiej, ponieważ kwestie środowiskowe są jednym z najważniejszych czynników rozwoju gospodarczego. Dlatego tak ważne jest zwiększanie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców w zakresie ochrony zasobów naturalnych, przeciwdziałaniu nadmiernej emisji zanieczyszczeń poprzez m.in. sprawny monitoring zmian o katastrofalnym znaczeniu dla środowiska oraz zwiększeniu wykorzystywania odnawialnych źródeł energii, które nie dość,

że prowadzą do niezależności energetycznej gospodarki to także cechują się powszechnym dostępem i nieograniczonymi zasobami. Zwiększenie świadomości ekologicznej wiąże się również z edukowaniem społeczeństwa w zakresie gospodarki odpadami i kształtowaniem postaw pro-konsumenckich m.in. kształtowanie zachowań związanych z odpowiednią segregacją śmieci.

Cel operacyjny 2.1. Wspieranie działań lokalnych w zakresie ochrony środowiska

Działania:

- 2.1.1 Realizacja opracowanego Planu związanego z likwidacją azbestu na terenie gminy,
- 2.1.2 Działania zmierzające do ograniczenia emisji zanieczyszczeń do środowiska,
- 2.1.3 Wymiana przestarzałych urządzeń grzewczych,
- 2.1.4 Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w ramach przyznanych dotacji,
- 2.1.5 Ochrona ujęć wody,
- 2.1.6 Przeprowadzenie termomodernizacji budynków,
- 2.1.7 Egzekwowanie od właścicieli nieruchomości czyszczenia rowów i przepustów wodnych.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Europa 2020	Inteligentny rozwój – gospodarka oparta na wiedzy i innowacji, Projekt przewodni „Unia Innowacji”, Zrównoważony rozwój – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej, Projekt przewodni: „Europa efektywnie korzystająca z zasobów”.
Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju	Cel 7 – Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz ochrona i poprawa stanu środowiska Kierunek interwencji: Modernizacja infrastruktury i bezpieczeństwo energetyczne, Kierunek interwencji: Modernizacja sieci elektroenergetycznych i ciepłowniczych, Kierunek interwencji: Zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego poprzez dywersyfikację kierunków pozyskiwania gazu, Kierunek interwencji: Zwiększenie poziomu ochrony środowiska.
Strategia Rozwoju Kraju 2020	Obszar strategiczny II. Konkurencyjna

	gospodarka Cel II.6 Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko II.6.2 Poprawa efektywności energetycznej, II.6.4 Poprawa stanu środowiska II.6.5 Adaptacja do zmian klimatu.
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna, Cel operacyjny 1.6 Udoskonalenie oraz rozbudowa infrastruktury energetycznej i ochrony Środowiska.
Program Ochrony Środowiska dla Województwa Lubuskiego na lata 2012-2015 z perspektywą do 2019 roku	Cele długoterminowe: 1 Kontynuacja działań związanych z poprawą jakości powietrza, Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód powierzchniowych i podziemnych oraz ochrona przeciwpowodziowa
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład środowiskowo-przestrzenny Cel ogólny: Zrównoważone wykorzystanie zasobów środowiska i walorów przyrody Cel szczegółowy 1.1 Rozwój systemu przeciwdziałania powodziom i systemu małej retencji

Cel operacyjny 2.2. Racjonalne wykorzystywanie zasobów naturalnych

Działania:

- 2.2.1 Odpowiednia ochrona złóż surowców naturalnych,
- 2.2.2 Racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych występujących w gminie,
- 2.2.3 Zwiększenie świadomości proekologicznej mieszkańców w ramach wykorzystywania innych form grzewczych,
- 2.2.4 Ochrona wód powierzchniowych i podziemnych,
- 2.2.5 Ochrona ziem rolniczych.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Europa 2020	Inteligentny rozwój – gospodarka oparta na wiedzy i innowacji, Projekt przewodni „Unia Innowacji”, Zrównoważony rozwój – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej, Projekt przewodni: „Europa efektywnie korzystająca z zasobów”.

Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju	Cel 7 – Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz ochrona i poprawa stanu środowiska Kierunek interwencji: Modernizacja infrastruktury i bezpieczeństwo energetyczne, Kierunek interwencji: Modernizacja sieci elektroenergetycznych i ciepłowniczych, Kierunek interwencji: Zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego poprzez dywersyfikację kierunków pozyskiwania gazu, Kierunek interwencji: Zwiększenie poziomu ochrony środowiska.
Strategia Rozwoju Kraju 2020	Obszar strategiczny II. Konkurencyjna gospodarka Cel II.6 Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko II.6.1 Racjonalne gospodarowania zasobami.
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna, Cel operacyjny 1.6 Udoskonalenie oraz rozbudowa infrastruktury energetycznej i ochrony Środowiska.
Program Ochrony Środowiska dla Województwa Lubuskiego na lata 2012-2015 z perspektywą do 2019 roku	Cel długoterminowy: Zrównoważona gospodarka zasobami naturalnymi.

Cel operacyjny 2.3. Udoskonalenie systemu gospodarki odpadami

Działania:

- 2.3.1 Sukcesywna realizacja programu gospodarki odpadami,
- 2.3.2 Dążenie do osiągnięcia wymaganych parametrów określonych wymogami unijnymi,
- 2.3.3 Odpowiedni odbiór, sortowanie, składowanie i unieszkodliwianie odpadów,
- 2.3.4 Wspieranie procesów utylizacji odpadów szkodliwych,
- 2.3.5 Zwiększanie udziału recyklingu
- 2.3.6 Zwiększanie świadomości ekologicznej mieszkańców,
- 2.3.7 Wyeliminowanie nielegalnego składowania odpadów na tzw. „dzikich wysypiskach”.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju	Cel 7 – Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz ochrona i poprawa stanu środowiska Kierunek interwencji: Zwiększenie poziomu

	ochrony środowiska.
Program Ochrony Środowiska dla Województwa Lubuskiego na lata 2012-2015 z perspektywą do 2019 roku	Cel długoterminowy: Stworzenie systemu gospodarki odpadami, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju oraz hierarchią sposobów postępowania z odpadami.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład środowiskowo-przestrzenny Cel ogólny: Zrównoważone wykorzystanie zasobów środowiska i walorów przyrody Cel szczegółowy 1.2 Zintegrowany i sprawnie funkcjonujący regionalny system gospodarki odpadami

Cel operacyjny 2.4. Rozwój edukacji ekologicznej obywateli

Działania:

- 2.4.1 Podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców,
- 2.4.2 Organizowanie akcji promujących zasoby ekologii i zdrowy styl życia,
- 2.4.3 Edukacja ekologiczna od najmłodszych lat szkolnych,
- 2.4.4 Rozwijanie zainteresowań dotyczących ochrony środowiska,
- 2.4.5 Upowszechnianie nowego systemu gospodarki odpadami,
- 2.4.6 Organizowanie corocznych akcji „Sprzątanie świata”.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju	Cel strategiczny 5. Zwiększenie spójności województwa, Kierunek interwencji: Zwiększenie poziomu ochrony środowiska.
Program Ochrony Środowiska dla Województwa Lubuskiego na lata 2012-2015 z perspektywą do 2019 roku	Cel długoterminowy: Propagowanie właściwych zachowań i postaw dotyczących środowiska naturalnego, Cele krótkoterminowe: Promowanie właściwych zachowań w zakresie zużycia i zanieczyszczeń wody, gospodarki odpadami oraz ochrony powietrza, Rozwijanie działań z edukacji ekologicznej na obszarach cennych przyrodniczo, Stworzenie warunków dla rozwoju bazy edukacji ekologicznej.

Cel operacyjny 2.5. Sprawny monitoring zmian zachodzących w środowisku naturalnym

Działania:

- 2.5.1 Sprawny monitoring zmian zachodzących w najbliższym otoczeniu,
- 2.5.2 Systematyczne gromadzenie, przetwarzanie i rozpowszechnianie informacji o środowisku,
- 2.5.3 Dokonywanie badań i prognoz stanu środowiska,
- 2.5.4 Egzekwowanie nieprzestrzegania ochrony ostoi wielu gatunków roślin i zwierząt,

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju	Cel strategiczny 5. Zwiększenie spójności województwa, Kierunek interwencji: Zwiększenie poziomu ochrony środowiska.
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów 1.3 Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne, 1.3.5 Dywersyfikacja źródeł i efektywne wykorzystanie energii oraz reagowanie na zagrożenia naturalne.

Cel operacyjny 2.6. Pozyskiwanie energii ze źródeł odnawialnych**Działania:**

- 2.6.1 Wspieranie inwestycji z zakresu wykorzystywania alternatywnych źródeł energii
- 2.6.2 Efektywna promocja pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych,
- 2.6.3 Ukierunkowanie na działania z zakresu gospodarki niskoemisyjnej,
- 2.6.4 Zwiększanie świadomości ekologicznej,
- 2.6.5 Racjonalne gospodarowanie zasobami środowiska naturalnego,
- 2.6.6 Rozpowszechnianie idei pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Europa 2020	Inteligentny rozwój – gospodarka oparta na wiedzy i innowacji, Projekt przewodni: „Unia Innowacji”, Zrównoważony rozwój – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej, Projekt przewodni: „Europa efektywnie

	korzystająca z zasobów”.
Program Ochrony Środowiska dla Województwa Lubuskiego na lata 2012-2015 z perspektywą do 2019 roku	Cel długoterminowy: Ograniczenie zużycia energii oraz zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, Cel krótkoterminowy: Zwiększenie wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład środowiskowo-przestrzenny Cel ogólny: Zrównoważone wykorzystanie zasobów środowiska i walorów przyrody Cel szczegółowy 1.4 Upowszechnienie zastosowania alternatywnych źródeł energii oraz strategii niskoemisyjnych.

Obszar tematyczny III: Przestrzeń i infrastruktura

Cel strategiczny 3. Racjonalne wykorzystanie obszaru gminy wraz z poprawą jej dostępności komunikacyjnej

Gmina Żary jest regionem, którego jednym z najmocniejszych stron jest korzystne, przygraniczne położenie na ważnym szlaku komunikacyjnym, dlatego by zwiększyć jakość poruszania się po drogach oraz dostępność komunikacyjną gminy należy zapewnić ich jakość na jak najwyższym poziomie. Stan infrastruktury komunikacyjnej jest jednym z najważniejszych czynników zapewniających konkurencyjność regionu, dlatego istotna jest rozbudowa i modernizacja istniejącej sieci, a także uzupełnienie jej w infrastrukturę rowerową, co przyczyni się do rozwoju turystyki. Podejmując działania na rzecz poprawy sytuacji w gminie szczególną uwagę należy zwrócić na stan zaplecza sportowo-rekreacyjnego oraz rozwój bazy gastronomiczno-noclegowej. Ponadto czynnikiem wpływającym na jakość życia w gminie jest odpowiedni stan infrastruktury technicznej.

Cel operacyjny 3.1. Rozbudowa infrastruktury drogowej oraz modernizacja istniejącej

Działania:

- 3.1.1 Budowa nowych odcinków dróg w gminie,
- 3.1.2 Poprawa stanu nawierzchni dróg, w tym również dróg dojazdowych,
- 3.1.3 Modernizacja istniejących dróg,
- 3.1.4 Budowa infrastruktury przy drogach (w tym parkingów).

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju	Cel 9. Zwiększenie dostępności terytorialnej Polski poprzez utworzenie zrównoważonego, spójnego i przyjaznego użytkownikom systemu transportowego, Kierunek interwencji: Sprawna modernizacja, rozbudowa i budowa zintegrowanego systemu transportowego, Kierunek interwencji: Poprawa bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego.
Strategia Rozwoju Kraju 2020	Obszar strategiczny II. Konkurencyjna gospodarka Cel II.7 Zwiększenie efekty transportu II.7.1 Zwiększenie efektywności zarządzania w sektorze transportowym, II.7.2 Modernizacja i rozbudowa połączeń transportowych.
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów 1.2 Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi 1.2.1 Zwiększanie dostępności komunikacyjnej wewnątrz regionów.
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 2. Wysoka dostępność transportowa i teleinformatyczna Cel operacyjny 2.1 Budowa nowej i modernizacja istniejącej infrastruktury, Cel operacyjny 2.2 Usprawnienie systemu transportu publicznego.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład środowiskowo-przestrzenny Cel ogólny: Zrównoważone wykorzystanie zasobów środowiska i walorów przyrody Cel szczegółowy 1.5 Poprawa stanu infrastruktury komunikacyjnej.

Cel operacyjny 3.2. Rozwój i modernizacja infrastruktury technicznej – szczególnie sieci wodociągowo-kanalizacyjnej, oświetlenia

Działania:

- 3.2.1 Budowa ogólnospławnej instalacji kanalizacyjnej,
- 3.2.2 Budowa oczyszczalni ścieków,
- 3.2.3 Rozbudowa sieci wodociągowej,
- 3.2.4 Modernizacja istniejącej infrastruktury technicznej,

3.2.5 Rozwój sieci oświetlenia na całym obszarze Gminy poprzez ustawianie nowych lamp (także solarnych),

3.2.6 Rozwój sieci gazowej.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 2. Wysoka dostępność transportowa i teleinformatyczna Cel operacyjny 2.1 Budowa nowej i modernizacja istniejącej infrastruktury.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład środowiskowo-przestrzenny Cel ogólny: Zrównoważone wykorzystanie zasobów środowiska i walorów przyrody Cel szczegółowy 1.1 Pełne skanalizowanie miast i wsi powiatu żarskiego.

Cel operacyjny 3.3. Budowa sieci ścieżek rowerowych oraz chodników

Działania:

3.3.1 Utworzenie nowych ścieżek i szlaków rowerowych,

3.3.2 Budowa infrastruktury towarzyszącej szlakom tzw. małej architektury czy miejsc odpoczynku,

3.3.3 Rozbudowa sieci chodników przy drogach,

3.3.4 Połączenie siecią ścieżek rowerowych wszystkich miejscowości na obszarze Gminy,

3.3.5 Odpowiednie oznakowanie i promocja powstałych ścieżek i szlaków rowerowych.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 2. Wysoka dostępność transportowa i teleinformatyczna Cel operacyjny 2.1 Budowa nowej i modernizacja istniejącej infrastruktury.

Cel operacyjny 3.4. Rozbudowa zaplecza sportowo-rekreacyjnego

Działania:

3.4.1 Rozbudowa sieci placówek rekreacyjno-sportowych i kulturalnych,

- 3.4.2 Utworzenie wypożyczalni rowerów,
- 3.4.3 Zwiększanie nakładów na inwestycje z zakresu infrastruktury sportowej,
- 3.4.4 Stworzenie dogodnych warunków do rozwoju turystyki.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 2. Wysoka dostępność transportowa i teleinformatyczna Cel operacyjny 2.1 Budowa nowej i modernizacja istniejącej infrastruktury.

Cel operacyjny 3.5. Rozwój bazy gastronomiczno-noclegowej

Działania:

- 3.5.1 Rozwój bazy noclegowej,
- 3.5.2 Rozbudowa usług gastronomiczno-hotelarskich,
- 3.5.3 Wykorzystanie obiektów gminnych w celu rozwoju małej gastronomii,
- 3.5.4 Tworzenie tzw. klubokawiarni w związku z rozbudową bazy gastronomicznej,
- 3.5.5 Poprzez wspieranie rozwoju bazy gastronomicznej, noclegowej i sanitarnej stworzenie odpowiednich warunków dla ruchu turystycznego.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna, Cel operacyjny 1.7 Rozwój potencjału turystycznego województwa.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład gospodarczy Cel ogólny: Rozwój gospodarki w oparciu o innowacje i markę regionu Cel szczegółowy 3.4 Rozwój ofert turystyki i wypoczynku w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe obszaru,

Obszar tematyczny IV: Turystyka

Cel strategiczny 4. Rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnych gminy na bazie potencjału kulturalno-przyrodniczego

Jednym z istotnych elementów rozwoju regionalnego jest promocja gminy, która może się przyczynić do wspierania lokalnego rozwoju społeczno-gospodarczego. W celu pozyskania nowych partnerów społecznych, inwestorów, zwiększania liczby turystów odwiedzających gminę konieczne jest kształtowanie jej pozytywnego wizerunku i zwiększanie zainteresowania gminą poza jej granicami. Jest to przede wszystkim związane z popularyzacją jej walorów historycznych, przyrodniczych i kulturalnych. Gmina Żary posiada bogate zaplecze jeśli chodzi o zabytki, szczególnie o charakterze sakralnym. W związku z tym konieczne jest przeprowadzenie szczegółowej inwentaryzacji obiektów znajdujących się w granicach gminy, a także oznakowanie pomników przyrody i parków. Wysoki potencjał upatruje się w rozwoju agroturystyki, ponieważ coraz więcej osób decyduje się na aktywny wypoczynek na wsi, a gmina Żary posiada dogodne warunki do rekreacji i wypoczynku - duże powierzchnie zieleni nieurządzonej w postaci lasów.

Cel operacyjny 4.1. Aktywna promocja gminy

Działania:

- 4.1.1 Promocja produktów i tradycji lokalnych,
- 4.1.2 Odpowiednie wykorzystanie sprzyjającego, przygranicznego położenia,
- 4.1.3 Stworzenie bogatej oferty turystycznej,
- 4.1.4 Efektywna promocja kultury ludowej (kultury łużyckiej),
- 4.1.5 Wydanie informatora turystycznego,
- 4.1.6 Stworzenie nowej strony internetowej promującej w szczególności walory turystyczne.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna, Cel operacyjny 1.7 Rozwój potencjału turystycznego województwa. Cel strategiczny 4. Region efektywnie

	zarządzany, Cel operacyjny 4.1 Tworzenie atrakcyjnego wizerunku województwa i promocja marki Lubuskie.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład gospodarczy Cel ogólny: Rozwój gospodarki w oparciu o innowacje i markę regionu Cel szczegółowy 3.4 Rozwój ofert turystyki i wypoczynku w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe obszaru, Cel szczegółowy 3.5 Promocja marki regionu Dolne Łużyce.

Cel operacyjny 4.2. Wzbogacenie oraz poprawa jakości usług turystycznych

Działania:

- 4.2.1 Utworzenie nowych miejsc rekreacyjnych,
- 4.2.2 Budowa wieży widokowej w Zielonym Lesie,
- 4.2.3 Urozmaicenie terenu gminy poprzez wzbogacenie obszaru w elementy małej architektury,
- 4.2.4 Wykorzystanie zasobów kulturalnych do rozwoju turystyki,
- 4.2.5 Rekultywacja starych parków oraz tworzenie nowych,
- 4.2.6 Pozyskiwanie funduszy na poprawę stanu obiektów kulturalnych,
- 4.2.7 Systematyczna aktualizacja oferty turystycznej gminy.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna, Cel operacyjny 1.7 Rozwój potencjału turystycznego województwa.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład gospodarczy Cel ogólny: Rozwój gospodarki w oparciu o innowacje i markę regionu Cel szczegółowy 3.4 Rozwój ofert turystyki i wypoczynku w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe obszaru.

Cel operacyjny 4.3. Efektywne wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturalnego

Działania:

- 4.3.1 Wykorzystanie dużych powierzchni obszarów zielonych do stworzenia dogodnych warunków wypoczynkowych,
- 4.3.2 Urządzenie skwerów na wsiach,
- 4.3.3 Efektywne wykorzystanie bogatej tradycji związanej z folklorem ludowym (kulturą łużycką),
- 4.3.4 Nawiązanie współpracy z Nadleśnictwami w związku z organizowaniem spotkań szkoleniowych z dziećmi,
- 4.3.5 Szersze wspieranie działań kulturalnych, sportowych i artystycznych.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów 1.3 Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne, 1.3.6 Wykorzystywanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego.
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna, Cel operacyjny 1.7 Rozwój potencjału turystycznego województwa, Cel strategiczny 4. Region efektywnie zarządzany, Cel operacyjny 4.1 Tworzenie atrakcyjnego wizerunku województwa i promocja marki Lubuskie.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład gospodarczy Cel ogólny: Rozwój gospodarki w oparciu o innowacje i markę regionu Cel szczegółowy 3.4 Rozwój ofert turystyki i wypoczynku w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe obszaru.

Cel operacyjny 4.4. Przeprowadzenie inwentaryzacji wszystkich zabytków znajdujących się na terenie gminy oraz ich renowacja**Działania:**

- 4.4.1 Przeprowadzenie inwentaryzacji obiektów (zabytków) znajdujących się na terenie gminy,

- 4.4.2 Ocena stanu zabytków,
- 4.4.3 Stworzenie oferty turystycznej w oparciu o bogactwo w zasoby zabytków – szczególnie obiektów sakralnych,
- 4.4.4 Regularne przekazywanie przez gminę środków na renowację poszczególnych zabytków,
- 4.4.5 Ubieganie się o dofinansowania ze środków zewnętrznych na utrzymanie odpowiedniego stanu zabytków.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów 1.3 Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne, 1.3.6 Wykorzystywanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego.
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna, Cel operacyjny 1.7 Rozwój potencjału turystycznego województwa, Cel strategiczny 4. Region efektywnie zarządzany, Cel operacyjny 4.1 Tworzenie atrakcyjnego wizerunku województwa i promocja marki Lubuskie.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład gospodarczy Cel ogólny: Rozwój gospodarki w oparciu o innowacje i markę regionu Cel szczegółowy 3.4 Rozwój ofert turystyki i wypoczynku w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe obszaru.

Cel operacyjny 4.5. Odpowiednie oznakowanie pomników przyrody i parków, a także miejsc występowania cennych gatunków roślin i zwierząt

Działania:

- 4.5.1 Odpowiednie oznakowanie pomników przyrody,
- 4.5.2 Oznakowanie występowania cennych terenów roślin i zwierząt,
- 4.5.3 Odpowiednie prowadzenie polityki ochrony terenów cennych przyrodniczo, także tych będących własnością prywatną.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna, Cel operacyjny 1.7 Rozwój potencjału turystycznego województwa.

Cel operacyjny 4.6. Wykorzystanie atrakcyjności obszaru – rozwój agroturystyki

Działania:

- 4.6.1 Rozwój agroturystyki na terenie gminy,
- 4.6.2 Tworzenie rozwiniętej bazy noclegowej,
- 4.6.3 Wspieranie w tworzeniu gospodarstw agroturystycznych na obszarach wiejskich,
- 4.6.4 Odpowiednia promocja takiej formy odpoczynku jaki jest agroturystyka.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna, Cel operacyjny 1.7 Rozwój potencjału turystycznego województwa.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład gospodarczy Cel ogólny: Rozwój gospodarki w oparciu o innowacje i markę regionu Cel szczegółowy 3.4 Rozwój ofert turystyki i wypoczynku w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe obszaru.

Obszar tematyczny V: Gospodarka

Cel strategiczny 5. Zapewnienie korzystnych warunków dla rozwoju gospodarczego

W celu zwiększenia konkurencyjności regionu ważne jest zapewnienie korzystnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości. Wysoki potencjał upatruje się w odpowiednim uzbrojeniu terenów inwestycyjnych, przede wszystkim w niezbędną infrastrukturę techniczną. Ma to na celu przyciągnięcie inwestorów, którzy zlokalizują swoje przedsiębiorstwa w gminie Żary, a dzięki temu powstaną nowe miejsca pracy dla lokalnej społeczności. Dużą szansą jest

nowy okres finansowania z budżetu Unii Europejskiej, z którego jednostka samorządu terytorialnego może pozyskać finansowanie przedsięwzięć, które zostały określone w ramach niniejszego dokumentu. Ważnej jest jednak zwiększanie świadomości pozyskiwania i umiejętne wykorzystywanie tych środków, które zasadniczo mogą wpłynąć na zwiększenie zakresu inwestycji nie tylko w zakresie gospodarki, ale także pozostałych obszarów problemowych.

Cel operacyjny 5.1. Stworzenie warunków do efektywnego wykorzystania funduszy strukturalnych Unii Europejskiej

Działania:

- 5.1.1 Organizowanie szkoleń z zakresu możliwości pozyskiwania środków UE i innych zewnętrznych źródeł finansowania,
- 5.1.2 Zwiększanie świadomości pozyskiwania i wykorzystywania środków unijnych.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 4. Region efektywnie zarządzany Cel operacyjny 4.5 Podwyższenie sprawności działania administracji samorządowej i instytucji Regionalnych.

Cel operacyjny 5.2. Tworzenie ładu przestrzennego

Działania:

- 5.2.1 Wyznaczenie nowych sfer do zabudowy mieszkaniowej,
- 5.2.2 Promocja dogodnych warunków do osiedlania (zamieszkania w gminie),
- 5.2.3 Stworzenie elektronicznej ewidencji cmentarza,
- 5.2.4 Odpowiednie zagospodarowanie budynków niepełniących żadnych funkcji,
- 5.2.5 Opracowanie planu zagospodarowania przestrzennego,
- 5.2.6 Uporządkowanie terenów parkowych,
- 5.2.7 Zwiększanie estetyki gminy.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
------------------------	------------------------

Strategia Rozwoju Kraju 2020	Obszar strategiczny I. Sprawne i efektywne państwo, Cel I. 1 Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem I.1.5 Zapewnienie ładu przestrzennego.
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna, Cel operacyjny 1.4 Rozwój funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich, Cel operacyjny 1.5 Rozwój subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich, Cel operacyjny 1.8 Poprawa jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

Cel operacyjny 5.3. Stwarzanie przyjaznych warunków do rozwoju przedsiębiorczości – uzbrojenie strefy inwestycyjnej

Działania:

- 5.3.1 Odpowiednie uzbrojenie strefy inwestycyjnej w celu zwiększenia jej atrakcyjności,
- 5.3.2 Promocja strefy (terenów inwestycyjnych), również poza granicami gminy,
- 5.3.3 Stworzenie dogodnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości,
- 5.3.4 Aktywne wspieranie lokalnych przedsiębiorców i pozyskiwanie inwestorów,
- 5.3.5 Aktywizacja gospodarcza utworzonej strefy,
- 5.3.6 Odpowiednie wykorzystanie potencjału strefy inwestycyjnej.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna, Cel operacyjny 1.2 Rozwój przedsiębiorczości i zwiększenie aktywności zawodowej.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład gospodarczy Cel ogólny: Rozwój gospodarki w oparciu o innowacje i markę regionu Cel szczegółowy 3.1 Tworzenie miejsc pracy poprzez rozwój stref aktywności gospodarczej, MPŚ oraz wzmocnienie otoczenia biznesu Cel szczegółowy 3.3 Wykorzystanie potencjału rzemiosła żarskiego dla rozwoju przemysłu i przetwórstwa i edukacji młodzieży dla potrzeb rynku pracy.

Cel operacyjny 5.4. Podejmowanie działań w kierunku tworzenia nowych miejsc pracy

Działania:

- 5.4.1 Szkolenia z różnych zakresów: agroturystyki, rolnictwa ekologicznego, tworzenia grup producenckich, prowadzenia pozarolniczych działalności gospodarczych,
- 5.4.2 Aktywizacja zawodowa mieszkańców gminy,
- 5.4.3 Udzielanie pomocy osobom zakładającym i prowadzącym działalność gospodarczą,
- 5.4.4 Wspieranie prowadzenia własnych działalności.

Spójność z innymi dokumentami i programami

Nazwa dokumentu	Cele/priorytety
Europa 2020	Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – gospodarka charakteryzująca się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniająca spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną, Projekt przewodni: „Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia”.
Strategia Rozwoju Kraju 2020	Obszar strategiczny II. Konkurencyjna gospodarka Cel II.4 Rozwój kapitału ludzkiego II.4.1 Zwiększanie aktywności zawodowej, II.4.2 Poprawa jakości kapitału ludzkiego, II.4.3 Zwiększanie mobilności zawodowej i przestrzennej.
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Cel strategiczny 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna, Cel operacyjny 1.2 Rozwój przedsiębiorczości i zwiększenie aktywności zawodowej, Cel operacyjny 1.3 Podniesienie jakości kształcenia i dostosowanie go do potrzeb regionalnego rynku pracy.
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Żarskiego na lata 2013-2020	Ład społeczny Cel ogólny: Rozwój systemu edukacji, usług społecznych i zdrowotnych zgodnych z potrzebami regionu Cel szczegółowy 2.1 Dostosowanie systemu kształcenia do potrzeb lokalnego i regionalnego rynku prac.

VI. FINANSOWANIE STRATEGII

Przedstawione w Strategii Rozwoju Gminy Żary na lata 2014-2020 cele strategiczne i operacyjne, jak i określone w ich ramach działania wykraczają poza ustawowe kompetencje samorządu gminnego i innych jednostek publicznych. Dlatego też określone kierunki działania są spójne z innymi dokumentami strategicznymi na szczeblu powiatu, województwa, kraju, jak i Europy. Będąc integralną częścią większej przestrzeni terytorialnej należy poszukiwać źródeł ich finansowania także na szczeblach wyższych.

Realizacja zadań zapisanych w Strategii będzie finansowana z następujących źródeł:

- budżet gminy Żary;
- budżet gmin sąsiednich;
- budżet starostwa powiatowego;
- budżet województwa pomorskiego;
- budżet państwa;
- środki pozostałych partnerów lokalnych i instytucji zaangażowanych w realizację Strategii;
- środki Unii Europejskiej (w ramach polityki strukturalnej i polityki spójności);
- środki krajowych i międzynarodowych instytucji finansowych;
- środki prywatne (w ramach partnerstwa publiczno – prywatnego);
- środki własne sponsorów, dzierżawców obiektów, firm itp.

Warto podkreślić, że w momencie opracowywania niniejszego dokumentu nie zostały jasno określone szczegóły dotyczące możliwości finansowania ze środków Unii Europejskiej ze względu na ciągle trwające prace nad określeniem zakresu i wymiaru wsparcia. Jednak ważne jest, iż okres finansowania 2014-2020 stwarza gminie Żary możliwości pozyskania środków na dalszy jej rozwój i poprawę warunków życia jej mieszkańców.

VII. SYSTEM WDRAŻANIA, MONITOROWANIA

6.1. System wdrażania

Zgodnie z Ustawą o samorządzie gminnym, gmina Żary jest wspólnotą samorządową wszystkich jej mieszkańców. Swoje zadania realizuje przez Radę Gminy oraz stojącego na jej czele Wójta, natomiast najważniejszym jej zadaniem jest zaspokajanie zbiorowych podstawowych potrzeb mieszkańców oraz zadania z zakresu administracji rządowej. Szczegółowy zakres zadań zawarty jest w Statucie Gminy.

Strategia Rozwoju Gminy Żary jest dokumentem o charakterze strategicznym, a więc opisuje założone działania do realizacji, określone za pomocą celów strategicznych i odpowiadających im celów operacyjnych. Ich realizacja ma przynieść poprawę jakości życia mieszkańców, która jest głównym celem niniejszego dokumentu. Na podstawie wyszczególnionych zadań określono główne obszary problemowe wymagające interwencji, które mogą przyczyniać się do poprawy konkurencyjności gminy w regionie.

Jednostką bezpośrednio odpowiedzialną za wdrażanie Strategii, jak i jej monitorowanie jest Wójt gminy Żary, który powoła specjalny Zespół ds. Strategii składający się z przedstawicieli władz samorządowych, środowisk społecznych, gospodarczych oraz organizacji pozarządowych. Działania powołanej jednostki będą wsparte także udziałem Rady Gminy w ramach przygotowywania i uchwalania corocznych budżetów, ponieważ przewidziane w budżecie nakłady na finansowanie poszczególnych przedsięwzięć decydują o realizacji zaplanowanych zadań. W związku z tym zapisy o charakterze strategicznym powinny być uwzględniane na etapie corocznego układania bądź aktualizacji wieloletnich planów inwestycyjnych i finansowych. Po zakończeniu każdego roku budżetu będą opracowywane specjalne raporty z przebiegu realizacji zadań objętych Strategią Rozwoju Gminy Żary.

6.2. System monitorowania

Dla skutecznej i efektywnej realizacji zadań zawartych w niniejszym dokumencie, jakim jest „Strategia Rozwoju Gminy Żary na lata 2014-2020” niezbędny jest stały monitoring, kontrola i ocena efektów z realizacji jej działań, które są szczegółowym uzupełnieniem opracowanych celów strategicznych i operacyjnych. Monitoring w głównej mierze ma służyć kontroli postępów najważniejszych założeń dokumentu, weryfikacji osiągniętych rezultatów oraz sprawdzaniu spójności z innymi dokumentami. Z punktu widzenia upływu czasu, w okresie realizacji dokumentu, ważne jest dostosowywanie zapisów do zmieniających się warunków gospodarczych w gminie oraz systematyczna aktualizacja głównych obszarów monitorowania Strategii, jakimi są: wytyczone cele strategiczne i operacyjne, budżet gminy, Wieloletni Plan Finansowy oraz Wieloletni Plan Inwestycyjny, a także inne programy współpracy w równych dziedzinach, z różnymi organizacjami.

Sprawnie funkcjonujący system monitoringu ma za zadanie:

- oceniać postępy przeprowadzanych zadań w ramach niniejszego dokumentu oraz ich zgodności z założonymi celami,

- szybkie wykrywanie powstałych zakłóceń oraz niezgodności w trakcie realizacji zadań oraz minimalizacja powstałych odchyleń,
- wykrywanie negatywnych konsekwencji decyzji wynikających z powyższych ustaleń dla poziomu życia mieszkańców i funkcjonowania podmiotów gospodarczych oraz stanu środowiska przyrodniczego,

W ramach sprawnie działającego monitoringu, możliwe jest szybkie i skuteczne osiągnięcie założonych celów, a dostarczane informacje o przebiegu całego procesu wdrażania Strategii Rozwoju Gminy Żary są niezbędne do weryfikacji i aktualizacji wszelkich planów rozwojowych.

Monitoring procesów zachodzących w ramach niniejszego dokumentu będzie przeprowadzany w dwóch zakresach, a mianowicie w zakresie rzeczowym i finansowym. Pierwszy z nich będzie swojego rodzaju obrazem postępu w realizacji głównych celów niniejszego dokumentu oraz będzie umożliwiał kontrolę ich realizacji. Natomiast drugi oceniał będzie racjonalność wydatków finansowych na realizację poszczególnych działań w ramach głównych priorytetów rozwojowych.

Realizacja Strategii należy do władz samorządowych gminy, a w szczególności do Wójta, pod którego przewodnictwem Urząd Gminy będzie jednostką odpowiedzialną za monitoring realizacji zadań omawianego dokumentu. Wójt gminy jest kluczową osobą w procesie monitoringu, ponieważ on kieruje bieżącą działalnością gminy i ma największy wpływ na opracowywaną Strategię Rozwoju. W ramach tego procesu powołany zostanie Zespół ds. Strategii, składający się z przedstawicieli władz samorządowych, środowisk naturalnych, gospodarczych oraz organizacji pozarządowych, będący odpowiedzialny za prowadzenie systematycznego monitoringu. Będzie on przeprowadzany w oparciu o szereg wskaźników, prowadząc do podniesienia jakości życia mieszkańców gminy. Do głównych zadań powołanej jednostki zadaniowej należy także składanie propozycji zmian w Strategii, przygotowanie okresowych ocen realizacji Strategii przy użyciu określonych wskaźników oddziaływania oraz przeprowadzenie stosownych konsultacji. Przeprowadzanie monitoringu będzie opierało się o następujące zasady: wiarygodność i aktualność informacji, obiektywność w oparciu o analizę wskaźnikową, skupienie się na punktach strategicznych, zgodność z realiami dokumentu, elastyczność, normatywność i operacyjność informacji.

Strategia Rozwoju będzie monitorowana nie tylko pod kątem zgodności z harmonogramem rzeczowo-finansowym i spójności z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym, ale również pod względem dopuszczenia do realizacji projektów, które gwarantują efektywne, racjonalne, gospodarcze i celowe wykorzystanie środków. Wyniki przeprowadzanego

monitoringu będą przedkładane corocznie w formie raportów z wykonania budżetu i realizacji inwestycji. Będzie on sporządzany w oparciu o sprawozdania budżetowe i finansowe jednostek organizacyjnych, przedkładane Radzie Gminy oraz do wiadomości opinii publicznej. Planuje się również aktywizację lokalnej społeczności poprzez udział w konsultacjach społecznych.

Struktura celów strategicznych tworzy logicznie powiązany system. Osiągnięcie celów cząstkowych przyczyni się do osiągnięcia celów operacyjnych, a w następnej kolejności celów strategicznych. Ich realizacji ma na celu poprawę jakości życia mieszkańców gminy Żary, która jest głównym zadaniem w ramach niniejszego dokumentu. Realizacja założeń przyjętych w Strategii Rozwoju Gminy Żary nastąpi w pięciu obszarach tematycznych.

- Społeczność,
- Ekologia,
- Przestrzeń i infrastruktura,
- Turystyka,
- Gospodarka.

Szczególnie ważna jest spójność (w aspekcie finansowym, merytorycznym i finansowym) Strategii Rozwoju Gminy Żary z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym, ze względu na długoterminowość zawartych zadań obejmującym kilka przyszłych lat budżetowych.

W trakcie procesu monitoringu można posłużyć się wskaźnikami zamieszczonymi poniżej, jednak w przypadku postępów we wdrażaniu Strategii możliwe jest sformułowanie nowych, które w bardziej trafny i dokładny sposób będą odzwierciedlać stan realizacji założonych zadań.

Obszar tematyczny I: Społeczność

Cel strategiczny 1. Stworzenie warunków do efektywnego wykorzystania potencjału ludzkiego

Cel operacyjny 1.1. Wzmocnienie systemu edukacyjnego i wychowania fizycznego

- Ilość i zasięg działań pozalekcyjnych dla młodzieży szkolnej,
- Liczba młodzieży uczęszczającej do szkół średnich,
- Wysokość bezrobocia wśród absolwentów szkół,
- Liczba uczniów w placówkach szkolnictwa dla dorosłych,

- Wskaźnik solaryzacji w szkołach,
- Wskaźnik komputeryzacji szkół,
- Liczba udzielonych stypendiów,
- Udział szkół w projektach rozwojowych,
- Liczba nowo powstałych przedszkoli i żłobków,
- Liczba działających placówek kultury,
- Liczba ofert kulturalnych dla osób starszych,

Cel operacyjny 1.2. Udoskonalenie systemu wsparcia społecznego

- Dostępność do podstawowej opieki zdrowotnej,
- Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 1000 mieszkańców,
- Ilość pozyskanych środków na cele społeczne,

Cel operacyjny 1.3. Przeciwdziałanie wykluczeniom społecznym

- Liczba działających świetlic środowiskowych,
- Udział bezrobotnych wśród osób niepełnosprawnych,
- Liczba przestępstw wśród małoletnich,
- Liczba miejsc rekreacyjnych dla dzieci i młodzieży,
- Liczba rodzin objętych ubóstwem,
- Liczba osób bezdomnych,
- Liczba dzieci, które korzystają z dożywiania w szkole,

Cel operacyjny 1.4. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego

- Liczba projektów edukacyjnych mających na celu przeciwdziałanie przestępczości wśród nieletnich,
- Liczba świetlic wiejskich na terenie gminy,
- Liczba nowopowstałych świetlic,
- Szybkość reagowania na powstałe niebezpieczeństwo,

Cel operacyjny 1.5. Podejmowanie działań związanych z dostosowywaniem wykształcenia do potrzeb lokalnego rynku pracy

- Ilość bezrobotnych w gminie,
- Liczba bezrobotnych wśród kobiet,
- Liczba organizowanych szkoleń z zakresu zdobywania nowych umiejętności,
- Liczba kurów dokształcających osoby dorosłe,

Cel operacyjny 1.6. Nawiązanie współpracy z gminami ościennymi

- Ilość osób biorących udział w kontaktach międzynarodowych gminy,

- Liczba i zakres wspólnych przedsięwzięć z miastem i sąsiednimi gminami,
- Liczba gmin współpracujących z gminą Żary,
- Ilość pozyskanych środków w ramach Partnerstwa,

Cel operacyjny 1.7. Zwiększanie integracji mieszkańców gminy

- Ilość imprez kulturalnych i sportowych w roku,
- Procentowy udział społeczeństwa gminy w wyborach samorządowych i parlamentarnych,
- Liczba obiektów użyteczności publicznej,
- Liczba zajęć pozalekcyjnych dla dzieci,

Obszar tematyczny II: Ekologia

Cel strategiczny 2. Zwiększanie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców gminy

Cel operacyjny 2.1. Wspieranie działań lokalnych w zakresie ochrony środowiska

- Roczne nakłady na ochronę środowiska w gminie,
- Liczba zmodernizowanych systemów grzewczych,
- Liczba wybudowanych przydomowych oczyszczalni ścieków,
- Liczba zmodernizowanych budynków,
- Liczba działań zmierzających do ograniczenia zanieczyszczeń środowiska,
- Liczba budynków, które usunęły azbest z budynków gospodarczych,

Cel operacyjny 2.2. Racjonalne wykorzystywanie zasobów naturalnych

- Liczba chronionych złóż surowców naturalnych,
- Liczba działań zmierzających do ograniczenia zanieczyszczeń środowiska,
- Ilość środków zewnętrznych pozyskiwanych na ochronę środowiska,

Cel operacyjny 2.3. Udoskonalenie systemu gospodarki odpadami

- Procentowy wskaźnik śmieci segregowanych,
- Liczba przeprowadzonych akcji promocyjnych przeciwko paleniu śmieci w paleniskach domowych,
- Liczba osób fizycznych i prawnych prowadzących selektywną zbiórkę odpadów stałych,
- Liczba zlikwidowanych nielegalnych wysypisk śmieci,
- Wysokość osiągniętych parametrów gospodarki odpadami,

Cel operacyjny 2.4. Rozwój edukacji ekologicznej obywateli

- Liczba programów nauczania zawierających zagadnienia z zakresu edukacji ekologicznej,
- Liczba zorganizowanych imprez upowszechniających zasady ekologii i zdrowego stylu życia,
- Wysokość osiągniętych parametrów gospodarki odpadami,

Cel operacyjny 2.5. Sprawny monitoring zmian zachodzących w środowisku naturalnym

- Wskaźniki emisji zanieczyszczeń do wody, atmosfery i gleby w gminie,
- Liczba zidentyfikowanych źródeł wysokiej emisji,
- Liczba wdrożonych systemów monitorowania stanu środowiska,
- Stopień egzekwowania nieprzestrzegania przepisów z zakresu ochrony środowiska,
- Liczba realizowanych programów rolno – środowiskowych,

Cel operacyjny 2.6. Pozyskiwanie energii ze źródeł odnawialnych

- Udział wykorzystania OZE w całkowitych pozyskiwaniu energii,
- Liczba inwestycji z zakresu odnawialnych źródeł energii,
- Środki pozyskane w ramach programów środowiskowych,

Obszar tematyczny III: Przestrzeń i infrastruktura

Cel strategiczny 3. Racjonalne wykorzystanie obszaru gminy wraz z poprawą jej dostępności komunikacyjnej

Cel operacyjny 3.1. Rozbudowa infrastruktury drogowej oraz modernizacja istniejącej

- Procentowy wskaźnik dróg gminnych o twardej nawierzchni,
- Długość nowo wybudowanych lub zmodernizowanych,
- Liczba wybudowanych urządzeń bezpieczeństwa ruchu,
- Stopień usprawnienia ruchu na głównych ciągach komunikacyjnych,

Cel operacyjny 3.2. Rozwój i modernizacja infrastruktury technicznej – szczególnie sieci wodociągowo-kanalizacyjnej, oświetlenia

- Procentowe określenie stopnia skanalizowania gminy,
- Ilość gospodarstw domowych przyłączonych do sieci wodociągowej,
- Ilość odbiorców gazu przewodowego na terenie gminy,
- Liczba zmodernizowanych systemów grzewczych,

- Długość powstałej sieci oświetlenia ulicznego,
- Liczba zmodernizowanych punktów oświetleniowych,

Cel operacyjny 3.3. Budowa sieci ścieżek rowerowych oraz chodników

- Łączna długość tras turystycznych na terenie gminy,
- Długość wybudowanych ciągów pieszych,
- Długość nowo powstałych sieci szlaków rowerowych,
- Stopień oznakowania szlaków turystycznych,
- Liczba elementów małej architektury,

Cel operacyjny 3.4. Rozbudowa zaplecza sportowo-rekreacyjnego

- Liczba nowo wybudowanych sfer rekreacji dla dzieci i młodzieży,
- Powierzchnia terenów oddanych pod zabudowę turystyczną lub rekreacyjną,
- Liczba nowo wybudowanych obiektów sportowych,
- Powierzchnia zmodernizowanych obiektów sportowych,
- Ilość nakładów inwestycyjnych przeznaczonych na rozbudowę infrastruktury sportowej,

Cel operacyjny 3.5. Rozwój bazy gastronomiczno-noclegowej

- Ilość miejsc noclegowych,
- Liczba obiektów gastronomicznych,
- Dostępność obiektów noclegowo-gastronomicznych,
- Liczba nowo wybudowanych i zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystyczno – rekreacyjnej,
- Liczba udzielonych ulg dla inwestorów zmierzających do poprawy lub rozbudowy bazy turystycznej,

Obszar tematyczny IV: Turystyka

Cel strategiczny 4. Rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnych gminy na bazie potencjału kulturalno-przyrodniczego

Cel operacyjny 4.1. Aktywna promocja gminy

- Ilość turystów odwiedzających gminę,
- Łączny nakład druków promocji gospodarczej i turystycznej,

- Liczba przeprowadzonych akcji informacyjno – szkoleniowych z zakresu turystyki i agroturystyki,

Cel operacyjny 4.2. Wzbogacenie oraz poprawa jakości usług turystycznych

- Procent budżetu gminy przeznaczony na turystykę,
- Liczba podmiotów zajmujących się turystyką,
- Powierzchnia terenów oddanych pod zabudowę turystyczną lub rekreacyjną,
- Liczba nowo wybudowanych obiektów nawiązujących do lokalnych wzorców, kultury, tradycji,

Cel operacyjny 4.3. Efektywne wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturalnego

- Jakość atrakcji turystycznych i stopień ich wyeksponowania,
- Ilość działań z zakresu kulturalnych, sportowych i artystycznych,
- Liczba urządzonych skwerów,
- Liczba utworzonych miejsc dla wypoczynku,

Cel operacyjny 4.4. Przeprowadzenie inwentaryzacji wszystkich zabytków znajdujących się na terenie gminy oraz ich renowacja

- Liczba obiektów zabytkowych poddanych renowacji,
- Liczba przeprowadzonych inwentaryzacji,
- Określenia stanu zabytków w gminie,
- Ilość otrzymanego dofinansowania na utrzymanie odpowiedniego stanu zabytków,
- Ilość przeprowadzonych renowacji,

Cel operacyjny 4.5. Odpowiednie oznakowanie pomników przyrody i parków, a także miejsc występowania cennych gatunków roślin i zwierząt

- Liczba nowo powstałych tablic informacyjnych w terenie,
- Stopień oznakowania szlaków turystycznych,
- Stopień oznakowania terenów cennych przyrodniczo,

Cel operacyjny 4.6. Wykorzystanie atrakcyjności obszaru – rozwój agroturystyki

- Ilość gospodarstw agroturystycznych,
- Liczba nowo powstałych gospodarstw agroturystycznych,
- Wysokość pozyskanych środków na rzecz rozwoju agroturystyki,

Obszar tematyczny V: Gospodarka

Cel strategiczny 5. Zapewnienie korzystnych warunków dla rozwoju gospodarczego

Cel operacyjny 5.1. Stworzenie warunków do efektywnego wykorzystania funduszy strukturalnych Unii Europejskiej

- Ilość osób objętych szkoleniem z zakresu pozyskiwania środków z UE,
- Stopień pozyskiwania środków z UE,

Cel operacyjny 5.2. Tworzenie ładu przestrzennego

- Liczba opracowanych Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego,
- Powierzchnia terenów przypadających pod budownictwo mieszkaniowe,
- Obszar strefy przeznaczonej pod budownictwo mieszkaniowe,
- Ilość urządzonych terenów parkowych,
- Stopień objęcia cmentarza elektroniczną ewidencją,
- Liczba zagospodarowanych budynków,

Cel operacyjny 5.3. Stwarzanie przyjaznych warunków do rozwoju przedsiębiorczości – uzbrojenie strefy inwestycyjnej

- Stopień uzbrojenia terenów inwestycyjnych w sieć infrastruktury technicznej,
- Środki wydane na uzbrojenie terenów inwestycyjnych,
- Ilość przedsiębiorców, którzy skorzystali ze szkolenia na terenie gminy,
- Liczba nowopowstałych i zmodernizowanych obiektów otoczenia biznesu,
- Liczba wspólnych projektów inwestycyjnych w sektorze przedsiębiorstw,
- Stopień unowocześnienia bazy maszynowej i technologicznej firm,

Cel operacyjny 5.4. Podejmowanie działań w kierunku tworzenia nowych miejsc

- Ilość podmiotów gospodarczych działających na terenie gminy,
- Liczba zorganizowanych i przeprowadzonych szkoleń podnoszących kwalifikacje zawodowe,
- Liczba nowo utworzonych miejsc pracy na terenie gminy.

Spis tabel

Tabela 1. Liczba ludności wg płci zamieszkałej na terenie gminy Żary w latach 2009-2012 .	11
Tabela 2. Ruchy naturalne zmian liczby ludności.....	13
Tabela 3. Migracje na pobyt stały wg typu i kierunku	14
Tabela 4. Saldo migracji	14
Tabela 5. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych wg płci w gminie Żary w latach 2009-2012	16
Tabela 6. Ewidencja istniejących zabytków na terenie gminy Żary	22
Tabela 7. Wykaz placówek oświatowych w gminie Żary	32
Tabela 8. Liczba uczniów w placówkach oświatowych w gminie Żary w latach 2009-2012..	32
Tabela 9. Komputeryzacja w gminie Żary w latach 2009-2012.....	33
Tabela 10. Wykaz bazy sportowo-rekreacyjnej w gminie Żary	34
Tabela 11. Dane dotyczące świadczeń pomocy społecznej w gminie Żary w latach 2008-2011	36
Tabela 12. Powody przyznawania pomocy społecznej (w liczba rodzin) w latach	37
2009-2012	37
Tabela 13. Wykaz stowarzyszeń i fundacji działających na terenie gminy Żary.....	38
Tabela 14. Użytkowanie gruntów wg Powszechnego Spisu Rolnego w 2010 roku.....	43
Tabela 15. Sytuacja finansowa gminy Żary w latach 2008-2012	47
Tabela 15. Analiza SWOT.....	49

Spis wykresów

Wykres 1. Struktura ekonomicznych grup ludności	13
Wykres 2. Ludność wg poziomu wykształcenia (dane z Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku*)	15
Wykres 3. Liczba czytelników zarejestrowanych w ciągu roku w bibliotekach w gminie Żary	26
Wykres 4. Ogólna liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na terenie gminy Żary	40
Wykres 5. Udział zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w gminie Żary wg sekcji w 2012 roku	41
Wykres 6. Struktura podmiotów gospodarczych wg sektorów własnościowych	42
Wykres 7. Struktura liczby gospodarstw wg grup obszarowych wg Powszechnego Spisu Rolnego w 2010 roku	44
Wykres 8. Dochody budżetu gminy Żary w latach 2008-2012	46

Wykres 9. Wydatki budżetowe w latach 2008-2012	46
--	----

Spis rycin

Rycina 1. Położenie gminy Żary	9
Cele strategiczne i operacyjne.....	52

Załącznik – WYNIKI KONSULTACJI SPOŁECZNYCH

Załącznik 1

WYNIKI

Formularza problemów i sposobów ich rozwiązania w wyszczególnionych obszarach poprzez:

- nadanie odpowiednich rang
- sprecyzowanie problemów
- określenie sposobów rozwiązania zaistniałych problemów

PRZESTRZEŃ I INFRASTRUKTURA	
SPRECYZOWANY PROBLEM	SPOSÓB ROZWIĄZANIA PROBLEMU
Słaby stan techniczny infrastruktury drogowej na terenie Gminy (ulice o nawierzchni gruntowej)	Budowa nowych dróg oraz modernizacja istniejących
Znikomy rozwój infrastruktury technicznej – w szczególności wodno-kanalizacyjnej	Rozwój/budowa i modernizacja sieci wodno-kanalizacyjnej
Brak promocji terenów inwestycyjnych należących do Gminy, a także brak aktywnego pozyskiwania inwestorów	Uzbrojenie terenów inwestycyjnych w celu zwiększenia ich atrakcyjności, Utworzenie strefy przemysłowej
Niekompletny system oświetlenia na terenie Gminy	Uzupełnienie istniejącego oświetlenia poprzez ustawienie nowych lamp (także solarnych)
Zanieczyszczona i niemodernizowana sieć melioracyjna w Gminie	Egzekwowanie od właścicieli nieruchomości czyszczenia rowów i przepustów, łącznie z tymi, które znajdują się przy drogach Gminnych
Brak planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru Gminy	Opracowanie planu dla całej Gminy wraz z kierunkami zagospodarowania przestrzennego
Słabo rozwinięty system chodników oraz brak ścieżek rowerowych	Rozbudowa chodników oraz budowa ścieżek rowerowych poprzez połączenie nimi wszystkich miejscowości wchodzących w skład Gminy
Brak współpracy z gminami sąsiednimi	Nawiązanie współpracy z ościennymi Gminami
Duża ilość zabytków wymagających renowacji	Regularne przekazywanie przez Gminę środków na renowację poszczególnych zabytków oraz udzielanie wsparcia podmiotom i stowarzyszeniom lokalnym
Brak infrastruktury sportowej na obszarze Gminy oraz tereny wypoczynkowych	Rozbudowa sieci placówek rekreacyjno-sportowych, Rekultywacja starych parków oraz tworzenie nowych

GOSPODARKA	
SPRECYZOWANY PROBLEM	SPOSÓB ROZWIĄZANIA PROBLEMU
Brak wykorzystania potencjału strefy inwestycyjnej	Aktywizacja gospodarcza strefy
Brak świadomości dostępnych na rynku źródeł finansowania inwestycji	Szkolenia z zakresu pozyskiwania środków UE i innych zewnętrznych źródeł finansowania
Niska świadomość współczesnych trendów w rolnictwie	Szkolenia, m.in.: agroturystyka, rolnictwo ekologiczne, grupy producentów, pozarolnicze działalności gospodarcze

TURYSTYKA	
SPRECYZOWANY PROBLEM	SPOSÓB ROZWIĄZANIA PROBLEMU
Brak ścieżek rowerowych	Budowa ścieżek rowerowych poprzez połączenie nimi wszystkich miejscowości wchodzących w skład Gminy wraz z ich odpowiednim oznakowaniem oraz promocją,
Słaby stan bazy gastronomiczno-noclegowej	Wykorzystanie obiektów gminnych w celu rozwoju małej gastronomii, Rozwój bazy noclegowej (rozwój branży agroturystycznej),
Brak rozbudowanej oferty turystyczno-rekreacyjnej	Zachęcanie społeczeństwa do zorganizowania i zagospodarowania czasu dla dzieci, młodzieży i dorosłych (przy wykorzystaniu bibliotek, szkół, stowarzyszeń), Wykorzystanie walorów leśnych – nawiązanie współpracy z Kołami Łowieckim Nadleśnictwami, spotkania dla dzieci o charakterze szkoleniowym, Powstanie izb edukacji leśno-przyrodniczej, Uporządkowanie terenów parkowych np. w Olbrachtowie, Grabikach, pozyskanie dostępu do stawów na terenie Gminy, Powstanie wieży widokowej w Zielonym Lesie, Odtworzenie akwenu wodnego i Biedrzychowicach, Utworzyć wypożyczalnię rowerów, Wydanie informatora turystycznego,
Znikoma współpraca z partnerem niemieckim	Pozyskać kolejnego partnera w Landzie Brandenburgia,
Brak profesjonalnej strony internetowej promującej walory turystyczne Gminy	Wykonanie profesjonalnej strony internetowej, która będzie promowała walory turystyczne (zarówno przyrodnicze, jak i architektoniczne) znajdujące się na terenie Gminy,

Brak współpracy Urzędu gminy z organizacjami pozarządowymi i grupami działającymi na terenie Gminy w zakresie turystyki	Nawiązać współpracy z poszczególnymi organizacjami,
Brak aktualnej inwentaryzacji zabytków znajdujących się na terenie Gminy	Dokonanie spisu zabytków znajdujących się na terenie Gminy oraz ocena ich stanu, Ubieganie się o dofinansowanie ze środków zewnętrznych do ich utrzymania,

SPOŁECZNOŚĆ

SPRECYZOWANY PROBLEM	SPOSÓB ROZWIĄZANIA PROBLEMU
Brak pełnowymiarowych przedszkoli, Brak sal gimnastycznych	Pozyskiwanie funduszy na budowę obiektów oraz bazy lokalizacyjnej
Ubóstwo, alkoholizm, narkomania, przemoc w rodzinie	Przeciwdziałanie wykluczeniom społecznym
Zły stan techniczny obiektów kulturalnych (np. świetlic), brak odpowiednich zapleczy kuchennych, sanitarnych oraz rekreacyjnych	Pozyskiwanie funduszy na poprawę stanu wspomnianych obiektów, Reaktywacja parku w Olbrachtowie
Duże zróżnicowanie poziomu dochodów ludności Gminy, bezrobocie	Tworzenie nowych miejsc pracy, Wspieranie firm wiejskich (ulgi ze strony Gminy), Udzielanie pomocy przy tworzeniu własnych firm, Kursy, szkolenia, Podjęcie działań w kierunku dostosowania wykształcenia do potrzeb lokalnego rynku pracy,
Mało wyrażna współpraca w kierunku gmina-powiat	Nawiązać pełną współpracę dla wspólnego dobra
Słabo rozbudowane zaplecze rekreacyjne na terenie gminy	Tworzenie ścieżek/szlaków rowerowych, Budowa świetlic oraz hali sportowej, Rozbudowanie bazy gastronomicznej (m.in. klubokawiarnie) i noclegowej,

EKOLOGIA

SPRECYZOWANY PROBLEM	SPOSÓB ROZWIĄZANIA PROBLEMU
Brak kanalizacji sanitarnej oraz deszczowej	Budowa kanalizacji w związku z przyznaniem dotacji na przydomowe oczyszczalnie, Konieczność oczyszczenia rowów melioracyjnych,

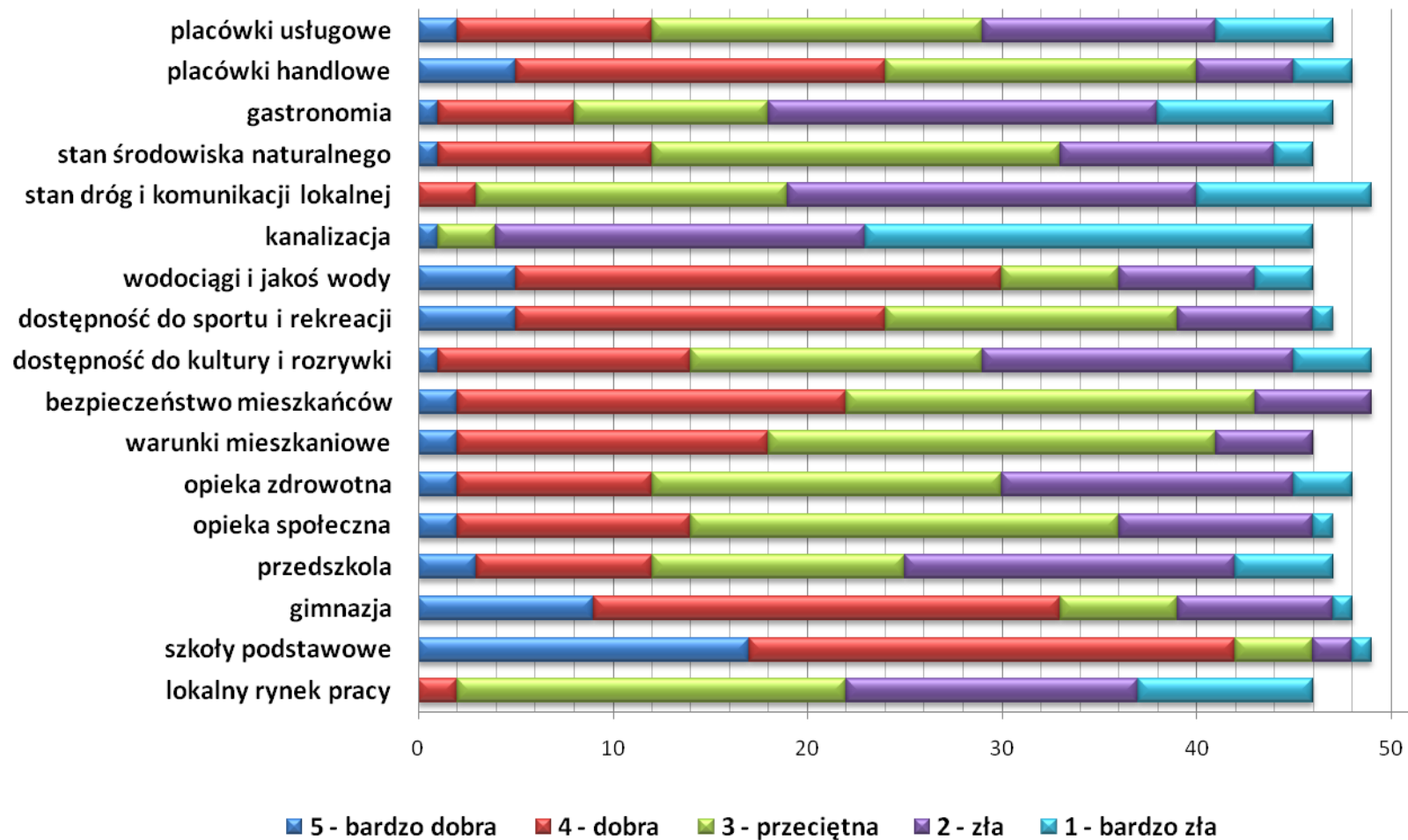
	Zakładanie studzienek ściekowych,
Brak świadomości proekologicznej mieszkańców Gminy	Zwiększanie świadomości proekologicznych wśród mieszkańców w kierunku wykorzystania innych form grzewczych niż tradycyjne np. za pomocą gazu czy energii słonecznej, Udoskonalenie systemu gospodarki odpadami (odpowiedni odbiór, kompostowanie, sortowanie, składowanie, unieszkodliwianie odpadów), urządzenie punktu w gminie na odpady niebezpieczne, Rozwijanie zainteresowań dotyczących ochrony środowiska – wycieczki edukacyjne, organizacja sejmików ekologicznych, Udostępnianie informacji o działaniach ekologicznych na obszarze gminy,
Znaczne zanieczyszczenie środowiska	Ochrona wód powierzchniowych i podziemnych poprzez zakładanie przydomowych oczyszczalni, budowa zbiorników na obornik w gospodarstwach rolnych, Ochrona ziem rolniczych – potrzeba zalesiania II i III klasy
Brak ochrony terenów leśnych	Egzekwowanie nieprzestrzegania ochrony ostoi wielu gatunków roślin i zwierząt, Wsparcie finansowe na wydzielenie i zagospodarowanie nowych terenów zielonych
Nieoznakowane pomniki przyrody oraz parki	Odpowiednie oznakowanie pomników oraz parków, a także miejsc występowania cennych gatunków roślin i zwierząt, Rewitalizacja parków (pofolwarcznych) wraz z ich założeniami, Odpowiednio prowadzona polityka ochrony terenów cennych przyrodniczo będących własnością prywatną,
Występowanie budynków popegeerowskich nie pełniących żadnych funkcji,	Rozbiórka lub odpowiednie zagospodarowanie budynków nie spełniających żadnych funkcji,

WYNIKI

ANKIETA DLA MIESZKAŃCÓW GMINY ŻARY

- OCENA WARUNKÓW ŻYCIA (1-5)
- ISTOTNE DZIAŁANIA (1-3)

Ocena warunków życia w Gminie Żary

Istotność działań dla mieszkańców i rozwoju gminy

